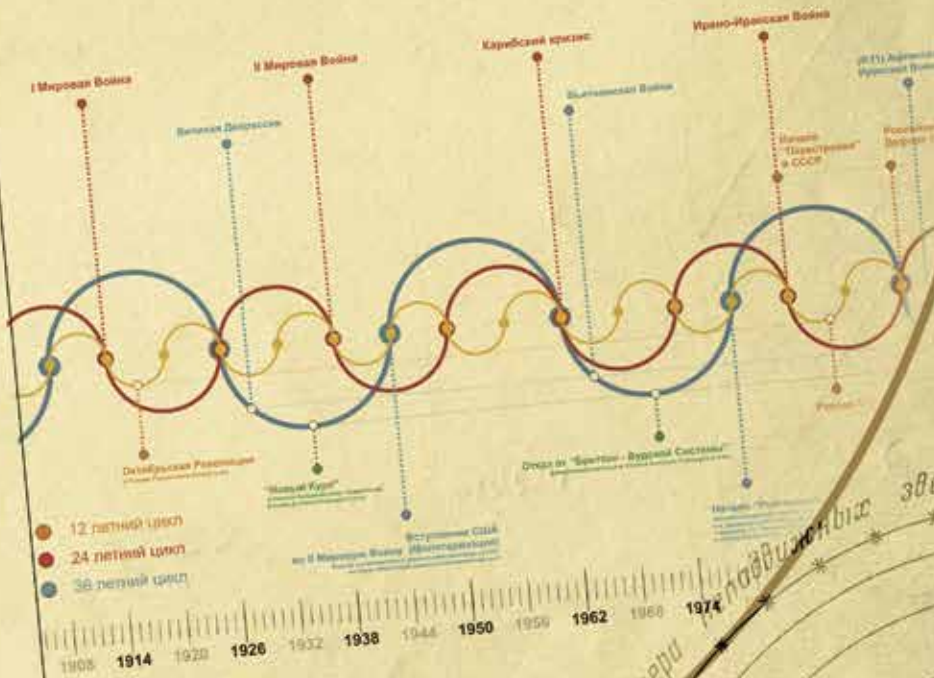

1 (01) 2013 МОЛОДИЙ ВЧЕННИЙ

NOVAE...
ANTIQUE...
DEVOTISSIMAE DEDICAB.

Науковий журнал «Молодий вчений»

№ 1 (01) листопад, 2013 р.
Щомісячне видання

Коректура: О. Скрипченко
Дизайн: А. Юдашкіна
Верстка: Н. Ковальчук

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
Матеріали публікуються в авторській редакції.
Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та видавця. Будь-яке використання – з обов'язковим посиланням на журнал.

Свідоцтво про реєстрацію ЗМІ:
КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73005 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
тел.: +38 (0552) 399 530
info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 15.11.2013 р.
Формат 64х90/8.
Папір офсетний. Друк на дуплікаторі.
Ум. друк. арк. 38,60. Тираж 100 прим.
Зам. 1511-13.

Видавництво: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»
73034 Україна, м.Херсон, вул. Паровозна 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Букреев И.А.**
Повышение конкурентоспособности
рекреационно-туристской
отрасли региона.....5
- Васильєва В.В., Фоміна О.О.**
Розвиток фінансового ринку
в контексті формування
фінансової безпеки України..... 9
- Глушко Ю.В.**
Организация создания сбытовых
кооперативов на виноградарско-
винодельческих предприятиях.....13
- Hrushchynska N.M.**
Development tendencies of Ukrainian-
Israeli relations in the context
of Ukrainian geo-economic priorities.....17
- Дудчик О.Ю., Кудлай Ю.С., Панасенко Ю.М.**
Аналіз інвестиційної привабливості
Дніпропетровського регіону..... 21
- Кудріна О.Ю.**
Динаміка розвитку стратегічно
пріоритетних об'єктів промисловості
Луганського регіону.....27
- Суров Д.В.**
Формування клієнтської бази
банківських установ України..... 34
- Турчак В.В.**
Сучасний стан, проблеми
та перспективи розвитку
малого бізнесу в Україні..... 39
- Ярмош В.В.**
Мотивація персоналу
на сучасних підприємствах..... 45

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Василишина Н.Д.**
Творчість Г.Р. Хаггарда
як неоромантика.....54
- Ліпіна Н.М.**
Трансформація проєкцій
фразеологічних одиниць
у культурному просторі.....58
- Расевич А.П.**
Еволюція образу Шерлока Холмса
у світлі кризи ідеології модерну.....63

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Александренко О.В., Веселовська Н.О.**
Прояви вандалізму на об'єктах
культурної спадщини.....71

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Голубенко Т.О.

Особливості процесу формування
готовності майбутніх соціальних
працівників до патронажної роботи
з людьми похилого віку.....77

Максим О.В., Рябовол Т.А.

Психологічні механізми адаптації
дезадаптованих молодших школярів....82

Халемендик Ю.Є.

Готовність майбутніх вчителів
іноземної мови до формування
соціокультурної компетенції в учнів.....90

Чайковская Л.А.

Урок по стилизації
и декоративному изображению
животного мира («Кошки»).....95

МЕДИЧНІ, ФАРМАЦЕВТИЧНІ ТА ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Маліков О.В.

Ультраструктурні зміни мозкової
речовини нирки щурів після
локального термічного опіку.....99

Руснак И.Т., Ташук В.К.,

Ибрагимова С.Ю., Семенов П.В.
Клинический случай скрытого
обезвоживания организма.....103

Руснак И.Т., Ташук В.К.,

Ибрагимов Э.Ю., Скоропадский В. В.
Роль воды в организме человека,
риски обезвоживания.....107

Ташук В.К., Руснак І.Т., Єрохова А.А.,

Боднар І.О., Павлова Н.А.
Ефективність лікування у хворих
з гіпертрофією лівого шлуночка.....111

Тіманюк І.В.

Перспективи фармацевтичного ринку
після патентного обвалу.....115

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Нездолій А.О., Малецька З.В.

Вивчення гострої токсичності
цукерок із вмістом L-карнітину
та глюкозаміну.....121

CONTENTS**ECONOMICS SCIENCE**

- Bukreev I.A.**
Enhancing competitiveness recreational and tourism industry in the region.....5
- Vasilyeva V.V., Fomina E.A.**
Financial market development in the context of forming the financial security of Ukraine.....9
- Glushko Y.V.**
The organization of creation of sale cooperative stores on the viticulturist-vine-making enterprises.....13
- Hrushchynska N.M.**
Development tendencies of Ukrainian-Israeli relations in the context of Ukrainian geo-economic priorities.....17
- Dudchik O.Yu., Kudlay Yu.S., Panasenko Yu.M.**
Investment analysis Dnipropetrovsk region.....21
- Kudrina O.Y.**
Dynamics of development of strategically priority objects of industry in Lugansk region.....27
- Surov D.V.**
Forming of client base of bank institutios of Ukraine.....34
- Turchak V.V.**
The current state, problems and perspectives of small business in Ukraine.....39
- Yarmosh V.V.**
Motivation of staff at modern enterprises.....45

PHILOLOGICAL SCIENCES

- Vasylyshyna N.D.**
The works of G.R.Haggard as a neo-romanticist.....54
- Lipina N.M.**
Transformation of projections of phraseological units in cultural space.....58
- Rasevych L.P.**
Evolution of the character of Sherlock Holmes in the light of crisis of modern ideology63

JURIDICAL SCIENCE

- Aleksandrenko O.V., Veselovska N.O.**
Vandalism on objects of cultural heritage71

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES

- Golubenko T.A.**
Features of readiness of the future social workers work from patronage of the elderly.....77
- Maxim O.V., Ryabovol T.A.**
Psychological mechanism sofadaptation of desadaptation juniors chool children...82
- Khalemendik U.E.**
The readiness of future foreign language teachers to the formation of socio-cultural competence in students.....90
- Chaikovskaya L.A.**
Lesson stylization and decorative image of the animal world («Cat»).....95

MEDICAL, PHARMACEUTICAL AND VETERINARY SCIENCES

- Cherkasov V.G., Dzevulska I.V., Malikov O.V.**
Ultrastructural changes in the ret kidney medulla after local thermal burns.....99
- Rusnak I.T., Tashchuk V.K., Ibragimova S.Y., Semenov P.V.**
Clinical case hidden dehydration.....130
- Rusnak I.T., Tashchuk V.K., Ibragimov E.Y., Skoropadsky V.V.**
The role of water in the human body, the risk of dehydration.....107
- Tashchuk V.K., Rusnak I.T., Yerohova A.A., Bodnar I.A., Pavlova N.A.**
Efficacy treatment in patients with left ventricular hypertrophy.....111
- Timanyuk I.V.**
Prospects for pharmaceutical market after patent cliff.....115

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

- Nezdolii A.O., Maletska Z.V.**
Study of sharp toxicity of candies containing L-carnitine and glucosamine.....121

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТСКОЙ ОТРАСЛИ РЕГИОНА

Букреев И.А.

Крымский инженерно-педагогический университет

В статье представлены пути повышения конкурентоспособности региона и раскрыто их содержание. Определено значение и роль системы реализации рекреационного потенциала в формировании конкурентных преимуществ и конкурентоспособности, что, по мнению автора, является ее эмерджентными свойствами.

Ключевые слова: конкурентоспособность рекреационно-туристской отрасли, конкурентные преимущества, система реализации рекреационного потенциала, гостевая карта, теневой сектор.

Актуальность. Конкурентные преимущества рекреационно-туристской отрасли региона зависят от потенциала (природный и антропогенный) и системы его реализации. Повышение уровня системы реализации рекреационного потенциала (далее система РРП) оказывает непосредственное влияние на рост конкурентоспособности туристско-рекреационной отрасли региона, так как повышается эффективность формирования, развития и использования рекреационного потенциала (далее РП).

Постановка проблемы. Конкурентоспособность рекреационно-туристской отрасли региона зависит от состояния системы РРП и собственно РП. В процессе развития рекреационно-туристской деятельности возникает необходимость в определении и содержании основных мероприятий повышения ее эффективности.

Анализ литературных источников. Теоретические основы для исследования понятий конкурентные преимущества и конкурентоспособность были заложены экономистами-классиками. Так, понятие абсолютные преимущества было представлено в трудах А. Смита [7] и в последующем его научная концепция получила развитие в теории сравнительных преимуществ Д. Рикардо [6].

Исследованием конкурентных преимуществ занимались западные ученые-экономисты, такие как М. Портер [5; 8; 9], Дж. Хикс, Э. Чемберлен и Й. Шумпетер [3].

Интеграционные процессы актуализировали проблему рассмотрения конкурентных преимуществ и конку-

рентоспособности на уровне регионов. Конкурентоспособности регионов в условиях трансформационной экономики уделяют внимание в своих работах российские ученые Н. Лапин [1], В. Лексин [2] и Р. Фатхутдинов [4].

Цель статьи. Главной целью этой работы является рассмотрение содержания основных мероприятий направленных на повышение уровня системы интенсивности РРП, от которой зависит состояние конкурентоспособности региона и формирование его конкурентных преимуществ.

Изложение основного материала. Конкурентные преимущества – это превосходства в свойствах одного хозяйствующего субъекта над другим, что также в сочетании с его недостатками относительно другого создает их отличительные особенности и формирует уровень конкурентоспособности.

Большая Ялта в соответствии с имеющимся рекреационным потенциалом занимает первые позиции в потенциале Крыма, что формирует конкурентные преимущества субрегиона. Важное место в повышении уровня конкурентоспособности субрегиона имеет система РРП, а именно мероприятия, направленные на повышение эффективности реализации РП.

В числе основных мероприятий повышения конкурентоспособности рекреационно-туристской отрасли региона первоочередное значение занимают те, что направлены на решение таких важных проблем как: снижение уровня теневого сектора, сглаживание и продление сезонности функционирования, улучшение

качества и снижение цены услуг. Последняя проблема является по большей части следствием двух предыдущих.

1. Развитие инструментов гостевая карта и рекреационно-туристская база данных для решения проблемы снижения уровня теневого сектора.

Формирование рекреационно-туристской информационной базы данных в системе РРП должны способствовать не только эффективному информированию населения региона, но также развитию ценовой и неценовой конкуренции, результатом чего будет повышение качества, более низкие цены и более эффективное использование рекреационных ресурсов. В целом это будет формировать более благоприятное соотношение цены и качества для потребителя. В современных условиях эта функция может выполняться качественно «Туристским информационным центром» и с помощью системы Интернет. Не смотря на рост показателей приобретения путевок через Интернет, существуют недостатки относительно полноты и классификации информации по сегментам рекреантов. Недостаточно полно представлен частный сектор, что связано также с легальностью его функционирования.

В источнике [11] отмечается, что бюджет Крыма, по разным оценкам, ежегодно недополучает 90% доходов от туризма. В соответствии, с чем возникает проблема с существенностью теневого сектора, на который приходится значительное размещение неорганизованных отдыхающих.

По состоянию на 01.10.2012 г. с начала года на территории региона Большой Ялты всего отдохнуло 512,1 тыс. человек, в том числе организовано 358,2 тыс. человек, неорганизовано 153,9 тыс. человек [10]. Число неорганизованных отдыхающих по официальным данным составляет 30% от всего потока туристов в регион, но стоит отметить, что значение этого показателя занижено и является более значительным, что требует большого внимания к этому сегменту. Так согласно источнику [12] по данным Минкурортов АРК, в Крыму работали около 3,5 тыс. мест размещения (из которых примерно 700 были зарегистрированы), до 3 тыс. частных домовладений. И,

по самым скромным оценкам, еще более 7 тыс. физ. лиц принимали отдыхающих подпольно. Также отмечается недостаток информации о том, где и на каких условиях можно остановиться в Крыму.

Предоставление информации и реализация услуг через Интернет дает возможность уменьшить теневой сектор в сфере рекреации. Важным в этом деле является деятельность государства направленная на стимулирование легализации в отрасли. В последнее время обсуждаемым является использование такого инструмента как гостевая карта, преимущества пользования которой создают потребность среди туристов в ее получении. Главным условием является уплата туристского сбора в размере 1% от стоимости размещения отдыхающих.

Необходимо выработать порядок получения гостевых карт в частном секторе, который бы не оставлял возможности для различного рода злоупотреблений с их выдачей и уклонении от уплаты в полной мере туристского сбора.

Порядок получения гостевых карт в частном секторе:

1) Размещение в обязательном порядке в системе Интернет информации относительно объекта размещения;

2) Информация кроме необходимой при регистрации также должна содержать цены относительно объекта размещения;

3) На протяжении периода сдачи объекта размещения должна устанавливаться отметка о сдаче или незанятости. Регистрироваться в системе необходимо до того как были поселены клиенты;

4) В случае оплаты клиентом через систему Интернет денежные средства поступают на счет собственника, туристский сбор снимается автоматически и оформляется гостевая карта;

5) В случае размещения родственников должно быть подтверждено родство и для получения гостевой карты уплачен сбор в расчете от средней стоимости размещения одного человека в частном секторе.

Инструмент гостевая карта может приобрести корпоративный характер среди группы взаимно заинтересованных хозяйствующих субъектов, формируя комплекс товаров и услуг и более

благоприятные ценовые условия для своих клиентов. Формирование корпоративной карты также повлияет на согласованность, в действиях частного сектора объединяя их в группы и формируя требования к участникам.

Гостевая карта может способствовать развитию конкуренции, согласованности в действиях всех субъектов региона, повышению конкурентоспособности и легализации отрасли. Реализации этого процесса могут способствовать КП «Квартирно-посредническое бюро», КП «Ялтажилсервис» или «Туристский Информационный Центр», которые могут принять заявку на размещение

2. Сглаживание и продление сезонности функционирования рекреационно-туристской отрасли.

Одной из самых важных проблем в Крыму и Большой Ялте остается сезонность функционирования отрасли. Фактор сезонности приводит к повышению цены на размещение в период июнь-сентябрь и в особенности июль-август, так как заработанный доход должен погасить издержки периода сезона и убытки межсезонья.

В последнее время наблюдается тенденция уменьшения удельного веса рекреантов пребывающих с целью лечения и одной из таких причин считают ухудшение лечебно-диагностической базы. Также стоит отметить, что медицинский туризм требует больших инвестиций в связи с последними инновациями в данной области. В этих условиях на основе государственно-частного партнерства актуальны инвестиции в развитие курортной поликлиники, которая будет использоваться в целях санаториев и обслуживании местных жителей.

Проблема сезонности занимает особое внимание в развитии отрасли. Так развитие медицинского туризма и формирование курортной поликлиники на основе государственно-частного партнерства позволит санаториям работать без особых капитальных вложений в собственное медицинское оборудование. Это позволит реализовать преимущества эффекта масштаба при инвестировании в современную дорогостоящую лечебно-диагностическую аппаратуру, экономию на постоянных издержках связанных с

управлением и обслуживанием и обеспечить максимальную загрузку оборудования. По мере успешного развития санаторно-курортного лечения в регионе санатории могут инвестировать в развитие личного медицинского оборудования.

Относительно использования курортной поликлиники в обслуживании местных жителей, а именно повышение качества предоставления медицинской помощи населению Большой Ялты является приоритетным направлением в Стратегии экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 годы с целью создания среды, благоприятной для жизни [11].

Важным фактором снижения эффекта сезонности является развитие инноваций в области туристских продуктов, которые могут быть организованы в периоды месяцев май и октябрь. Данные периоды характеризуются благоприятными температурными условиями воздуха и морской воды могут быть: услуги Quest и предложения туристскими фирмами Quest Tour, скалолазания, спело туризма, велотуры. Данные виды туризма позволяют распределить нагрузку на инфраструктуру и повысить деловую активность в периоды «низкий» и «мертвый» сезоны, а также могут потребовать совместных действий учебных заведений и бизнеса в разработке данных продуктов с участием студенческого актива.

В соответствии с имеющейся инфраструктурой регион Большая Ялта является одним из самых благоприятных среди курортов прибрежной зоны для развития образования в сфере туризма и рекреации.

Выводы и предложения. Мероприятия, направленные на повышение уровня системы интенсивности РРП, представляют собой развитие инструментов гостевая карта и рекреационно-туристская база данных, а также сглаживание сезонных эффектов.

Инструменты гостевая карта и рекреационно-туристская база данных могут способствовать развитию конкуренции в регионе среди субъектов предлагающих услуги размещения, отдыха и развлечения, согласованности действий и легализации отрасли, что в конечном итоге положительно отразится на качестве и ценах.

Мероприяття, направлені на подолання сезонності позитивно впливають на рентабельність рекреаційно-туристської діяльності, якість послуг і ціни. Розподіл частини навантаження на менш завантажувані місяці дозволяють знизити антропогенне навантаження на природну складову потенціалу. Підтримка і податкове стимулювання таких заходів сприятиме формуванню підприємцями привабливих умов відпочинку в період міжсезоння.

Список литературы:

1. Лапин Н. И. Регион, его статус и функции в российском обществе: теоретико-методологические основы исследования / Н. И. Лапин // Социологические исследования. – 2006. – № 8 (268). – С. 22–26.
2. Лексин В. Феномен конкурентоспособности регионов в условиях глобальной экономики / В. Лексин // Экономика Украины. – 2004. – № 4. – С. 87–88.
3. Майбурд Е. М., Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. – [2е изд.], испр. и доп. – М.: Дело, 2000. – 560с.
4. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – 892с.
5. Портер М. Стратегия конкуренции. / М. Портер. – К: Основы, 1998. – 390с.
6. Ricardo D. The Principals of Political Economy and Taxation / D. Ricardo // Homewood. IL: Irwin, 1967 (first published in 1817). – P. 3–47. 12
7. Smith A. The Wealth of Nations. London, 1954. P. 56–57 / Смит А. // Исследование о природе и причинах богатства народов. – М., 1993. – Кн. 1–3. – С. 175–176.
8. Porter M. Competitive Strategy / М. Porter. – New York, 1980. – 396 p.
9. Porter M. Competitive Advantage / М. Porter // the Free Press, New York, NY. – 1985. – 557 pp.
10. Програма економічного і соціального розвитку Великої Ялти на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yalta-gs.gov.ua/programs/8783--2013->
11. Інформаційний портал «События Крыма» [Електронний ресурс]
12. Режим доступу: <http://www.sobytiya.info/news/13/33294>
13. Перша Кримська інформаційно-аналітична газета [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://1k.com.ua/485/details/8/1>

Букресв І.О.

Кримський інженерно-педагогічний університет

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

Резюме

У статті представлені заходи підвищення конкурентоспроможності регіону та розкрито їх зміст. Визначено значення і роль системи реалізації рекреаційного потенціалу у формуванні конкурентних переваг та конкурентоспроможності, що, на думку автора, є її емерджентними властивостями.

Ключові слова: конкурентоспроможність рекреаційно-туристської галузі, конкурентні переваги, система реалізації рекреаційного потенціалу, гостьова карта, тіньовий сектор.

Bukreev I.A.

Crimean Engineering and Pedagogical University

ENHANCING COMPETITIVENESS RECREATIONAL AND TOURISM INDUSTRY IN THE REGION

Summary

The article presents ways to enhance the competitiveness of regions and disclosed their content. Determine the value and role of the system implementation of the recreational potential in the formation of competitive advantage and competitiveness, which, in my opinion, are its emergent properties.

Key words: competitiveness of recreational-tourism industry, competitive advantage, the system implementation of the recreational potential, guest card, the informal sector.

УДК 336.76

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Васильєва В.В., Фоміна О.О.

Донецький державний університет управління

Досліджено теоретичні аспекти розвитку фінансового ринку у контексті фінансової безпеки країни, проаналізовано причини низького рівня фінансової безпеки, запропоновано заходи щодо підвищення рівня фінансової безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, фінансовий ринок, індикатори економічної безпеки.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку національної економіки існують проблеми у забезпеченні фінансової безпеки. Одним із чинників, що знижують цей показник, є рівень розвитку фінансового ринку країни. У зв'язку з цим актуальною є потреба у дослідженні рівня розвитку фінансового ринку в контексті формування фінансової безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку фінансового ринку країни приділяється на сьогодні значна увага з боку вітчизняних науковців таких як: О.Ю. Смолянської, Г.А. Крамаренко, В.М. Шелудько, В.П. Ходаківської, В.М. Іванової, О.М. Іваницької, В.О. Поворозника та інших. Питанням фінансової безпеки країни також не залишаються без уваги українських вчених О. Барановського, М. Єрмошенка, В. Мунтіян, В. Шлемко, І. Бінько та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день не повністю досліджені науковий та практичний аспекти фінансової безпеки, не визначена природа основних складових фінансової безпеки. Також можна відмітити, що на сучасному етапі розвитку система заходів щодо зміцнення фінансової безпеки України так і не була заснована.

Мета статті. Дослідити основні проблеми розвитку фінансового ринку в контексті формування фінансової безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. В результаті інтеграційних процесів та глобалізації Україна зіткнулась з проблемою підвищення рівня економічної безпеки.

Важлива складова економічної безпеки – це фінансова безпека, тобто такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників, здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення [1, с. 23].

Фінансова безпека досягається діяльністю у фінансовій сфері і в сполучених з нею сферах: грошово-кредитної, економічної, соціальної, міжнародно-фінансової. Тому, концепція і стратегія фінансової безпеки повинні знаходити відображення в концепції та державної стратегії економічної безпеки, в економічній, бюджетної та грошово-кредитній політиці.

На фінансову безпеку України впливають внутрішні і зовнішні загрози, що пов'язані із законодавчим регулюванням фінансового сектору; рівнем розвитку фінансового ринку; станом банківської системи; боргової та бюджетної політики держави; глобалізаційними та інтеграційними процесами. У табл. 1. наведена класифікація загроз фінансовій безпеці держави [1, с. 25 – 29].

Основними проблемами фінансової безпеки України є високий рівень інфляції, збільшення обсягів державного боргу, значний дефіцит бюджету, незадовільний стан капіталізації вітчизняної банківської системи, експансія іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі [2, с. 24]. При цьому фінансовий

ринок та рівень його розвитку здійснюють значний вплив на рівень фінансової безпеки країни.

Таблиця 1

Класифікація загроз фінансовій безпеці держави

Класифікаційна ознака	Вид загрози
За джерелами виникнення	зовнішні, створюються в зовнішньому макросередовищі; внутрішні, що породжуються внутрішнім мікросередовищем.
За вірогідністю виникнення	реальні, виникнення яких має достовірний характер ймовірні, виникнення яких має ймовірний характер; потенційні, ймовірність яких важко оцінити (низький ступінь ймовірності).
За можливістю прогнозування	прогнозовані; не прогнозовані.
За інституційним походженням	глобальні, створювані глобальним навколишнім середовищем (глобальними параметрами або тенденціями розвитку); національні, обумовлені національним навколишнім середовищем; регіональні, створювані регіональними параметрами і тенденціями розвитку; місцеві, обумовлені місцевими умовами; локальні, породжені мікросередовищем суб'єктів фінансової безпеки.

На даному етапі розвитку національної економіки спостерігається масштабне виведення капіталу за кордон. Підґрунтям для цього є: недосконалість системи державного регулювання, високий рівень тіньової економіки та низький рівень інвестиційної й підприємницької привабливості та інше. Через ці фактори і виникає загроза фінансовій безпеці та національним інтересам [3].

За даними Державного комітету статистики за станом на 1 жовтня 2012 року українськими інвесторами було вивезено за кордон 224,4 млн. доларів. Загальний об'єм прямих інвестицій в країни світу склав 6 652,3 млн. доларів. Найбільші обсяги були спрямовані з Донецької області – 5 424,7 млн. доларів та Києва – 663,8

млн. доларів. Обсяг прямих інвестицій з України за січень – червень 2012 року склав – 6 399,8 млн. доларів [4].

Основними причинами відтоку капіталу в інші країни є несприятливий інвестиційний та підприємницький клімат, це пов'язано з політичною та економічною нестабільністю; низький рівень захисту прав власників та інвесторів. Ця ситуація обумовлена недостатнім рівнем розвитку фінансового ринку країни. Заходи, які будуть спрямовані на посилення ролі фінансового ринку в залученні інвестиційних ресурсів, повинні стати пріоритетними для діяльності держави, задля підтримки фінансової безпеки країни. Тому що відтік капіталу може призвести до нестачі ресурсів для фінансування державних програм та проектів.

Фінансовий ринок країни сприяє акумуляції та мобілізації фінансових ресурсів. Сучасна глобалізація торгівлі цінними паперами створює можливості для серйозної загрози щодо поглиблення більш сильними фінансовими ринками слабких. Це пов'язано з маневрування вільними фінансовими ресурсам. Саме тому виникає необхідність у постійному контролі та аналізі рівня розвитку фінансового ринку, з метою забезпечення фінансової та економічної безпеки країни.

До негативних аспектів розвитку фінансового ринку також слід віднести суттєве поширення деривативів, ускладнення фінансових операцій та втрату прозорості ринком. Характерною рисою сучасних фінансових ринків стала асиметричність інформації, яка пов'язана з відсутністю достовірних відомостей про якість і дійсну вартість активів. У результаті лібералізації законодавства і значного розширення фінансових ринків у його учасників зростає можливість отримання короткострокового прибутку за рахунок здійснення спекулятивних операцій. Основна частина операцій на фінансових ринках пов'язана з мобільними потоками спекулятивного капіталу і практично не відноситься до реального сектору економіки. При цьому процеси фінансової глобалізації також характеризують виникнення нових фінансових інструментів, які розширюють для учасників ринку можливості здійснення спекулятивних операцій.

З метою підвищення рівня фінансової безпеки та посилення ролі фінансового ринку уряду необхідно запровадити низку комплексних заходів, направлених на концентрацію операцій з цінними паперами на організованому ринку та підвищення прозорості цих операцій [5, с. 140-144].

Пріоритетними напрямками діяльності управлінського апарату України з приводу забезпечення фінансової безпеки, а також сприянню економічному зростанню мають бути [6, с. 37]:

забезпечення прозорості фінансових відносин;

посилення ролі фінансового ринку;

підвищення інвестиційної привабливості та створення сприятливих умов для функціонування підприємницької діяльності;

підвищення рівня захисту прав власників та інвесторів.

Поступова орієнтація фінансового ринку з виконання функції перерозподілу капіталу на акумулювання коштів також буде доречна.

Доцільним буде виділення індикаторів, що описують стан фінансової безпеки національної економіки. Індикатори економічної безпеки – це реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які характеризують явища і тенденції в економічній сфері. До них відносяться [7, с. 25 – 28]:

рівень присутності іноземного капіталу в рамках іноземних прямих, портфельних інвестицій;

рівень монетизації ВВП;

швидкість обігу готівки та валютний курс;

відношення суми валових міжнародних резервів НБУ до загальної суми річного імпорту;

дефіцит державного бюджету;

ступінь доларизації національної економіки;

динаміка процентних ставок за банківській кредит;

питома вага довгострокових банківських кредитів у загальному обсязі наданих кредитів.

Рис. 1. Фактори впливу на підтримання фінансової безпеки

На рис.1 наведено схематично фактори впливу на підтримання фінансової безпеки [8, с. 17].

Стратегія забезпечення економічних інтересів держави з приводу підтримання фінансової безпеки, повинна поєднувати політику регулювання як внутрішніх процесів на фінансовому ринку, так і зовнішніх факторів, які є пріоритетними для національної економіки.

Інноваційні технології управління процесами повинні бути основою механізму фінансової безпеки. А основною складовою в формуванні стратегії підтримання фінансової безпеки країни є її конкурентоспроможність. Адже конкурентоспроможність сприяє залученню іноземних інвестицій, виходу українських компаній за межі національного ринку. Через все вищесказане можна зробити висновок – чим вище рівень конкурентоспроможності країни тим вище рівень її фінансової безпеки.

Висновки та пропозиції. Отже, основним структурним елементом забезпечення фінансової безпеки є конкурентоспроможність. Уряд держави повинен формувати політику досягнення високого рівня фінансової безпеки держави таким чином, щоб всі фактори були збалансовані і ніяким чином не ставило під загрозу фінансову безпеку країни.

З метою підвищення рівня фінансової безпеки та посилення ролі фінансового ринку уряду необхідно запровадити низку комплексних заходів, направлених на концентрацію операцій з цінними паперами на організованому ринку та підвищення прозорості цих операцій. Ці

заходи можуть бути здійсненні за рахунок удосконалення монетарної та валютної політики, державного стимулювання та регулювання фондового та страхового ринків, а також проведення реформ у бюджетній системі.

Список літератури:

1. Єрмошенко М. М. Шляхи взаємного впливу фінансової безпеки держави і підприємства [Текст] / М. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (25–26 листопада 2004 р.). – С. 23–29.
2. Муляр Т. В. Теоретичні аспекти підвищення фінансової безпеки країни / Т. В. Муляр // Вісник Сумського національного аграрного університету : Фінанси, Кредит – 2011. – № 2 – С. 24
3. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV : Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Поворозник В.О. Фінансовий ринок України на сучасному етапі: проблеми та шляхи їх вирішення // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1(2). – С. 131-144.
6. Наконечна Н.В. Тенденції індикаторів фінансової безпеки України [Текст] / Н.В. Наконечна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 37.
7. Комарницький І.М. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави [Текст] / І.М.Комарницький, І.А. Франів, Б.М. Комарницький // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – Вип. 2 (49). – С. 25-28.
8. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України [Текст] / О. Савицька // Економічний форум. – 2012. – №3. – С.17.

Васильєва В.В., Фомина Е.А.

Донецкий государственный университет управления

РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОГО РЫНКА В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Резюме

Исследованы теоретические аспекты развития финансового рынка в контексте финансовой безопасности страны, проанализированы причины низкого уровня финансовой безопасности, предложены мероприятия по повышению уровня финансовой безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, финансовый рынок, индикаторы экономической безопасности.

Vasilyeva V.V., Fomina E.A.

Donetsk State University of Management

FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF FORMING THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

Summary

Studied the theoretical aspects of financial market development in the context of the financial security of the country, analyzed the reasons for the low level of financial security, proposed measures to improve the level of financial security.

Key words: economic security, financial security, financial market indicators of economic security.

УДК 338.436:[634.8+663.2](477.75)

ОРГАНИЗАЦИЯ СОЗДАНИЯ СБЫТОВЫХ КООПЕРАТИВОВ НА ВИНОГРАДАРСКО-ВИНОДЕЛЬЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Глушко Ю.В.

Южный филиал Национального университета биоресурсов и природопользования Украины «Крымский агротехнологический университет»

В статье разработан комплекс управленческо-организационных мер по созданию кооперативов в сфере сбыта продукции виноградарско-винодельческих предприятий.

Ключевые слова: кооперация, сбыт, вино, виноград, продукция.

Постановка проблемы. В современных условиях жесткой конкуренции в сфере сбыта продукции агропромышленных предприятий трудно переоценить роль и значение кооперации в развитии сельского хозяйства и экономики в целом, в решении социальных и демографических проблем села, особенно в вопросах устойчивого развития сельских территорий, сохранения сельского образа жизни, обеспечения продовольственной независимости государства. Однако на данный момент отсутствует четкое законодательное регулирование создания и деятельности кооперативов, а руководители предприятий хорошо справляясь с производством не достаточно хорошо разбираются в маркетинге.

Обзор литературы. Теория и практика кооперативного движения показывает, что это один из наиболее эффективных путей интенсификации производства и сбыта. Теоретические основы современной кооперации разработаны М. И. Туган-Барановским, А. В. Чаяновым, Г. Кауфманом и рядом других отечественных и зарубежных специалистов. Нами проведен анализ современной научной литературы по вопросам организации кооперации в целом, и в частности в сфере сбыта. Данный аспект рассмотрен Ф. Н. Емельяновой, К. И. Вахитовым, З. Козенко, В. Зиновчуком, И. Паламарчуком, В. Семеновым и другими отечественными и зарубежными учеными.

Среди украинских специалистов данная проблема исследована достаточно глубоко, и есть все основания на базе уже имеющегося научного материала определить оптимальные формы и методы организации кооперативов непосредственно в сфере сбыта виноградарско-винодельческой продукции.

Цель статьи. Разработать комплекс управленческо-организационных мер по созданию кооперативов в сфере сбыта продукции виноградарско-винодельческих предприятий.

Результаты исследований. Изучение международного опыта кооперативного движения, исследование возможности применения кооперации в развитии современного агропромышленного произ-

Рис. 1. Обоснование необходимости создания сбытовых кооперативов

Разработка автора

Рис. 2. Последовательность организационных мероприятий по созданию кооператива

Разработка автора

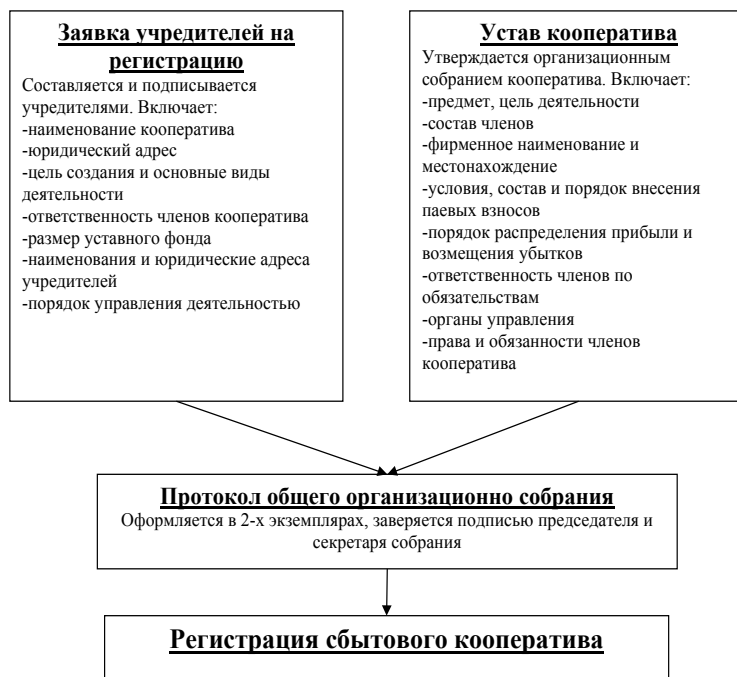

Рис. 3. Схема регистрации сбытового кооператива

Разработка автора

водства Украины, а также интерес производителей к созданию кооперативов в сфере сбыта виноградарско-винодельческой продукции привели нас к заключению, что создание сбытовых кооперативов является одним из важнейших факторов реформирования современного сельскохозяйственного производства в Украине.

Учитывая объективную потребность создания сбытовых кооперативов виноградарско-винодельческой продукции и проблемы связанные с этим, нами разработан весь комплекс управленческо-организационных мер по созданию таких кооперативов.

Классически, кооперативом принято считать объединение лиц с целью совместного производства и сбыта продукции, закупки и потребления товаров или услуг, строительства и эксплуатации жилых домов и т.п.

В украинской научной литературе имеется достаточно обширное количество форм и методов организации кооперативов в системе сельскохозяйственного производства. В частности профессор В.Зиновчук дает следующую классификацию таких кооперативов:

1. **Снабженческие** – обеспечивают своих членов необходимыми им товарами;

2. **Сбытовые** – обеспечивают выгодный сбыт произведенной в частных хозяйствах членов кооператива сельскохозяйственной продукции;

3. **Сервисные** – обеспечивают своих членов необходимыми услугами;

4. **Многофункциональные** – предоставляют своим членам широкий спектр услуг по поставкам, сбыту, совместному использованию техники, переработке продукции, различным видам сервиса[1].

Сбытовой кооператив должен быть создан добровольным путем

Рис. 4. Порядок распределения прибыли в сбытовом кооперативе

Разработка автора

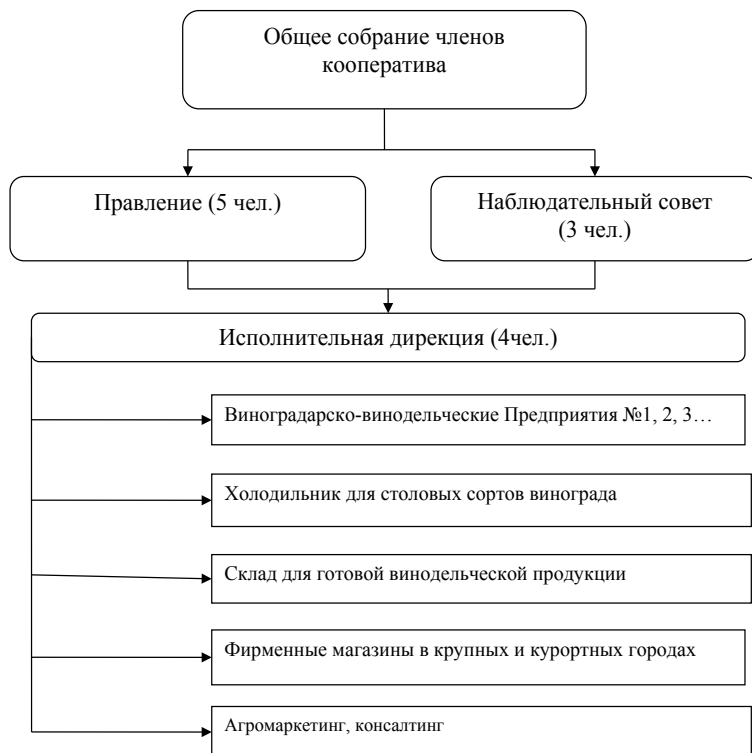

Рис. 5. Организационная структура сбытового кооператива виноградарско-винодельческих предприятий

Разработка автора

по решению Общего собрания на основе Гражданского кодекса Украины и Закона Украины «О кооперации». Нами разработан и предложен следующий механизм создания кооператива в сфере сбыта виноградарско-винодельческой продукции (рисунок 2)

Основным документом, на основании которого функционирует кооператив является Устав, который определяет способы и методы деятельности. Он должен соответствовать действующему законодательству и свидетельству о регистрации. Для обязательной государственной регистрации кооператива необходимо предоставить заявление о гос. регистрации с приложенным протоколом общего организационного собрания и уставом кооператива. Источниками формирования имущества сбытового кооператива являются паевые взносы, доходы от предпринимательской деятельности Кооператива и созданных им организаций, а также доходы от размещения его собственных средств в банках, ценных бумаг и иные источники, не запрещенные законодательством Украины. Мы предлагаем следующую схему регистрации сбытового кооператива (рисунок 3):

Порядок распределения прибыли кооператива утверждается на общем собрании членов кооператива. Мы предлагаем распределять прибыль сбытового кооператива виноградарско-винодельческих предприятий следующим образом. (Рисунок 4)

Исполнительным органом кооператива является Правление, которое принимает решения по текущей деятельности, контролирует исполнение решений общего собрания. Оно подотчетно наблюдательному совету и общему собранию. Наблюдательный совет осуществляет контроль над деятельностью Правления кооператива, проверку бухгал-

терской отчетности, проводит инвентаризацию. Исполнительный директор руководит текущей деятельностью кооператива, организует выполнение решений общего собрания и правления.

Организационная структура сбытового кооператива виноградарско-винодельческих предприятий представлена на рисунке 5.

Выводы. Научно обоснованное управление сбытом виноградарско-винодель-

ческой продукции в существенной степени обусловлено процессами кооперации. На основе такого заключения с учетом международного и отечественного опыта нами представлены принципы и механизм создания сбытовых кооперативов, которые в существенной степени будут способствовать развитию сбытовой деятельности виноградарско-винодельческих предприятий в условиях рыночной трансформации.

Список литературы:

1. Зіновчук В.В. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: Навч. Посібник / В.В.Зіновчук, Л.В.Молдаван, В.Б.Моссаковський. – К.: Вища освіта, 2001. – 464с.
2. Козенко З. Сельская кредитная кооперация / З.Козенко// Экономика сельского хозяйства России, 2001г. – №4. – С.8
3. Маркина И.А. Управление потребительской кооперацией как соци-ально-экономической системой / И.А.Маркина // Международный экономический форум; институт экономики и права Ивана Кушнера. Эл.ресурс <http://be5.biz/ekonomika1/2006/06miastp.htm>
4. Подгорбунский П.Е. Кооперация в сельском хозяйстве Зауралья/ П.Е.Подгорбунский// Кооперативное движение Дальнего Востока. Эл.ресурс <http://fecoopa.ru/podgorbunsky.html>
5. Федулова Л.И. Производственная кооперация предприятий Украины и Российской Федерации / Л.И.Федулова // Экономический портал. Эл.ресурс <http://institutiones.com/general/1929-proizvodstvennaya-kooperaciya-predpriyatij-ukrainy-i-rossii.html>
6. Швец Н.В. Кооператив как особая организационно-правовая форма юридического лица / Н.В.Швец // Представительная власть XXI век; №3 (76) 2007г. Эл.ресурс <http://pvlast.ru/archive/index.388.php>

Глушко Ю.В.

Південний філіал Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»

ОРГАНІЗАЦІЯ СТВОРЕННЯ ЗБУТОВИХ КООПЕРАТИВІВ НА ВИНОГРАДАРСЬКО-ВИНОРОБНИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Резюме

У статті розроблено комплекс управлінсько-організаційних заходів по створенню кооперативів у сфері збуту продукції виноградарсько-виноробницьких підприємств.

Ключові слова: кооперація, збут, вино, виноград, продукція.

Glushko Y.V.

Crimean Agrotechnological University

THE ORGANIZATION OF CREATION OF SALE COOPERATIVE STORES ON THE VITICULTURIST-VINE-MAKING ENTERPRISES

Summary

The complex of administrative-organizational measures on creation of cooperative stores in the field of sale the products of viticulturist-vine-making enterprises is developed in the article.

Key words: cooperation, sale, wine, vine, products.

УДК 35.358

DEVELOPMENT TENDENCIES OF UKRAINIAN-ISRAELI RELATIONS IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN GEO-ECONOMIC PRIORITIES

Hrushchynska N.M.

Institute of the World Economy and International Relations of NAN Ukraine

The article outlines the development peculiarities of Ukrainian-Israeli relations in the context of Ukrainian geo-economic priorities. Particular Attention udeleno Ekonomicheskieskie process in the country of data and the specifics of development of bilateral relations under the Influence of Global transformations.

Key words: export, import, transformational processes, global changes, innovations, economic development.

Introduction. The development of Ukrainian-Israeli relations are becoming of great importance, taking into the consideration the historical similarities of two countries, and promotion necessity of trade, economic, tourist, political and cultural connections promotion.

Considering the need of observance and further development of the legal foundation between Ukraine and the State of Israel, particularly the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the State of Israel for the reciprocal promotion and protection of investments; Joint Declaration on Deepening and Further Development of Mutual Relations, Partnership and Cooperation between Ukraine and the State of Israel; The agreement between Ukraine and Israel on social security and Convention between the Government of Ukraine and the Government of the State of Israel for the avoidance of double taxation and the prevention of fiscal evasion with respect to taxes on income and capital, signing the Agreement on the Creation Free Trade Zone between Ukraine and Israel has great prospects for economies of both countries.

There are some distinguishing factors that make Israel take important place in Ukrainian foreign-economy policy.

The most significant fact is that 400 thousand Israeli citizens (5 percent) come from Ukraine (by the way, in Israel there is the only Association of Ukrainians in the whole Middle East). Moreover, in the light of sheer and dramatic events in the Arab world, Israel plays a special role that

guarantees it the place among the key international players for a long time.

Experts say, the dialogue between Ukraine and Israel has intensified lately. The tight schedule of high-level bilateral visits of politicians from both countries proves the fact. They were not just limited to loud speeches. Signing of bilateral agreements was also included to agendas. This means: Kyiv and Tel Aviv partnership becomes more specific. The agreement on the cancellation of the visa regime, which came into force at the beginning of 2013, gave a new impulse to the development of Ukrainian-Israeli relations.

Problem statement. The goal is to analyze the current state of Ukrainian-Israeli relations, to determine existent problems and find the ways of solving them.

Research results. Social component. Today there are more than thirty thousand Ukrainians by origin living in Israel. Among those who moved to Israel there are approximately thirty five thousand ethnic Ukrainians – members of mixed families, who are Israeli citizen and permanently reside in Israel. The special aspect of relations between Israel and Ukraine is social security. The Agreement between Ukraine and Israel on social security signed in 2012, has already been ratified by Israeli government. For Ukrainian party the ratification of the Agreement is of a great importance from economic as well as from diplomatic aspect.

Signing of the Agreement gave Ukraine the opportunity to provide unlimited extension on pension payments not from the moment of the Ukrainian Constitutional

Court's decision, but from the moment of the Agreement expiration. Correspondingly, from the moment of the Agreement on social security ratification, the Constitutional Court's decision loses its validity and is considered to be regulated by the norms of the international agreement, which according to the Ukrainian law has priority over the norms of the internal law of Ukraine.

2. Idle potential

According to trade and economic indicators, figures of our trade with Israel are lower than with Turkey, Iran, Egypt, Saudi Arabia and even with Lebanon.

Currently, the structure of Ukrainian export to Israel consists only of raw materials and semi-manufactured articles, among which mainly agricultural products and metal goods.

Traditionally, Ukraine exports to Israel ferrous materials, crops, chemical and food products, etc. In 2011 main Ukrainian export commodity groups to Israel were the following: vegetables (43.7% of total export volume), food products (11.8% of total export volume), non-precious metals and goods made of them (22.3 of total export volume).

In 2012 main export items from Ukraine to Israel were: crops (50,6%), ferrous materials (18,2%), aircrafts (6,9%), waste products of food industry (5,8%), seeds and fruits of oil-bearing crops (3,3%), fats and oil of animal or vegetable origin (1,5%), electric machines (1,2%), nuclear reactors, boilers, machines (1,1%).

Since the beginning of 2013 there is a steady growth in all traditional export groups.

Main Israeli export items to Ukraine are rubber and plastic materials, chemical and agricultural products, precious stones, machines and equipment. Chemical products constitutes 52.5% of total export volume; mechanical equipment, machines and equipment, electric equipment and its parts, recording, image or sound devices (8.2% of total export volume); vegetables (7.8 of total export volume)

In 2012 Israel exports to Ukraine mainly mineral fuel; oil and its by-products (42.4%), various chemical products (9.0%), plastic products; polymeric materials (7.0%), goods bought in ports (5.5%),

pharmaceutical products (4.8%), electric machines (4.4%), nuclear reactors, boilers, machines (4.1%), edible fruit and nuts (3.1%), equipment and optical or photographic devices (2.2%), soap, surface-active organic substances (1.9%), synthetic or artificial threads (1.7%), vegetables (1.6%), essential oils (1.5%).

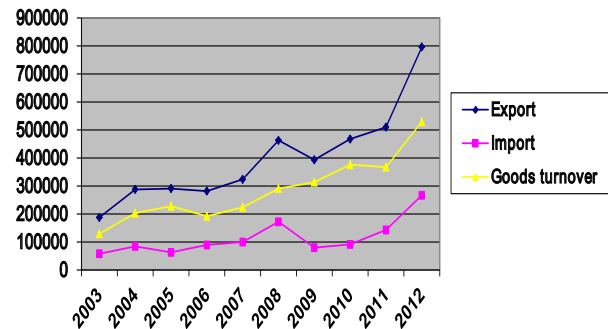
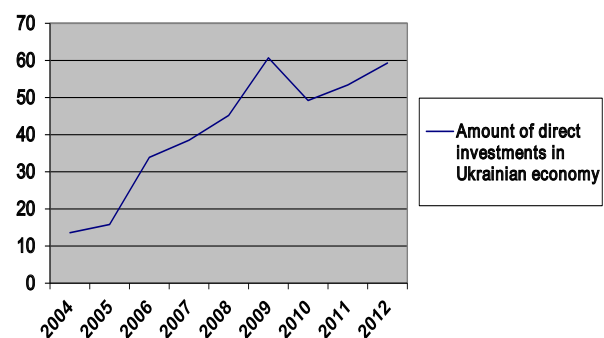

Figure 1. Trade turnover of Israel and Ukraine

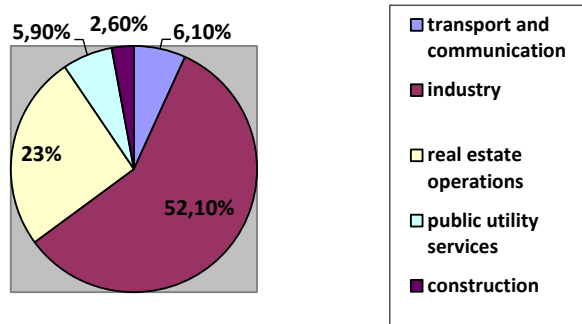
As it is shown on the graph above, there had been fourfold increase of goods turnover since 2003 to 2012. External trade balance with Ukraine is positive and in 2012 was \$529579.8.

Amount of Israeli direct investments in Ukrainian economy (millions of dollars)

Year	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Value	13.6	15.8	33.9	38.5	450.2	60.7	49.2	53.4	59.3

The industrial structure of Israeli investments is the following: industry – 52.1%, real estate operations, engineering and entrepreneurial services – 23%, wholesale and retail 7.2%, public and individual utility services – 5.9%, construction 2.6%.

The fact that in Israel there is a substantial number of consumers, who have similar to ours tastes and preferences, is one of the circumstances we can use in bilateral trade.

Experts admit that despite of geographical limitations, small size, lack of water and fertile land, Israeli specialists managed to achieve impressive results.

The effect of free trade zone creation between Israel and Ukraine

The creation of free trade zone involves economic relations liberalization in such areas as commodity trade (liquidation of tariffs and quotas on 95% of bilateral trade of consumer and industrial products during 3 years and other conditions during 10 years following after the ratification of the Agreement on free trade zone creation), services, investments etc.

The results of international cooperation on the free zone creation between Ukraine and Israel can be assessed in the following directions:

- it is possible to calculate the increase in GDP of Ukraine and Israel from the creation of free trade zone

- the growth of Ukrainian export to Israeli and its ration to the growth of Israeli export to Ukrainian

- liberalization of capital movement between countries along with lowering service trade barriers will allow both countries to increase the amount of mutual foreign investments. The direction of investments movement between countries after the creation of free trade zone will depend on the level of protectionism in separate sectors of the countries and their readiness to keep with liberalization principles.

Taking in consideration the fact that Israel has quite developed system of non-tariff barriers and the system of export support, main potential for bilateral relations lies in barriers removal for Ukrainian agricultural products (grain, corn, and

sorgo). In this aspect it is reasonable to expand cooperation in technological support of agricultural sector.

Israel has interest in Ukraine for its resources (grain, raw materials etc.). At the same time access of Israeli goods to Ukrainian markets is more liberal and not vice versa. That is why the creation of free trade zone will give Ukraine additional opportunities on Israeli market.

Conclusions. It should be mentioned that the State of Israel is a recognized leader in the sphere of high technologies, in the number of economy's sectors, namely in agricultural, informational, pharmaceutical and technological industries, in the sphere of national security and social sciences.

Special attention deserves the work of Israel in ecological direction (rational usage of water resources, renewable energy). This aspect is very important in terms of implementing the Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the State of Israel on Cooperation in Environmental Protection. There is no doubt that research and developments in high technologies industry play one of the main parts in Israeli economy. The example of Israel economic development is efficient and practical for Ukraine.

Along with that, investment attraction implies financial guarantees by the accepted party. In case of investment activity suspension, a foreign investor is guaranteed his investment return in kind or in currency the investment was made without customs duty, and also the investment revenues in money or in goods. The state also guarantees free and immediate revenue transfer abroad as well as other assets in foreign currency, obtained on legal basis due to investment operations. This condition is granted by the Law of Ukraine on amendments to some legislative acts of Ukraine concerning stimulation of foreign investments and crediting from 27.04.2010 N 2155-VI that cancels obligation to register foreign investment and necessity to register investment according to two different procedures; the Law of Ukraine № 2623 on preparation and implementation of investment projects by the principle of «the single window» came into force from the first of January, 2012. This Law determines legal and organizational aspects of relations connected with preparation

and implementation of investment projects by the principle of «the single window»; the Law of Ukraine № 2404-VI from 01.07.2010 on public-private partnership was passed, that determines legal, economical and organizational aspects of public-private partnerships realization in Ukraine, particularly regulations of relations that emerge during projects realizations in some spheres of economic activity; the Law of Ukraine № 2880-VI on amendments to some legislative acts of Ukraine on guaranteeing the rights of concessionaires was passed. The Law introduces changes the Land code of Ukraine and the Law of Ukraine on concessions in or-

der to intensify state guarantees of concessionaires' rights. These changes should create favorable conditions for unification of state and business interests when concluding and executing concessions treaties. Washington Convention on the settlement of investment disputes between states and nationals of other states was ratified by Law of Ukraine from 16.03.2000 № 1547.

Taking into consideration Israel dynamic economic development and its interest in relations with Ukraine, it is advisable to promote bilateral cooperation within the limits of signing the Agreement on the Creation of Free Trade Zone, trade and economic relations, as well as investment activity.

References:

1. Law of Ukraine on amendments to some legislative acts of Ukraine concerning stimulation of foreign investments and crediting from 27.04.2010 N 2155-VI
2. Law of Ukraine № 2623 on preparation and implementation of investment projects by the principle of «the single window»
3. Law of Ukraine № 2404-VI from 01.07.2010 on Public-Private Partnership
4. Law of Ukraine № 2880-VI on Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on Guaranteeing the Rights of Concessionaires
5. Law of Ukraine from 16.03.2000 № 1547
6. State statistic services of Ukraine

Грущинська Н.М.

Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКИХ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Резюме

У статті викладено особливості розвитку українсько-ізраїльських відносин у контексті українських геоелекономічних пріоритетів. Особливу увагу приділено економічним процесам в даних країнах і специфіці розвитку двостороння відносин під впливом глобальних трансформацій.

Ключові слова: експорт, імпорт, трансформаційні процеси, глобальні зміни, інновації, економічний розвиток.

Грущинская Н.М.

Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКО-ИЗРАИЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКИХ ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРИОРИТЕТОВ

Резюме

В статье изложены особенности развития украинско-израильских отношений в контексте украинских геоэкономических приоритетов. Особое внимание уделено экономическим процессам в данных странах и специфике развития двусторонних отношений под влиянием глобальных трансформаций.

Ключевые слова: экспорт, импорт, трансформационные процессы, глобальные изменения, инновации, экономическое развитие.

УДК 330.322

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ

Дудчик О.Ю., Кудлай Ю.С., Панасенко Ю.М.
Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті проведений аналіз інвестиційної привабливості Дніпропетровського регіону, визначені тенденції і перспективи інвестування. На основі проведеного дослідження виявлені проблеми й запропоновані напрямки їх рішення.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, регіон, інвестиційні вкладення, активізація інвестиційної діяльності, іноземні інвестиції, джерела інвестицій, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна активність.

Постановка проблеми. В наш час економіка країни потребує сталого розвитку. В умовах жорсткої міжнародної конкуренції на ринку капіталів, коли попит перевищує пропозицію, виникає проблема залучення інвестиційних ресурсів. Що потребує формування сприятливого середовища, яке створює умови для підвищення інвестиційної активності потенційних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В галузі оцінки інвестиційної привабливості об'єктів різного рівня (від інвестиційного проекту до країни в цілому) заслуговують на увагу роботи багатьох учених: М.О. Акименко, Ю.П. Алексєєвої, В.В. Бочарова, М.С. Бутко, В. Беренса, Л. Гітман, А.А. Горбунова, А.Л. Гапоненко, А.Г. Гранберга, О. Гребенікової, П.С. Ещенко, А.Е. Когута, Н.І. Клімової, О.М. Климахіної, А.С. Кербікової, Р.Н. Лаврова, С.В. Малярової, В.О. Мандибури, К.В. Павлової, С.В. Раєвського, І.І. Сигова, С.А. Суспіцина, А.І. Татаркіна, В.Ф. Уколова, М.М. Хитько, В.П. Чичканова, А.Н. Швецова і ін. Не втрачають своєї цінності і актуальності роботи таких загальноновизнаних економістів та науковців як Дж. Сорос, І. Бланк, А. Пересада, Дж. Кейнс, А.Сміт, У. Шарп.

Аналіз наукових публікацій показує, що питання аналізу привабливості окремих територій розкрито не повністю: відсутні концептуальні підходи до розробки інвестиційної політики з урахуванням особливостей конкретних регіонів; не має чіткого механізму вибору та реалізації пріоритетів інвестування; методи тактичного та стратегічного планування

інвестиційної діяльності в рамках регіону потребують удосконалення.

Мета статті. Мета дослідження полягає в аналізі інвестиційної привабливості Дніпропетровського регіону та розробці рекомендацій щодо створення сприятливих умов для іноземного інвестування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна діяльність є однією з головних умов успішного розвитку економіки України та її регіонів. Її активність змінюється в залежності від внутрішніх та зовнішніх умов. Реалізація довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку країни вимагає нарощування інвестиційних ресурсів, поліпшення структури інвестиційних джерел і оптимізації напрямків їх використання відповідно до пріоритетів економічного зростання.

Інвестиційний клімат – це умови, які сприяють чи гальмують процеси інвестиційної діяльності у конкретному регіоні та у країні в цілому. Стан інвестиційного клімату визначається інвестиційними ризиками, тобто ймовірністю втрати капіталу. Рівень та характер інвестиційних ризиків формують інвестиційний імідж регіону [2, с. 15].

Інвестиційна привабливість – це якісна та кількісна характеристика внутрішнього та зовнішнього середовища об'єкта можливого інвестування. Головна суть інвестиційної привабливості полягає в реалізації стратегії отримання максимального прибутку від вкладеного капіталу. Тому на сьогоднішній день, при розробці і прийнятті інвестиційних рішень, іноземний інвестор спирається на дослідження конкурентоспроможності

регіональної економіки, а саме звертає увагу на регіони, які є більш привабливими.

Основними чинниками, що зумовлюють інвестиційну привабливість є:

1) наявність ресурсно-сировинної бази та особливості природно-кліматичних умов;

2) економіко-географічне положення регіону та рівень його інфраструктурної забезпеченості;

3) виробнича та наукова спеціалізація регіону;

4) наявність трудового потенціалу та рівень його кваліфікації;

5) сукупна купівельна спроможність населення;

6) розвиненість інституціональної ринкової структури (біржі, банки, фінансові посередники, страхові компанії та ін.) тощо [6, с. 156].

Відповідно до методології Державної служби статистики України до капітальних інвестицій відносять інвестиції в основний капітал (основні засоби), в інші необоротні матеріальні активи, видатки, пов'язані з удосконалюванням об'єктів основних засобів (капітальний ремонт споруджень, будинків, машин і устаткування), інвестиції в необоротні нематеріальні активи [3]. Інвестиції в основний капітал в Україні в останні роки знаходяться на рівні 13-16% від ВВП. Це один з найнижчих показників в Європі. В країнах ЄС норма інвестицій в основний капітал по відношенню до ВВП не нижче 30%. В Китаї в останні роки цей показник становить 40-46%.

Дніпропетровська область є одним з найбільш економічно розвинених регіонів України. У 2010 році обсяг промислового виробництва в регіоні виріс на 16%. У 2011 році – ще додатково на 5%. 2012 рік область почала зі зростанням промислового виробництва майже на 10% за січень місяць [4].

Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку області на сьогодні перевищив 8 млрд. доларів США. За цим показником Дніпропетровщина є національним лідером. Кожен шостий долар, вкладений іноземними інвесторами в Україну, працює сьогодні в Дніпропетровській області. Тільки за 2010-2011 роки в умовах світової кризи в економіку

області залучено більше 1 млрд. доларів США [4].

Надра Дніпропетровської області є основою промисловості України. В регіоні зосереджено понад 50% від загального обсягу корисних копалин країни, а саме 100% загальнонаціональних запасів марганцевої і 90% залізної руди, а також майже половина всіх розвіданих запасів вугілля [4].

Згідно з даними таблиці 1 серед сильних сторін інвестиційного середовища регіону слід виділити високий рівень кваліфікації трудових ресурсів, який є важливим індикатором якості робочої сили, значний рівень активності регіональної влади у сфері забезпечення інвестиційної привабливості. Проте варто відмітити той факт, що як і в багатьох інших регіонах, в області склались непрості стосунки бізнесу з контролюючими органами, зокрема з податковою службою.

Таблиця 1

Переваги та недоліки Дніпропетровського регіону

Сильні сторони	Слабкі сторони
Сприятливе бізнес-середовище, захист інвестора; високий рівень знань випускників (кваліфіковані трудові ресурси), активність регіональної влади	Забруднення навколишнього середовища, відносини бізнесу з податковою службою
Можливості	Загрози
Підвищення якості професійно-технічної освіти	Залежність від природних ресурсів, тимчасові коливання попиту на ринках

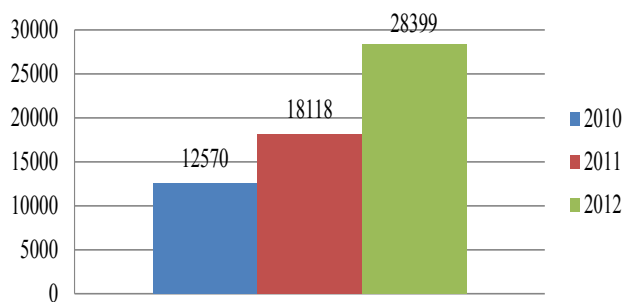

Рис. 1. Динаміка інвестицій в основний капітал в Дніпропетровському регіоні за 2010-2012 рр. млн. грн. [1]

Протягом останніх трьох років в Дніпропетровському регіоні обсяги капітальних інвестиційних вкладень в економіку регіону збільшилися в 2,5 рази, що свідчить про реальну активізацію інвестиційних процесів. У середньому за розглянутий період щорічні темпи приросту капітальних інвестицій становлять 44,2% (рис. 1).

У структурі капітальних інвестицій за 2010-2012 рр. найбільшу питому вагу – близько 50%, займало таке джерело фінансування як власні кошти підприємств та організацій. Така тенденція зберігалась протягом останніх трьох років. У 2010 році частка цього джерела фінансування складала 58,4%, у 2011р. – 49,1%, у 2012р. – 49,5%. На другому місці за джерелами фінансування капітальних інвестицій стоять кредити банків та інші позики. У 2010 році їх частка складала 16,7%, у 2011 та 2012 роках відповідно 14,7% та 21,0% (табл. 2, рис. 2).

ційних кредитних ресурсів відкритий далеко не всім підприємствам. Таким чином, стратегію фінансування інвестицій підприємствами України варто визнати консервативною, тому що в даних операціях вони, більшою мірою, покладаються на власні сили й можливості [7].

У той же час, ріст економіки, відносна економічна стабільність ситуації в Україні, сприяння інвестиційним процесам з боку держави, розвиток вітчизняного фінансового ринку сприяли розширенню позикових джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Активізація інвестиційної діяльності в цілому й збільшення вкладень в основний капітал підприємств, в якісне вдосконалення й модернізацію їх основних засобів, протягом періоду що аналізується, було обумовлено стабілізацією загальної економічної ситуації в Україні, а також заходами, розпочатими органами державної влади, щодо стимулювання розвитку підприємництва в цілому і інвестування зокрема.

Таблиця 2
Динаміка інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування за 2010-2012 рр., млн. грн. [1]

Джерела фінансування	2010	2011	2012
Кошти державного бюджету	3014	3908	4690
Кошти місцевих бюджетів	1071	867	1040
Власні кошти підприємств та організацій	12686	17051	20461
Кредити банків та інші позики	3789	7251	8701
Кошти іноземних інвесторів	319	408	490
Кошти населення на будівництво власних квартир	2180	2056	2467
Кошти населення на індивідуальне житлове будівництво	799	926	1111
Інші джерела фінансування	1964	2000	2400

Кошти іноземних інвесторів становлять найменшу частку серед джерел фінансування (2,9% у 2010 році, 1,2% у 2011 та 2012 роках).

Кредитні ризики в Україні усе ще досить великі, тому доступ до інвести-

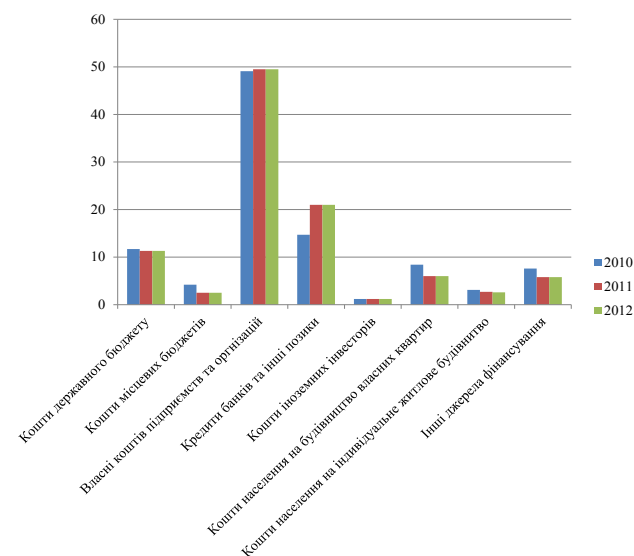

Рис. 2. Джерела інвестицій в основний капітал у Дніпропетровському регіоні в 2010-2012 рр., %

Розподіл інвестицій за видами економічної діяльності у 2010–2012 рр. представлений в таблиці 3.

Результати аналізу свідчать про те, що протягом 2010-2012рр. основними галузями, в які спрямовувались інвестиції, були промисловість, транспорт й зв'язок (більше 50%), що динамічно розвиваються. Однак, в останні роки їхня частка

Таблиця 3
**Інвестиції в основний капітал
 в Дніпропетровському регіоні
 за видами економічної діяльності,
 2010-2012 рр., млн. грн. [1]**

Вид економічної діяльності	2010	2011	2012
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	926	1428	1714
Рибальство, рибництво	0	1	1
Промисловість	8130	12050	14460
Будівництво	109	175	210
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1250	1570	1884
Діяльність готелів та ресторанів	59	89	1673
Діяльність транспорту та зв'язку	2013	3523	4228
Фінансова діяльність	254	348	418
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1263	1305	1566
Державне управління	30	46	55
Освіта	67	80	100
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	98	145	174
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	278	243	292
Всього	14477	21002	26775

трохи знизилася за рахунок розширення питомої ваги інвестицій в операції з нерухомістю й торгівлю. У цілому можна відзначити, що галузева спрямованість інвестиційних процесів в Україні визначається темпами й стабільністю розвитку тих або інших галузей економіки, активністю ринкових процесів в них і їхньою прибутковістю. Перераховані вище галузі – лідери в структурі інвестицій, за даними параметрами значно перевершують інші галузі економіки України.

З точки зору напрямку інвестицій, безумовним лідером у 2010-2012рр. була промисловість, на яку припадає більше половини усіх інвестицій. Так у 2010 році їх частка становила 56,16% від загального обсягу інвестицій. У 2011 та 2012 роках відповідно 57,39% та 54,01%. У 2012

році порівняно з 2010 роком обсяг інвестицій в промисловість Дніпропетровського регіону зріс на 43,76%, або в 0,56 рази. Іншими важливими напрямками інвестування виступали транспорт (13,9% – у 2010р., 16,77% у 2011р. та 15,79% у 2012р.), зв'язок і торгівля (8,72% у 2010р., 6,21% у 2011р. та 5,85% у 2012р.). Так у 2010 році обсяг фінансування транспорту складав 2013 млн. грн. У 2011р. порівняно з 2010р. обсяг інвестицій зріс 1510 млн. грн., або на 51,7%. Дещо збільшується інвестування в сільське господарство: з 926 млн. грн. в 2010р. до 1714 млн. грн. в 2012р., при цьому питома вага залишається без змін на рівні 6,4%.

Найменша частка фінансування припадає на державне управління (0,21-0,22%) та рибальство (0,004%), незначним залишається і обсяг інвестування в освіту (0,21%-0,38%) і сферу здоров'я (0,65%-0,69%).

Дніпропетровська область активно залучає прямі іноземні інвестиції (рис.3). Станом на 1 січня 2011 року їх загальний обсяг досяг 7486,7 млн. дол. США. На 1 січня 2012 року їх обсяг збільшився на 6,94% і становив 8006,2 млн. дол. США. У 2012р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 345,6 млн. доларів США прямих інвестицій (акціонерний капітал), тобто відбувся приріст на 4,32% порівняно з 2011р. Станом на початок 2013 року в Дніпропетровську область надійшло 8351,8 млн. дол. США іноземних інвестицій. У 2012 році порівняно з 2011 роком обсяг прямих іноземних інвестицій зріс на 8,69 % і становив 8208 млн. дол. США. Станом на 01.07.2013 обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області склав 8801,2 млн. дол. США, що становить 104,3% до їх обсягів на початок року. Питома вага області в загальнодержавних обсягах складає 15,9% .

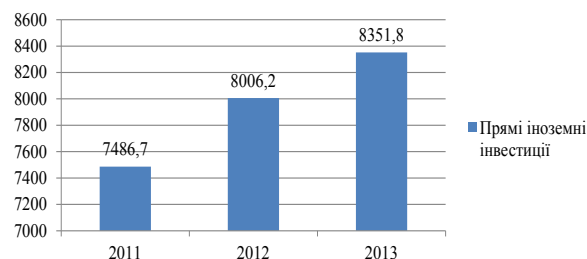

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції в Дніпропетровський регіон на 1 січня відповідного року, млн. дол. США [1]

На одного мешканця області припадає іноземних інвестицій на рівні 2658,4 дол. США, що у 2,2 рази більше середнього показника, який по Україні становить 1218,1 дол. США.

Інвестиції надійшли з 62 країн світу більше ніж у 1200 підприємств та організацій 12 міст та 17 сільських районів. Найбільші обсяги іноземних інвестицій вкладено у промисловість – 72,6%, торгівлю – 9,2%, фінансову діяльність – 6,7%, операції з нерухомістю – 3,6% та в інші галузі.

Від країн ЄС надійшло у 2011 р. 88,4% загального обсягу акціонерного капіталу, з інших країн світу – 11,5%, з країн СНД – 0,1%.

Область є лідером із залучення іноземних інвестицій серед областей України.

Висновки та пропозиції. Більшість країн, що розвиваються, вважають прямі іноземні інвестиції важливим джерелом розвитку. Від інвестицій, зокрема іноземних, залежить реформування економіки та структурні перетворення, відновлення виробництва, створення дієвої ринкової та соціальної інфраструктури, формування конкурентоспроможності регіону.

Базуючись на аналізі результатів дослідження, а також беручи до уваги стратегію економічного розвитку Дніпропетровської області, покращення інвестиційної привабливості регіону варто здійснювати за такими основними напрямками:

1) Усунення бюрократичних та корупційних перешкод. Інвестори повинні розуміти вимоги, які їм висуваються, і бути впевненими у тому, що ці вимоги однакові для всіх та не залежать від особистих уподобань або інтересів державних службовців.

2) Захист прав власності. Інвестори повинні бути впевненими у тому, що їхні права як власників будуть захищені. Це дасть їм можливість робити довгострокові та масштабні інвестиції.

3) Посилення контролю за дотриманням екологічних стандартів, які визнача-

ють вимоги до стану повітря, ґрунтів та питної води. Ці стандарти повинні бути прозорими та справедливими.

4) Проведення зустрічей та форумів за участю національних та закордонних виробників і інвесторів та представників державних структур.

5) Сприяння місцевим підприємствам в участі у ділових подіях в інших областях України та за кордоном.

6) Прозора та продумана інформаційна і фінансова підтримка підприємств.

Основними завданнями державної інвестиційної політики щодо покращення інвестиційного клімату в Дніпропетровському регіоні можна вважати такі:

1) здійснення заходів, спрямованих на прискорення структурної перебудови економіки;

2) реформування податкової системи з метою зменшення податкового навантаження, надання пільг суб'єктам, які здійснюють інвестиційну і в першу чергу інноваційну діяльність;

3) залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність, чому сприятиме високий рівень кваліфікації трудових ресурсів в регіоні;

4) гармонізація національного законодавства із європейськими стандартами;

5) проведення презентації найперспективніших інвестиційних проектів в Україні та за кордоном.

Крім вирішення питання вдосконалення відносин в інвестиційній сфері на макрорівні, провідна роль у створенні механізму залучення, сприйняття та ефективного використання інвестицій належить місцевій владі. Загальним критерієм при цьому є скорочення сукупних витрат фінансових, матеріально-технічних та енергетичних ресурсів і збереження довкілля в регіоні при досягненні прийнятних показників щодо якості й термінів реалізації інвестиційних проектів.

Перспективи подальших наукових досліджень – формування концепції інвестиційної привабливості Дніпропетровського регіону в сучасних умовах.

Список літератури:

1. Головне управління статистики у Дніпропетровській області – Офіційний веб-сайт: – [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>
2. Гребеникова Е. Состояние инвестиционной деятельности в Украине и возможности ее активизации / Е. Гребеникова // Економіка. Фінанси. Право. – 2003.- № 2. – С. 14-18.

3. Державна служба статистики України – Офіційний веб-сайт: – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дніпропетровська обласна державна адміністрація – Офіційний веб-сайт: – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.dp.ua>
5. Кербікова А.С., Хитько М.М. Оцінка інвестиційної привабливості регіону / А.С. Кербікова, М.М. Хитько // [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/19/kerbikova.php>
6. Климахіна О.М. Система учета экономических показателей в управлении развитием региона / П.С. Ещенко, В.О. Мандибура// Актуальні складові регіонального розвитку в контексті Європейської Інтеграції. Збірник тез.-2009.- С.156
7. Лавров Р.В. Роль банківських установ в активізації інвестиційних процесів на вітчизняних підприємствах / Р.В. Лавров // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 36-47.

Дудчик О.Ю., Кудлай Ю.С., Панасенко Ю.М.

Днепропетровская государственная финансовая академия

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ДНЕПРОПЕТРОВСКОГО РЕГИОНА

Резюме

В статье проведен анализ инвестиционной привлекательности Днепропетровского региона, определены тенденции и перспективы инвестирования. На основе проведенного исследования выявлены проблемы и предложены направления их решения.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, регион, инвестиционные вложения, активизация инвестиционной деятельности, иностранные инвестиции, источники инвестиций, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная активность.

Dudchik O.Yu., Kudlay Yu.S., Panasenko Yu.M.

Dnipropetrovsk State Financial Academy

INVESTMENT ANALYSIS DNIPROPETROVSK REGION

Summary

In the article analysis of investment activity in the Dnipropetrovsk region identified prospects and investment trends. Based on the study identified problems and directions of their decision.

Key words: investment attractiveness, region, investment, activization of investment activity, foreign investment, sources of investment, foreign direct investment, investment activity.

УДК 332

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНО ПРІОРИТЕТНИХ ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОСТІ ЛУГАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Кудріна О.Ю.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Досліджено показники розвитку видів промислової діяльності Луганського регіону на етапах підйому, кризи і депресії економічного розвитку.

Ключові слова: види промислової діяльності, промисловість, регіон.

Постановка проблеми. Сьогодні серед регіонів України постала найгостріша потреба у формуванні та досягненні цілей сталого розвитку саме у промислових територіальних утвореннях. Тут найбільш гостро відчуються негативні наслідки економічних та соціальних небезпек при більш сприятливій економічній ситуації.

Промислові регіони відіграють особливу роль у соціально-економічній системі України. У цих регіонах, які займають майже п'яту частину країни, виробляється третина валового регіонального продукту, на їх частку припадає понад 41% робітників промисловості та більше 40% експорту товарів і послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти регіонального розвитку промислового виробництва відображені в роботах: О. Амоші [1], В. Вишневецького [1], А. Гранберга [2], І. Заблудської [3], М. Чумаченка [9] та ін. Проблемам дослідження промислового потенціалу присвячені праці В. Захарченка [4], Л. Збаразької [1], Ю. Кіндзерського [5], Є. Лапіна [6], І. Отенка [7], Л. Пельтек [8] та ін.

Метою статті є дослідження показників розвитку вугільної та інших видів промислової діяльності Луганського регіону протягом останніх 12 років. Розглянуто етапи підйому економічного розвитку з 200 по 2007 рік та етапи кризи та депресії – с 2008 року до теперішнього часу.

Викладення основного матеріалу. Луганська область повіки вважалась промисловим регіоном, яка насеред займалася не тільки видобутком вугілля.

Щодо вугільної промисловості Луганського регіону, то вона повністю за-

довольняє наявний попит в органічному паливі теплових електростанцій і теплоцентралей, домогосподарств та інших споживачів. Водночас у структурі внутрішнього споживання органічного палива область не використовує потенційні можливості власного вугілля для підвищення енергетичної безпеки.

В той же час, через недостатні капітальні вкладення в попередні роки вугільна промисловість регіону має найстаріший шахтний фонд, а його прискорене старіння призвело до формування негативного балансу виробничих потужностей. За період 2000-2012 рр. виробнича потужність вугледобувних підприємств залишається на рівні 26-28 млн тонн на рік. При цьому виробничі потужності на державних підприємствах використовуються лише на 68%.

Що стосується легкої промисловості, то впродовж 2000-2004 років вона працювала з найвищими темпами росту виробництва по Україні від 113,6 до 136,4 %, у тому числі по регіону – 107,6 – 146,0 %%. У цей період була подолана криза, пов'язана з переходом економіки на ринкові відносини. Зберегти виробництва, які діють, дозволили толлингові схеми завантаження підприємств (робота за давальницькою сировиною). Використання давальницьких схем в галузі почалося на початку 90-х років і передбачалося як тимчасовий засіб для виходу з кризи. Як і в цілому по Україні, легка промисловість регіону була зорієнтована 90 % на давальницьку схему роботи.

У 2007 році виробництво товарної продукції скоротилося на 15,3 % в порівнянні з 2006 роком. Разом з тим, істотний вплив на зниження обсягів виробництва

легкої промисловості надає ВАТ «Глорія Джинс» (колишня швейна фабрика ВАТ «Луганська фірма «Стиль»). В 2007 році підприємством вироблено продукції на загальну суму 97,6 млн грн, що склало 79,1% відносно до відповідного періоду 2006 року. У той же час іншими підприємствами швейної підгалузі вироблено продукції на суму 131,9 млн грн, що складає 104,8 % до аналогічного періоду минулого року.

У 2008 році розвиток економіки Луганської регіону, як і всієї України, відбувався під впливом важливих, непередбачуваних та надзвичайно загрозливих процесів. У період економічної депресії після кризи спостерігається коливання індексу промислового виробництва від 68,8 % – у 2009 році до 129,7 % – у 2010 році. Але у 2008 році галузь спрацювала позитивно – 104,8 %. Кризові явища більш торкнулися 2009 року, де індекс склав 68,8 % через скорочення зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію і зниження виробництва на підприємствах-експортерах та відповідно суміжниках.

Зниження допустили: ЗАТ «Луганська фірма «Лутри» (71,9 %), ВАТ «Глорія Джинс» (65,0 %), ВАТ «Стахановська швейна фабрика» (57,9 %), ВАТ «Крамо» (74,4 %), ВАТ «Зимогор'янка» (99,5 %), ТОВ «Старобельська швейна фабрика» (88,1 %). Впродовж 2010-2011 років підприємства галузі поступово нарощують обсяги (129,7 % та 102,4 % відповідно). Але це не говорить про те, що у 2010 році підприємствами легкої промисловості повністю були завантажені замовленнями. Це сталося через те, що в 2009 році підприємства були завантажені тільки на третину, а у 2010 році поступово почали працювати, тому в 2010 році стався такий скачок індексу.

В 2012 році індекс промислового виробництва галузі (легка промисловість) скоротився до 94,2 % через відсутність замовлень від іноземних замовників (давальницька сировина) на початку поточного року, зміну (зниження) курсу євро, тривалу міжсезонну відпустку під час переходу виготовлення з одного асортименту на іншій (замість 14 днів 30 днів), сезонний масовий відтік швачок (сільськогосподарські роботи).

Виробництво коксу і продуктів нафтопереробки за 2000-2004 роки працювала з позитивною динамікою: в 2000 – в 3,2 рази, в 2001 – в 2 рази, в 2002 – 109,4 %, в 2003 – 107,8 %, 2004 індекс виробництва склав – 114,0 %.

У 2000 році ВАТ «ЛиНОС» було виготовлено товарної продукції на суму 1624,9 млн грн, що перевищувало обсяги виробництва продукції 1999 року у 3,7 рази. Перероблено нафти 2422 тис. тонн, виготовлено бензину 669 тис. тонн, дизельного пального 708 тис. тонн, мазуту 612 тис. тонн. У 2000 році збільшено обсяг виробництва продукції ВАТ «Алчевськкокс» на 21,8 %. У 2001 році ВАТ «ЛиНОС» переробляє давальницьку сиру нафту в обсягах понад 450 тис. тонн на місяць. В обсязі реалізації продукції бартер складає 1,2 %. У 2002 році ВАТ «ЛиНОС» вироблено товарної продукції на суму 4024 млн грн, що складає 116,2 % до обсягу виробництва 2001 року. При цьому перероблено 5833,4 тис. тонн нафти, отримано 910,1 тис. тонн бензину, 1552,3 тис. тонн дизельного палива, 1825,2 тис. тонн мазуту. Сплачено 383,5 млн грн податків, зокрема до державного і місцевого бюджету. Виробничі потужності використовуються на 36,48%.

За підсумками 2003 року обсяг виробництва продукції на ТОВ «ЛиНОС» збільшений на 7,2 % відносно 2002 року, перероблено 6,2 млн тонн нафти, вироблено 0,6 млн тонн бензину, 1,6 млн тонн дизельного палива, 1,8 млн тонн мазуту. За підсумками 2004 року ТОВ «ЛиНОС» вироблено товарної продукції на суму 6428,7 млн грн, що на 4,2 % більш ніж за минулий рік. Заводом перероблено 6,6 млн тонн нафти (на 0,4 млн тонн більше), виготовлено бензину – 1,7 млн тонн, дизельного пального – 1,6 млн тонн, мазуту – 2,0 млн тонн.

На ВАТ «Алчевський коксохімічний завод» збільшено виробництво коксопродуктів на 15,6 % ніж у 2003 році. З 2005 року спостерігається спад виробництва по галузі – 94,7% та у 2006 році – 89,6 %. За 2005 рік ТОВ «ЛиНОС» вироблено товарної продукції на суму 8698,9 млн грн, що на 7,0 % менше ніж за 2004 рік. Зменшення обсягів нафтопереробки пояснюється зниженням поставок нафти Компанією ТНК на підприємство, яке перш за все пов'язане зі зниженням митної

ставки на імпорт світлих нафтопродуктів (Білорусь, Румунія, Латвія), собівартість яких нижча ніж аналогічних продуктів підприємства. Індекс виробництва ТОВ «ЛиНОС» за 2006 рік складає 89,6 %, що на 7,0 % менше ніж за 2005 рік. Індекс виробництва 2007 року по галузі складає 124,7 %, нафтопереробного заводу – 121,8 %.

У 2008 році індекс виробництва у галузі складає 78,9 %. ЗАТ «ЛиНІК» унаслідок скорочення обсягів постачань нафти і зупинки на капремонт знижено обсяги виробництва на 23,2 % порівняно з 2007 роком, недоотримано товарної продукції на суму 4,69 млрд грн. У 2008 році перероблено 4063,1 тис. тонн нафти або 71,8 % до рівня 2007 року, дизельного палива – 1238,7 тис. тонн або 77 %, бензину – 1455,9 тис. тонн або 73,5 %. Індекс виробництва 2009 року складає 104,1 %. Перероблено 4408,8 тис. тонн нафти.

Загалом за 2010 рік підприємством випущено товарної продукції на 19,6 млрд грн. Перероблено 4590,0 тис. тонн нафти, вироблено 1322,0 тис. тонн бензинів та 1299,0 тис. тонн дизпалива, що відповідно на 13 % та 7 % нижче, ніж за 2009 рік; виробництво мазуту за цей період збільшено на 20,1 % і становило 1095,0 тис. тонн. Індекс промислового виробництва за 2011 рік склав 106,4 % до 2010 року. Загалом за 2012 рік ПРАТ «ЛИНІК» вироблено товарної продукції на 5,70 млрд грн. За цей період перероблено лише 793,4 тис. тонн нафти, вироблено 257,8 тис. тонн бензинів та 256 тис. тонн дизпалива що становить близько чверті від виробництва за відповідний період у попередні роки. У 2011-2012 році підприємство працювало за рахунок кредитних ресурсів.

У 2000-2007 роках хімічна промисловість галузь працювала з майже з позитивною динамікою від 102,0 % – у 2007 році до 132,8 % – у 2003 році. Тільки в 2001 індекс виробництва був скорочений до 98,9 %. Зростання темпів виробництва спостерігалось до 2008 року (темп – 85,0 %). Найбільш негативно кризові явища вплинули на роботу підприємств у 2009 році (темп – 59,8 %). З 2010 року підприємства галузі поступово нарощували обсяги виробництва (2010 – 116,7 %, 2011 – 132,1 %). У 2012 індекс виробництва продукції склав 97,9 %.

У 2000 році підприємствами галузі було збільшено випуск продукції на 18,8 % відносно обсягів виробництва у 1999 році. Базовим підприємством галузі ДВП «Об'єднання Азот» виготовлено продукції на 17 % більше ніж у минулому році. Виготовлено більше аміачної селітри на 37,8 тис. тонн, склопластиків у тричі більше, конвеєрної стрічки у 3,6 рази більше, продукції хімзаводу «Зоря» на 71,7 %, продукції ВАТ «Краситель» на 37 %, продукції хімоб'єднання ім. Петровського на 22,1 % більше ніж у минулому році.

Підприємствами хімії і нафтохімії знижено обсяги виробництва у 2001 році (-1,1 %). Основний спад допущений у зв'язку із зниженням обсягів СДВП «Об'єднання Азот», практично простоювали потужності ВАТ «Краситель».

У 2002 році підприємствами галузі вироблено товарної продукції на 5,7 % більше, ніж за відповідний період 2001 року. У 2003 році вироблено продукції на суму 1863,6 млн грн, що на 32,8 % більше, ніж за 2002 рік. При цьому темп зростання обсягів виробництва на підприємствах загальної хімії 133,2 %, казенних заводах 113,9 %, гумовій і пластмасовій промисловості 148,8 %. За підсумками 2003 року більше випущено карбаміду на 8,5 %, аміачної селітри на 25,7 %, аміаку на 55,2 %, скловолокна на 22,2 %, склокульок на 6,3 %, вуглецю технічного на 33,7%, рукавів гумових в 4,4 рази, стрічки конвеєрної в 2,1 більше, ніж в 2002 році. Після тривалої зупинки відновив роботу ВАТ «Краситель» вироблено продукції в 4,4 рази більше, ніж за 2002 рік. За період 2002-2003 роки відновлена робота 51 виробництва.

За підсумками 2004 року підприємствами базової хімії виготовлено товарної продукції на 7,2 % більш ніж у минулому році. Майже у двічі більше виготовлено продукції ВАТ «Склопластик», ВАТ «Краситель» – на 6 %, на 53,6 % ВАТ «Стаханівський завод технічного вуглецю», на 3,8 % СДВП «Об'єднання Азот», на 44,3 % збільшено виробництво ВАТ «Лиссода». Завершена процедура банкрутства санацією ВАТ «Краситель» і організовано нове підприємство ТОВ «Рубіжанський Краситель». Казенними хімічними заводами збільшено випуск

товарної продукції на 7,6 %, а саме казенним хімічним заводом «Зоря» на 8,8 % збільшено обсяг виробництва продукції, хімічним об'єднанням ім. Г.І.Петровського знижено обсяг виробництва на 3,2 % з причини несвоєчасного повернення вугільними підприємствами заборгованості за раніше відвантажену продукцію. Незважаючи на значне підвищення цін на природний газ і його транспортування та введення податку на додану вартість, що негативно вплинули на результати діяльності промислових підприємств галузі, безпосередньо залежних від використання природного газу, індекси промислового виробництва у хімічній галузі склали: за 2005 рік – 113,5 %, 2006 – 101,7 %, 2007 – 102,0 %).

З 2008 року спостерігається спад виробництва – 97,2 %, 2009 – 59,8 %). За підсумками 2009 року підприємствами галузі отримано збиток в обсязі 553,0 млн грн, за 2010 рік – збиток в обсязі – 564,6 млн грн. За 2010 рік індекс виробництва хімічної продукції склав 116,7 %. В 2011 році темп виробництва порівняно з 2010 роком становив 132,1 %, випуск найважливіших видів продукції хімії збільшено: аміачної селітри на 1,9 %, аміаку синтетичного на 63,3 %, карбаміду на 4,6 %. Загалом підприємствами галузі протягом 2011 року реалізовано товарної продукції на суму 5,2 млрд грн, отримане фінансове сальдо за результатами діяльності до оподаткування – 740,5 млн грн збитку.

Темп виробництва у 2012 році склав 97,9%. Наявність збитків та зниження рентабельності на промислових підприємствах хімічної галузі у 2012 році викликана наступними факторами: зниженням попиту на окрему продукцію та частковим, або повним усуненням виробника з споживчого ринку через невідповідність ціни та якості продукції при високому рівні конкуренції, значні витрати на придбання нового обладнання, відсутність обігових коштів та коштів на поновлення платоспроможності. Суттєву роль у збитковості підприємств грають існуюча система оподаткування, висока вартість природного газу (в 2011 році середня ціна газу без ПДВ із транспортуванням склала 2919,24 грн/тис. м куб, зростання до 2010 р. – 38,2 %), матеріалів

та енергоносії (середній тариф з електроенергії у 2011 р. до 2010 р. збільшився на 27 %), залізничних тарифів, їх постійний ріст. Ці фактори значно збільшують собівартість і зменшують рентабельність виробництва продукції.

З 2000 року експорт товарів з регіону збільшився майже вдасятеро і у 2012 році склав 6,5 млрд доларів США. Якщо в ту пору за межі України вивозилося 30 % продукції, то на сьогодні – близько 60 %, з яких більш ніж три чверті це продукція з низькою доданою вартістю і високою енергоємністю (мінеральні продукти, чорні метали і прокат, продукція хімічного виробництва).

Сьогодні світова кон'юнктура ринку склалася не на користь наших виробників. Більшість підприємств, відстоюючи свої традиційні ринки збуту, продовжують виконувати зобов'язання по зовнішніх договорах свідомо по збиткових цінах. Серйозну зону ризику сьогодні підтверджує і стрімке зростання імпорту в область. З 2000 року ввезення товарів з-за кордону збільшилося в 15 разів і склало 5,7 млрд доларів США, а це половина всього обласного виробництва за минулий рік. За своєю суттю вказані валютні засоби були направлені на фінансування робочих місць за кордоном і підтримку зарубіжних бюджетів. По вказаних вище причинах економіка хімічних підприємств сьогодні повністю збиткова. Тому, особливо актуальним в сьогоднішніх умовах встають питання розширення внутрішнього виробництва і імпортозаміщення.

Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів характеризується тим, що за 2000-2007 роки галузь працювала з позитивною динамікою: 2000 рік – 118,9 %, 2001 – 103,6 %, 2002 – 113,8 %, 2003 – 115,2%, 2004 – 110,4 %, 2005 – 106,5 %, 2006 – 115,7%, 2007 – 116,8 %. Провідне підприємство галузі – ПАТ «Алчевський металургійний комбінат». У 2000 році збільшено обсяг виробництва продукції Лутугинським об'єднанням з виробництва валків на 5,7 %, ВАТ «Стахановський завод феросплавів» на 50,4 %, ЗАТ «Луганський трубний завод» у двічі більше ніж у 1999 році.

Підприємства металургійного комплексу в 2001 році працювали з позитив-

ними показниками (зростання 3,6 %). Допущено зниження обсягів виробництва продукції на 3,2 % СП «Інтерсплав» внаслідок невчасного повернення з бюджету ПДВ, сума невідшкодування на 01.12.2001 р. складала 21,9 млн грн. Через нестачу обігових коштів підприємство не мало можливості своєчасно забезпечити закупівлю сировини і втрачало постійних постачальників металобрухту. Прибуток галузі збільшився на 63,1 млн грн і склав 192,7 млн грн, 72 % підприємств в галузі працюють з прибутком, кількість їх в 2001 році збільшилася на 16 %. Зниження обсягів виробництва на 8,6 % допустило ВАТ «Стахановський завод феросплавів» через нестачу обігових коштів, високих цін на енергоносії, які займають в структурі собівартості значну частку і, у зв'язку з цим, продукція неконкурентна за ціною порівняно зі світовими цінами.

Основними причинами, які стримують заплановані темпи росту обсягів виробництва в цей період є: падіння цін на світовому ринку; зниження курсу долара; підвищення цін на енергоносії і залізничні тарифи; зниження попиту на продукцію (виробництво сталевих труб).

Вищевказані фактори тільки по ВАТ «Алчевський меткомбінат» у 2005 року призвели до незапланованих фінансових втрат близько 40 млн грн.

Аналогічне становище на ВАТ «Стахановський завод феросплавів».

Разом з тим, незважаючи на окремі негативні тенденції підприємства галузі завершили 2005 рік із зростанням виробництва основних видів продукції на 18 % проти обсягів 2004 року. За 2007 рік підприємствами регіону вироблено продукції на 11,4 млрд грн, що на 16,8 % більше, ніж за 2006 рік. З провідних підприємств галузі збільшили обсяги товарної продукції: ВАТ «Алчевський металургійний комбінат» на 19,1 %; збільшений обсяг виробництва товарного прокату на 9,2 %, сталі на 6,3 %, чавуну на 12,0 %. ВАТ «Стахановський завод феросплавів» на 3,2 %. Обсяг виробництва феросиліцію зріс на 2,56%, феросилікомарганцю на 2,2 %. На АТЗТ «Луганський завод «Сантехдеталь» обсяги виробництва зросли на 12,8 %, обсяг виробництва сталевих труб зріс на 15,1 %. ЗАТ «Луганський трубний завод» збільшив обсяги вироб-

ництва на 9,4 %, у т.ч. водогазопровідних труб вироблено на 7,4 % більше, ніж в 2006 році. Лутугинський науково-виробничий валковий комбінат на 7,9 %. Обсяг виробництва прокатних валків збільшено на 7,1 %.

Продукція поставляється в 40 країн світу, включаючи країни СНД, Європи, Близького Сходу та інші, в цілому обсяг експорту складає понад 50,3 %. Унаслідок негативного впливу світової фінансово-економічної кризи, починаючи з вересня 2008 року почали скорочуватися темпи виробництва продукції та досягли 101,4 %. У 2009 році обсяг товарної продукції на ВАТ «Алчевський металургійний комбінат» склав 9598,4 млн грн або 73,0 % до відповідного періоду 2008 року. При цьому випуск чавуну скоротився на 23 %, сталі – на 20,5 %, прокату – на 14,7 %. Більшістю металургійних підприємств в 2010 р. досягнуто зростання обсягів виробництва порівняно з 2009 роком. Проте, через зниження обсягів виробництва продукції на ВАТ «Алчевський меткомбінат» в травні-червні 2010 р темпи виробництва в цілому по галузі склали 86,6 % до 2009 року.

Проблемою для української промисловості стало насичення внутрішнього ринку імпортною продукцією і сировиною, по нижчих цінах, у т.ч. і по демпінгових. Так, заповнення ринку дешевою імпортною продукцією, в основному китайською, тонколистовою оцинкованою сталлю (32 % від загального обсягу імпорту), призвело до скорочення обсягів виробництва на ТОВ «Метали і полімери». Індекс промислового виробництва в металургійній галузі в 2011 році склав 130,2 %. Індекс виробництва промислової продукції на ПАТ «Алчевський металургійний комбінат» за підсумками 2011 р. складав 18292,6 млн грн, що становить 168,1 % до 2010 року. В цілому за 2011 рік виплавка чавуну зросла на 34,0 %, сталі на 33,8 %, прокату на 38,4 % до відповідного періоду 2010 року.

На ПАТ «Луганський трубний завод» обсяги виробництва в діючих цінах зросли на 2,4 %. На ТОВ «Метали і полімери» за 2011 р. вироблено продукції на 175,6 млн грн (171%). За 2012 рік індекс виробництва промислової продукції металургійної галузі склав – 102,0%. На ПАТ

«Алчевський металургійний комбінат» за підсумками 2012 р. обсяг випуску товарної продукції (у діючих цінах) становив 14441,6 млн грн (78,9 % до 2011 р.). Вироблено сталі – 3870,2 тис. тонн (101,7 %), прокату – 3487,4 тис. тонн (95,8 %), чавуну – 3521,4 тис. тонн (103,5 %). Падіння обсягів виробництва за 2012 рік пов'язане зі зменшенням ціни і попиту на плоский прокат.

На ПАТ «Стахановський завод феросплавів» за підсумками 2012 року зменшено випуск продукції в діючих цінах порівняно з 2011 роком на 22,6 %. Виробництво феросиліцію зменшено на 17,7 %, феросилікомарганцю зменшено на 22,2 %. Ринок України на 65 % заповнений імпортною, більш дешевою продукцією.

На ПАТ «Луганський трубний завод» в 2012 р. зменшено випуск продукції в діючих цінах порівняно з 2011 роком на 42,5 % через відсутність в достатніх обсягах металопркату. Виготовлено 124 тис. тонн труб, 85 тис. тонн профілів. З липня підприємство зупинено. На Лугинському державному науково-виробничому валковому комбінаті за 2012 р. вироблено продукції на 386,3 млн грн (116,6% до 2011 року). Виготовлено 15,7 тис. т. валків (102,8 %). На ТОВ «Метали і полімери» обсяги виробництва за 2012 р. зросли у 2,7 рази. Але завантаженість лінії цинкування складає лише 53 %.

Машинобудування – одна з провідних галузей в економіці регіону, що має найбільш інтенсивну динаміку розвитку. Майже всі останні 10 років машинобудівна галузь мала позитивну динаміку темпів зростання виробництва по регіону від 105,7 до 212,4 %. Лише у 2009 році був зафіксований спад темпів виробництва 52,4 % до відповідного періоду 2008 року. Зазначене падіння відображало загальну тенденцію – наслідки світової фінансової кризи. Однак останніми роками в регіону намітилася стійка тенденція до збільшення долі підприємств. Так, підприємства машинобудування збільшили свою долю в загальнообласних обсягах виробленої промислової продукції з 5,6 % в 2008 р. до 13 % за підсумками 2012 р.

Центрами машинобудівного виробництва в регіону є міста Луганськ, Стаханов, Северодонець і Попасна. Загальна чисельність працюючих в галузі на

01.01.2013 складає понад 32,1 тис. осіб. Питома вага товарної продукції чотирьох підприємств: ПАТ «Луганськтепловоз», ПАТ «Стахановський вагонобудівний завод», ТДВ «Попаснянський вагоноремонтний завод», ПрАТ «НВЦ «Трансмаш», у загальному обсязі машинобудування перевищує 65 %. Враховуючи кризові явища останніх років, на відміну від більшості суб'єктів господарювання, які зупинили, або скоротили виробництво, ці підприємства розпочали інтенсивне переоснащення виробничих потужностей під майбутнє зростання обсягів виробництва.

У 2012 році на вказані цілі було інвестовано 60,9 млн грн (у 5,4 р. б. чим у 2011 році). У 2013 році на вказані цілі планується направити 69,5 млн грн (114,0 % до рівня 2012 року). ПрАТ «НВЦ «Трансмаш» не відходячи від профільного виробництва колісних пар продовжувало інтенсивно будувати власне підприємство, яке було завершено у грудні 2012 року. У 2012 році обсяг інвестицій в розвиток виробництва склав 30,8 млн грн. У 2013 році на вказані цілі заплановано спрямувати 40 млн грн (129,9 % до рівня 2012 року).

ПАТ «Луганськтепловоз» на цей час зберігає позитивну динаміку виробництва, але повна залежність від російських замовлень (частка експорту – 95,2 %) не дає впевненості у майбутніх перспективах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Усе вище вказане говорить саме за себе. Стан і тенденції функціонування промисловості Луганського регіону свідчать про неоднозначну економічну ситуацію. Розвиток промисловості (падіння або зростання) відбувається під впливом, як внутрішніх так і зовнішніх факторів державного регулювання. Безумовно, наступні рекомендації не є інновацією в розвитку промисловості, а є суттєвою необхідністю у реаліях економічної стабільності і балансу регіону, а саме: необхідність реструктуризації промислового комплексу у напрямі збільшення частки високотехнологічних виробництв за рахунок впровадження науково-технічних інновацій, енерго- і ресурсозберігаючих і наукоємних технологій; переорієнтація сировинно орієнтованого промислового

виробництва на випуск конкурентоспроможної кінцевої продукції з більшою часткою доданої вартості; зменшення енергоємності та підвищення енергоефективності промислового виробництва; забезпечення конкурентоспроможності промислової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, нарощування обсягів її реалізації та експорту; форму-

вання ефективних мережевих структур у промисловості, зміцнення співробітництва між владою, бізнесом та наукою; зростання виробництва і споживання альтернативних і відновлювальних видів палив, зменшення техногенного навантаження на навколишнє природне середовище; підвищення продуктивності праці і соціальних гарантій.

Список літератури:

1. Амоша А. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу / А. Амоша, В. Вишневыский, Л. Збаразская // Экономика Украины. – 2009. – № 11. – С. 4–14.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов / А.Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
3. Заблудська І.В. Регіональна промислова політика: питання теорії та практики : монографія / І.В. Заблудська. – Луганськ : Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2007. – 344с.
4. Захарченко В.І. Про регіональну промислову політику в Україні / В. І. Захарченко // Суспільство і економіка. – 2004. – № 5. – С. 118–136.
5. Кіндзерський Ю.В. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Ю. В. Кіндзерський. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007– 408с.
6. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: монография / Е. В. Лапин. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.
7. Отенко И.П. Стратегическое управление потенциалом предприятия / И. П. Отенко. – Харьков: Изд. ХНЕУ, 2006. – 256 с.
8. Пельтек Л.В. Развитие региональной промышленной политики державы: теория, методология, механизмы: монография / Л.В. Пельтек. – Николаев: ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
9. Чумаченко М.Г. Регіональна промислова політика // Економіка України та шляхи її подальшого реформування : матеріали Всеукраїнської наради економістів (15–16 вересня) 1995 р., м. Київ. – Генеза, 1996. – С. 99–100.

Кудрина О.Ю.

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРИОРИТЕТНЫХ ОБЪЕКТОВ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЛУГАНСКОГО РЕГИОНА

Резюме

Исследованы показатели развития видов промышленной деятельности Луганского региона на этапах подъема, кризиса и депрессии экономического развития.

Ключевые слова: виды промышленной деятельности, промышленность, регион.

Kudrina O.Y.

Luhansk Taras Shevchenko National University

DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF STRATEGICALLY PRIORITY OBJECTS OF INDUSTRY IN LUGANSK REGION

Summary

The indexes of development of type's industrial activity in Lugansk region are investigational on the stages of getting up, crisis and depression of economic development.

Key words: types of industrial activity, industry, region.

ФОРМУВАННЯ КЛІЄНТСЬКОЇ БАЗИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Суров Д.В.

Харківський інститут банківської справи УБС НБУ

Стаття містить огляд та авторське визначення поняття «клієнтська база банку», також в ній проаналізовано процес формування клієнтських баз (виявлено недоліки). Приведено блок-схему залучення потенційних клієнтів, яка дала можливість надати пропозиції щодо виокремлення шляхів формування клієнтської бази банку.

Ключові слова: клієнт, реальний клієнт, потенційний клієнт, клієнтоорієнтований, клієнтська база, стратегічне управління клієнтською базою банку.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток банківських систем все дедалі частіше спрямовує роботу банків в клієнтоорієнтовану область. Українські банки не стали виключенням із даної аксіоми, оскільки саме клієнти є основними споживачами послуг банків. У зв'язку з цим все на більшу увагу заслуговує питання про розробку та впровадження стратегічного напрямку роботи з формування клієнтської бази банку.

Визначена залежність банку від власних споживачів підтверджує необхідність оптимізації обслуговування клієнтських груп з різними параметрами, підвищення якості обслуговування і ступеня задоволеності клієнтів банківськими послугами тощо. Всі ці заходи потребують направленої впливу з боку банку та мусять реалізовуватися в рамках системи управління клієнтською базою.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Певні теоретичні і практичні аспекти управління клієнтською базою банку знайшли своє відображення в роботах закордонних і вітчизняних дослідників, зокрема Н.Б. Куршакової, І.В. Лопатінської, Д.В. Гайдунько, В.В. Жаброва, О. Штейн, В.В. Романова та ін. Останнім часом, досить активно на вітчизняній арені з'являються публікації з даного наукового напрямку, серед яких, зокрема відмітимо роботи Т.Васильєвої, О. Васюренка, І. Гончарової, О. Грищенко, А. Єпіфанова, С.Ілляшенка, С. Козьменка, С. Кубіва, Н. Маслової, А. Мещерякова, І. Парасій-Вергуненко, Л. Романенко, І. Сала, І. Спіцина, Я. Спіцина, О. Христофорової, Н. Шульги, Л. Шульгіної та ін.

Запропоновані ними методики, окремі теоретичні положення та висновки, на нашу думку, можуть скласти основу подальших вітчизняних фундаментальних наукових розробок в даній сфері. Разом з тим, високо оцінюючи внесок вітчизняних і зарубіжних вчених у розвиток теоретичної бази управління взаємодією банку з клієнтами, зауважимо, що в більшості наукових робіт досліджується проблема розглядається фрагментарно. Це визначає необхідність формалізації концептуальних засад системи управління клієнтською базою банку, поглиблення науково-методичної бази сегментації клієнтів банку, диференціації маркетингових стратегій банку в межах окремих сегментів клієнтської бази, структурної декомпозиції рівнів управління в системі відносин «банк – клієнт» тощо. Важливість дослідження цих проблем і недостатній рівень їх висвітлення у наукових публікаціях обумовили актуальність наукового дослідження, стали визначальними при обґрунтуванні теми роботи, її мети, завдань і змісту.

Постановка задачі та її розв'язання. Метою статті є обґрунтування та розробка теоретичних і методичних підходів до підвищення ефективності процесу формування клієнтської бази.

Для досягнення поставленої мети в роботі окреслено наступні завдання:

– визначити сутність та обґрунтувати економічний зміст поняття «клієнтська база»;

– розглянути процес формування клієнтської бази банки з метою його уніфікації;

- розробити схему залучення потенційних клієнтів;
- надати пропозиції щодо шляхів формування клієнтської бази банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж ми перейдемо до більш детального аналізу проблематики даного дослідження, вважаємо за доцільне визначити, що ж саме необхідно розуміти під клієнтською базою банку.

Клієнтську базу банку можна визначити як фактичну клієнтуру банку плюс частина потенційних споживачів банківських послуг, яка перебуває в межах можливих контактів з даним банком і яку задовольняє набір послуг банку й умови їх надання [1].

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо скоригувати визначення клієнтської бази банку та окреслити її як впорядковану та організовану певним чином сукупність існуючих клієнтів банку, яка по суті є невід'ємним нематеріальним елементом його ресурсної бази, без якого банк не може розвиватися та існувати. Наявність клієнтської бази – це необхідна передумова ведення банківського бізнесу. Тому всі аспекти бізнесу повинні бути орієнтовані на формування клієнтської бази банку, достатньої для забезпечення прибутку в результаті його діяльності (за умови збереження стійкості клієнтської бази в процесі розвитку банку).

Загалом механізм та інструментарій формування / розвитку клієнтської бази банку можна подати у вигляді схеми, приведеної Васильєвою Т. А та Федірко В.В. (Рис. 1.1). В якій визначаються послідовність етапів формування клі-

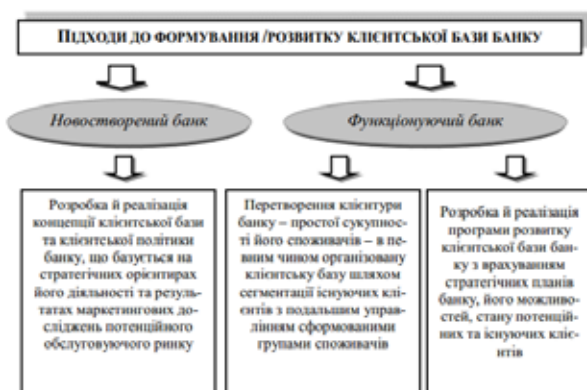

Рис. 1.1. Підходи до формування / розвитку клієнтської бази банку [2]

єнтської бази банку з окресленням конкретних заходів на кожному етапі, відповідальних виконавчих підрозділів та взаємозв'язків між ними.

В контексті даного вважаємо за доцільне визначити найбільш типові помилки, які виникають при створенні бази даних:

- відсутність чіткого розуміння та орієнтації на «цільового клієнта». В результаті зусилля банку розпорошуються, ефективність продажів його послуг знижується;

- зусилля відділу продажів з формування клієнтської бази ніяк не вписуються в маркетингову політику, що проводиться відділом маркетингу. Або ж відділ маркетингу, вибрав як ціль одну групу клієнтів, а продавці всі зусилля зосередили на залучення зовсім іншої групи. Як наслідок, маємо зниження ефективності роботи всіх служб;

- помилковий підхід у постановці завдання менеджерів. Дуже часто організації женуться за кількістю клієнтів. Це збільшує їхні витрати, при цьому загальна ефективність бізнесу знижується.

Також необхідно відмітити той факт, що процес формування клієнтської бази повинен бути не хаотичним та випадковим, а осмисленим, цілеспрямованим, впорядкованим, послідовним, відповідати стратегічним орієнтирам і можливостям банку (рис. 1.2), його концепції розвитку і спеціалізації, враховувати стан зовнішнього середовища, особливо в розрізі обслуговуючого ринку, потреби потенційних клієнтів в банківських послугах, їх запити стосовно підходів до обслуговування в банку.

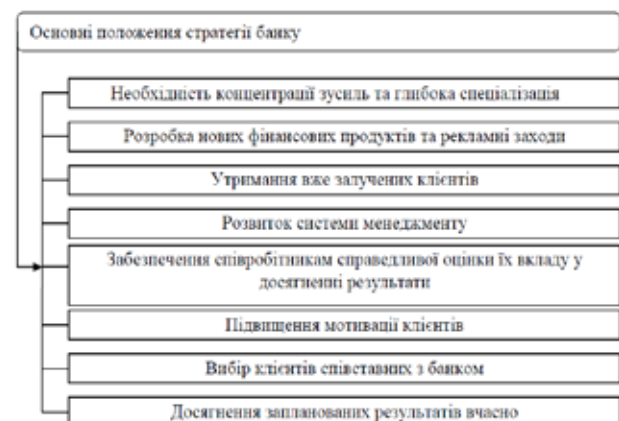

Рис. 1.2. Основні положення стратегії банку відносно клієнтської бази банку

Рис. 1.3. Блок-схема залучення нових клієнтів (на базі [3])

Робота по залученню до банку нових клієнтів з числа успішно діючих підприємств та/чи організацій визначається клієнтською політикою банку і його можливостями (інформаційними, штатними, фінансовими ресурсами). Утримання старого клієнта звісно значно дешевше (по трудовитратах і вартості), ніж пошук і залучення нового, тим більше економічно успішного, потрібного цьому банку. Але якщо постійно лише утримувати свою клієнтську базу, не залучаючи при цьому нових клієнтів, можна багато що втратити в якості своєї роботи, іміджі банку, та розмірі прибутку.

Всю роботу з підготовки до залучення і власне залучення клієнтів можна представити у вигляді блок-схеми (рис. 1.3). такий варіант дає можливість представити цей процес в порядку технологічних дій. Ця схема дає можливості для складання покрокових посадових інструкцій (карти роботи) менеджера по залученню клієнтів банку

Залучення нових клієнтів в банк починається з аналізу наявності потенційних клієнтів (у своєму регіоні, галузі, сфері бізнесу). Ефективно, коли в банку розробляється бізнес-карта потенційних клієнтів даного регіону, в якій вказується наявність таких клієнтів, їх місце розташування та фінансові показники, ймовірність приходу їх

у даний банк, а також аналізується конкурентне середовище.

Процес залучення клієнтів починається з оцінки професійних якостей менеджерів, які займаються цією діяльністю. Їх професіоналізм визначається високим рівнем знання особливостей і переваг свого банку, його послуг і продуктів, володіння комунікаційними навичками (телефонні, ділові переговори, презентація, аргументація і т.п.), а також знанням бізнесу свого потенційного клієнта. Краще, коли бізнес-процес по залученню клієнта описаний у вигляді технологічної карти роботи, має свій алгоритм і розроблені процедури, які доводяться до відома співробітників, провідних цю роботу.

Процедура підготовки та первинного контакту з клієнтом передбачає інформаційну (у тому числі бізнес-діагностику клієнта), організаційну (необхідні права менеджера і його підручний матеріал – рекламна продукція, візитки, телефон і т. п.), психологічну підготовку, а також уміння встановити безпосередній контакт з особою, яка приймає у клієнта фінансові рішення, у тому числі вирішивши завдання «перешагування» секретаря у адміністратора цієї особи.

Техніка ефективних ділових переговорів припускає професійні вміння менеджера:

- У підготовці переговорів;
- Встановлення потрібної атмосфери в початковій стадії переговорів;
- Веденні ефективних міжособистісних контактів;
- Виявленні справжніх інтересів партнерів по переговорах,
- відмінності їх від позицій на переговорах;
- Умінні знайти об'єктивні критерії у визначенні тарифних,
- ресурсних, часових параметрів в ході переговорів;
- Техніці догляду від вивертів партнерів, отриманні оптимальних
- рішень за підсумками переговорів.

Загалом можна виділити три шляхи формування клієнтської бази банку (Табл 1.1).

Таблиця 1.1

Шляхи формування клієнтської бази банку¹

Шлях	Спрямування	Характеристика
залучення клієнтів шляхом особистих контактів	розміщення реклами в засобах масової інформації	багаторівневі зв'язки, посилення на минулі продажі, «розділяти й панувати», технологічне лідерство, економія в майбутньому, «нога в дверях», зменшення ризику, повсюдність [4].
	розміщення зовнішньої реклами (щити тощо)	
	виготовлення поліграфічних рекламних матеріалів (буклетів, візиток тощо)	
	різноманітних заходів PR (зв'язків із громадськістю)	
формування клієнтської бази VIP-клієнтів	70-80% клієнтської бази мають становити цільові клієнти.	забезпечує компанії істотне підвищення рентабельності бізнесу
	формування клієнтської бази має носити системний характер	всі способи залучення й інші форми впливу повинні максимально ефективно діяти саме на цільових клієнтів.
залучення нових клієнтів	проводиться в 7 етапів (Рис 1.2)	

¹Власна розробка

Висновки. Отже, можна зробити висновок, про те, що у найближчому майбутньому кожна банківська установа буде переважно орієнтуватися на такий умовний перелік клієнтів, який забезпечує для неї максимальний прибуток (успішно потенційні клієнти, ве-

ликі юридичні особи). Однак при роботі з безпосередньо сформованою клієнтською базою він буде коректуватися, доповнюватися та змінюватися задля забезпечення виконання банком поставлених завдань та інтересів акціонерів.

Список літератури:

1. Куршакова, Н. Банковский маркетинг [Текст] : научн. пособ. / Н.Куршакова. – Питер, 2003. – 192с. – ISBN 5-279-02111-3.
2. Васильева Т. А, Федірко В.В., Комплексна система управління клієнтською базою банку [Електронний ресурс] // Стаття, УДК: 336.71 – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1566/1/Vasilyeva_54.pdf
3. Н.А. Чижов, Управление клиентской базой банка [Електронний ресурс] // Практическое пособие – Режим доступу: <http://www.biznesbooks.com/2010-01-07-17-39-54/1562-chizhov-na-upravlenie-klientskoj-bazoj-banka>
4. Інформаційний сайт, Формування клієнтської бази банку [Електронний ресурс] // Стаття – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-2024.html>

Суров Д.В.

Харьковский институт банковского дела УБД НБУ

ФОРМИРОВАНИЕ КЛИЕНТСКОЙ БАЗЫ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ

Резюме

Статья содержит обзор и авторское определение понятия «клиентская база банка», также в ней проанализирован процесс формирования клиентских баз (выявлены недостатки). Приведена блок-схема привлечения потенциальных клиентов, которая позволила предоставить предложения относительно выделения путей формирования клиентской базы банка.

Ключевые слова: клиент, реальный клиент, потенциальный клиент, клиентоориентированный, клиентская база, стратегическое управление клиентской базой банка.

Surov D.V.

Harkivsky Institute of Banking

FORMING OF CLIENT BASE OF BANK INSTITUTIONS OF UKRAINE

Summary

The article provides an overview of copyright and the definition of "customer base of the bank", as it analyzes the process of client database (identified shortcomings). Their block diagram of attracting potential customers, which gave the opportunity to provide suggestions on ways of forming the isolation of the customer base of the bank.

Key words: client, a real client, potential client, client-oriented, customer base, strategic management client base of the bank.

УДК 334.012.23

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Турчак В.В.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

В статті досліджено сучасний стан малого бізнесу в Україні з урахуванням змін в законодавчій сфері. Визначено проблеми та пріоритетні напрямки його розвитку.

Ключові слова: малий бізнес, мікропідприємництво, спрощена система оподаткування, єдиний соціальний внесок, соціальна відповідальність.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання структуроутворюючу роль відіграє мале підприємництво. Це пов'язано, в першу чергу, з історичними аспектами становлення ринкової економіки, де дрібнотоварне виробництво було первинною формою господарювання. Сьогодні економіка розвинених країн базується на малому та середньому бізнесі. Зокрема, їх частка у ВВП багатьох європейських країн перевищує 50% (Італія – 70%, Німеччина – 60%, Франція – 52%), в Польщі – 47% ВВП, а в Росії та Білорусі – 22% та 23% відповідно. В Україні мале підприємництво знаходиться лише на етапі становлення (12-14% ВВП) та потребує значної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин проблеми. Проблеми розвитку малого підприємництва в Україні присвятили свої праці багато вчених. Серед них: З.С. Варналій, А.М. Виноградська, О.В. Ганенко, Я.А. Жаліло, Н.С. Назаренко, Н.С. Поповенко, О.М. Ткачук, В.І. Шпак та інші. Проте низка проблем, що існують і досі не вирішені у сфері малого підприємництва, свідчать про актуальність та необхідність досліджень в цьому напрямку. Потребують подальшої розробки пріоритетні напрямки розвитку малого бізнесу, що базуються на впровадженні соціальної відповідальності.

Метою статті є дослідження сучасного стану малого підприємництва та обґрунтування шляхів його подальшого розвитку з використанням провідного досвіду розвинених країн.

Виклад основного матеріалу. Зміни в законодавчій сфері України визначили

новий формат малого та середнього бізнесу. Такий крок пов'язаний, в першу чергу, з необхідністю уніфікації вітчизняного та європейського законодавства. Так, суб'єктами малого підприємництва виступають фізичні особи – підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за рік не перевищує 50 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро. Суб'єкти господарювання – юридичні особи, що мають середню кількість працівників за рік більше 250 осіб та обсяг річного доходу перевищує суму, еквівалентну 50 млн. євро, відносяться до великого бізнесу. Інші суб'єкти господарювання відносяться до середнього бізнесу [1]. Отже, як і в країнах ЄС, обсяг річного доходу в середньому бізнесі – до 50 млн. євро.

Нововведенням стало виділення мікропідприємництва (в межах малого бізнесу), суб'єктами якого можуть бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за рік не перевищує 10 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 2 млн. євро.

Незважаючи на законодавчі зміни, розвиток малого та середнього бізнесу в Україні та ЄС має суттєві відмінності. В першу чергу, це пов'язано з регулюючою роллю держави.

У розвиненому демократичному світі мале підприємництво розглядається переважно як суб'єкт, що забезпечує становлення і розвиток демократії та водночас спрямований на вирішення соціальної політики зайнятості.

Малий та середній бізнес (SME) в ЄС розглядається як єдиний конгломерат, в

якому високу концентрацію робочої сили забезпечує малий бізнес, а значну частку ВВП країни – середній. Державна підтримка при цьому є нероздільною для підприємництва цих форматів [2, с.5].

В Україні малий бізнес розглядається державними органами влади лише з позицій поповнення державного бюджету. Зрозуміло, що тут мале підприємство відіграє не таку суттєву роль. Проте його значення полягає зовсім в іншому [3, с.126]:

- вирішенні проблеми зайнятості населення, в тому числі за рахунок самозайнятості підприємців, створенні нових робочих місць. В розвинених країнах на малий бізнес припадає до 50% всіх зайнятих та до 70-80% нових робочих місць;

- наданні гнучкості економіці шляхом оперативного реагування на зміни кон'юнктури ринку;

- формуванні конкурентного середовища, в тому числі за рахунок обмеження можливостей та ліквідації монополій, стимулювання виробництва тих товарів та послуг, яких потребує споживач;

- визначенні темпів економічного зростання шляхом прискорення реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску наукоємної продукції. У США на сектор малого бізнесу припадає близько 50% науково-технічних розробок;

- формуванні середнього класу суспільства, послабленні тенденцій до соціальної диференціації, пом'якшенні соціальної напруги і демократизації ринкових відносин.

Слід відзначити, що дієвість малого бізнесу залежить від ефективності системи оподаткування.

Практика розвинених країн свідчить про суттєві зрушення в цьому напрямку. Так, в США річний дохід до 25 тис. дол. не оподатковується. У Франції на дохід до 300 тис. євро податку немає. До 7630 тис. євро діє фіксований податок: біля 1300 євро з доходу до 750 тис. євро; біля 2000 євро з доходу до 1500 тис. євро; 3750 євро з доходу 7630 тис. євро. У Нідерландах для фізичних осіб-підприємців єдиний податок включає прибутковий податок і соціальне страхування [2].

Головним підтримуючим засобом з боку держави для малого підприємни-

цтва є спрощена система оподаткування, обліку та звітності, яка діє з 1998 року. Згідно з останніми змінами підприємців-платників єдиного податку поділено на шість груп в залежності від доходів та кількості найманих працівників [4]:

перша група – фізичні особи – підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню, і обсяг доходів яких протягом календарного року не перевищує 150 тис. грн. (ставка податку 1-10% мінімальної зарплати);

друга група – фізичні особи – підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, населенню та платникам єдиного податку, займаються виробництвом, продажем товарів, діяльністю у сфері ресторанного бізнесу. Не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 1 млн. грн. (ставка податку 2-20% мінімальної зарплати);

третья група – фізичні особи – підприємці, які протягом календарного року не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 20 осіб; обсяг доходу не перевищує 3 млн. грн. (ставка податку 3% доходу для платників ПДВ, 5% доходу – у разі включення ПДВ до складу єдиного податку);

четверта група – юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: середня кількість працівників не перевищує 50 осіб; обсяг доходу не перевищує 5 млн. грн. (ставка податку 3% доходу для платників ПДВ, 5% доходу – у разі включення ПДВ до складу єдиного податку);

п'ята група – фізичні особи – підприємці, які протягом календарного року не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 20 осіб; обсяг доходу не перевищує

20 млн. грн. (ставка податку 5% доходу у разі сплати ПДВ; 7% доходу, у разі включення ПДВ до єдиного податку);

шоста група – юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: середня кількість працівників не перевищує 50 осіб; обсяг доходу не перевищує 20 млн. грн. (ставка податку 5% доходу у разі сплати ПДВ; 7% доходу, у разі включення ПДВ до єдиного податку).

У 2012 році було прийнято новий закон «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [1]. Згідно з цим законом державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

На регіональному рівні також здійснюється низка заходів щодо підтримки малого бізнесу. Так, в місцевих бюджетах всіх 27 регіонів було передбачено кошти на фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва. На виконання програмних заходів у 2012 р. відповідними рішеннями рад в бюджетах АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя затверджено використання коштів у загальному обсязі 30,7 млн. грн. Проте профінансовано реалізацію заходів регіональних програм на загальну суму 14,9 млн. грн. Необхідно відмітити значну диспропорцію в обсягах фактичного фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва, яка спостерігається в окремих регіонах [5].

Кошти обласних бюджетів спрямовувалися на компенсацію відсотків за банківськими кредитами; фінансування бізнес-проектів на поворотній основі, пільгове кредитування; створення нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва та поповнення статутного та оборотного фондів вже існуючих

об'єктів; навчально-методичну роботу; виставкові заходи, видання інформаційних бюлетенів, проспектів, довідників, навчання та перепідготовку незайнятого населення з орієнтацією на зайняття підприємницькою діяльністю тощо. Більшість коштів спрямовувалися на фінансування бізнес-проектів на поворотній основі, пільгове кредитування – 31%; компенсацію відсотків за банківськими кредитами – 27,9%.

Реалізовувалися заходи щодо подальшого реформування дозвільної системи, які дозволили суттєво спростити механізм надання суб'єктам господарювання документів дозвільного характеру. На офіційних веб-сайтах облдержадміністрацій постійно розміщується та оновлюється актуальна інформація з питань підприємництва.

В регіонах функціонують телефонні мережі «Гарячих ліній» та консультаційні пункти. Проводиться робота щодо залучення суб'єктів малого підприємництва до участі у виконанні державних регіональних замовлень. Підприємницькі структури приймали участь в конкурсах (тендерах) по закупівлі товарів на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг для потреб регіону. У Вінницькій області в 2012 р. залучено до участі у тендерах на закупівлю товарів і послуг за рахунок державних коштів та заключені угоди із 223 суб'єктами малого підприємництва на загальну суму 94,0 млн. грн.

Поступово зростає інфраструктурна підтримка малого підприємництва. Станом на 01.01.2013 р. в регіонах України діють 531 бізнес-центр, 76 бізнес-інкубаторів, 46 технопарків, 535 лізингових центрів, 3964 небанківські фінансово-кредитні установи, 242 фонди підтримки підприємництва (з яких 27 створені за участю Українського фонду підтримки підприємництва), 3031 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 3902 інформаційно-консультативні установи [5].

Одним із основних важелів у вирішенні проблем зайнятості населення, створення нових робочих місць є успішний розвиток підприємництва регіону, зокрема малого та середнього бізнесу. Діяльність у цьому напрямі ґрунтується як на співпраці з діючими суб'єктами підпри-

ємницької діяльності, так і орієнтації незайнятого населення на самозайнятість та започаткування власної справи.

Так, у Вінницькій області у 2012 році обласною службою зайнятості було організовано професійне навчання 876 безробітних за професіями, що сприяють розвитку підприємницької діяльності. Крім того, направлено на підвищення кваліфікації за навчальною програмою «Основи економіки (підприємницька діяльність)» 286 безробітних. Біля 97% осіб, які набули професії, що сприяють розвитку підприємницької діяльності, вже працевлаштовані, з них біля 300 осіб відкрили власну справу.

Проте малий бізнес не позбавлений суттєвих проблем. Якщо протягом 2000-2009 років кількість малих підприємств (юридичних осіб і фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення збільшилася на 70,5%, то лише за 2010-2011 роки у малому бізнесі було втрачено 1,5 млн. робочих місць (переважно через припинення діяльності фізичних осіб-підприємців). Проведений аналіз причин такої ситуації Інститутом власності і свободи і представлений у «Зеленій книзі малого бізнесу України – 2012» свідчить про наступне. Найбільш проблемними є чотири напрями, які є пріоритетними саме для малого підприємства. Два з них є визначеним пріоритетом на підставі опитування об'єднань підприємців: місце і значення спрощеної системи оподаткування для розвитку малого бізнесу в Україні, пенсійне страхування для малого бізнесу в Україні. Два інші пріоритетні напрями було визначено експертами як такі, що впливатимуть на розвиток малого бізнесу в найближчому майбутньому. Це – саморегулювання і передача до підприємницьких об'єднань окремих державних функцій, участь суб'єктів малого бізнесу в державних закупівлях [2, с.8-14].

Спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого бізнесу започатковано Указом Президента України ще 1998 року. З того часу не було і року, щоб не виникало спроб з боку державної влади змінити або зовсім скасувати спрощену систему (в цілому чи істотну частку). Кожного разу ці спроби закінчувались протистоянням

підприємців і влади, які іноді виливались у масові акції прямої дії та громадської непокори.

Умови, в яких знаходиться мале підприємство на загальній системі оподаткування в Україні, є одними з найгірших у світі. Так, за рейтингом Doing Business – 2012 Україна посідає 181 місце за рівнем оподаткування.

Спрощена система оподаткування є необхідною частиною державної політики розвитку малого підприємства. Вона має відповідати принципам простоти визначення бази оподаткування та розміру податкового зобов'язання, мінімізації облікових процедур до рівня, доступного пересічному громадянину із загальною середньою освітою. Важливою вимогою є стабільність спрощеної системи оподаткування протягом довгого часу.

Сьогодні розмір єдиного соціального внеску для платників єдиного податку становить 34,7%. При такому підході для малого бізнесу вартість робочої сили у структурі валових витрат сягає 40-60%. Водночас розмір єдиного соціального внеску дає самозайнятим підприємцям можливість отримати лише мінімальну соціальну пенсію, що забезпечує життя на грані виживання.

Розмір єдиного соціального внеску має бути зменшений для всіх суб'єктів господарювання. Треба визначити компенсатори, за рахунок яких буде можливим утримання пенсіонерів сьогодні, і негайно переходити до запровадження II рівня пенсійної системи – накопичувального пенсійного страхування для майбутніх пенсіонерів.

Окреме рішення слід прийняти щодо самозайнятих підприємців для забезпечення їхніх майбутніх пенсій та збереження їхньої зайнятості. Можливим варіантом є звільнення їх від обов'язкової сплати пенсійного внеску до солідарної системи пенсійного страхування за умови обов'язкової участі у накопичувальній системі пенсійного страхування.

Щодо участі малого бізнесу в державних закупівлях, то тут необхідним є забезпечення конкурентності та прозорості у здійсненні державних закупівель, а також реальних механізмів громадського контролю за їх здійсненням.

Перспективним є напрям поєднання

державного регулювання із саморегулюванням на окремих ринках з відповідним скороченням і здешевленням державного регулювання.

В Україні, незважаючи на спроби спростити дозвільну систему, залишилося 58 ліцензій і 227 дозволів.

У Європейському співтоваристві ця кількість майже в 10 разів менша: 6 видів ліцензій та 30 видів дозволів. Потрібно встановлювати контроль за дотриманням стандартів якості протягом всієї діяльності підприємця, а не в момент видачі ліцензії або дозволу, коли підприємець ще і не почав свою роботу по суті.

Проблем додає і банківська система, яка вкрай неохоче забезпечує малий і середній бізнес кредитними ресурсами. Причин цьому декілька: відсутність застави, надто малий розмір позики і на короткий термін, значний ризик, і незначний прибуток в абсолютному вираженні в порівнянні з кредитуванням серйозних позичальників. Таким чином, самі по собі малі підприємства не є сьогодні привабливими клієнтами для банків. На ряду з цим, ставки кредитних ресурсів, які діють на ринках, занадто високі для малих підприємств, що робить банківські кредити недоступними для цього сектора економіки. Тому в ситуації, що склалася, в довгостроковій перспективі за умови достатніх бюджетних коштів державні позики повинні стати реальним джерелом формування фінансових ресурсів малого підприємництва.

У розвинених країнах сьогодні відбувається стимулювання малого та середнього бізнесу вже не за рахунок оподаткування, а кредитування (в т.ч. і податкового). Отже, здійснити фінансову підтримку підприємцям-початківцям можна і шляхом надання їм податкових пільг.

Незважаючи на вагомі переваги малого підприємництва, цей сектор економіки найбільш вразливий до змін у соціально-економічному та політичному житті суспільства. Сьогодні Україна практично не використовує потенціал дозволених в рамках СОТ інструментів стимулювання вітчизняного товаровиробника, що також створює резерви для подальшого стимулювання малого та середнього підприємництва [2].

Приєднання України до стандарту ISO 26000:2010 "Керівництво по соціальній відповідальності" є вагомим кроком в напрямку забезпечення сталого розвитку суспільства і формування пріоритетів розвитку малого і середнього підприємництва. Проте виконання Україною міжнародних зобов'язань в цій сфері знаходиться на низькому рівні [6, с.53].

Соціальна відповідальність підприємницької діяльності стосується багатьох сфер і надає низку переваг підприємцям, що її застосовують. Зокрема це виробництво якісної продукції (послуг); охорона навколишнього середовища шляхом впровадження ресурсо-, енергозберігаючих технологій, зменшення шкідливих викидів, впровадження спеціальних програм щодо захисту довкілля; створення належних умов та оплати праці, інвестиції в розвиток людського капіталу; побудова стосунків із зацікавленими сторонами на основі чесності, відкритості; впровадження етичних норм та цінностей [6, с.54-55].

Соціально відповідальна поведінка є проявом високої ділової культури у підприємстві. Проте сьогодні бізнескультура вітчизняного підприємництва знаходиться на етапі становлення. Формування моральних принципів, етичних норм та ділової культури носить локальний характер. Вони притаманні окремим корпораціям, компаніям, неформальним групам. По суті, етичні та культурні принципи в підприємницьку діяльність в Україні вносять зарубіжні корпорації, підприємства з іноземним капіталом.

Набутий власний досвід етичного поведіння у бізнесі було втрачено у радянський період. Загальновідомий шлях «із варяг у греки» підніс представників купецтва, в колах якого цінувалися солідарність і вірність «купецькому слову». Для іноземних підприємців слово російського партнера мало більше значення, ніж підписана угода. Службовці дуже дорожили роботою, йдучи з неї тільки при намірі розпочати власну справу. Фірми, де через погане поведіння службовці часто змінювалися, не користувалися повагою в суспільстві; їх презирливо називали «прохідними дворами». Усне звинувачення в нечесності викликало припинення ділових відносин, звільнення з посади [7, с.112].

Висновки та пропозиції. Таким чином, для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором. Його відсутність засвідчується тим, що малі підприємства ще не відіграють вагомій ролі в економіці України. Проте позитивні зрушення, які сьогодні

відбуваються в напрямку підтримки малого та середнього бізнесу, надають перспективи для їх подальшого розвитку. Необхідним є впровадження соціальної відповідальності у практику вітчизняного малого підприємництва як важливий пріоритет його розвитку на основі поєднання світового досвіду та власних принципів ділової культури.

Список літератури:

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – №3. – С.23.
2. Зелена книга малого бізнесу України – 2012 / Д.В. Ляпін, В.І. Дубровський, О.М. Піщуліна, О.П. Продан. – К.: Інститут власності і свободи, 2012. – 124 с.
3. Поповенко Н.С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні / Н.С. Поповенко, О.В. Ганенко // ЕКОНОМІКА: реалії часу. – 2012. – №1(2). – С.126-132
4. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T102755.html#9785
5. Узагальнений звіт про стан виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні у 2012 році / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/1101>
6. Турчак В.В. Соціальна відповідальність у підприємницькій діяльності України: проблеми та перспективи // Інноваційна економіка. – 2013. – №1. – С.52-56
7. Ткачук О.М., Турчак В.В. Становлення та розвиток бізнес-культури підприємницької діяльності в Україні // Соціальна економіка. – 2012. – №2-3. – С.110-115

Турчак В.В.

Винницький торгово-економічний інститут
Київського національного торгово-економічного університета

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Резюме

В статье исследовано современное состояние малого бизнеса в Украине с учетом изменений в законодательной сфере. Определены проблемы и приоритетные направления его развития.

Ключевые слова: малый бизнес, микропредпринимательство, упрощенная система налогообложения, единый социальный взнос, социальная ответственность.

Turchak V.V.

Vinnitsa Institute of Trade and Economics KNTEU

THE CURRENT STATE, PROBLEMS AND PERSPECTIVES OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Summary

The current state of small business in Ukraine with last changes in the legislation is considered in the article. The problems and priorities of its development are defined.

Key words: small business, microbusiness, simplified system of taxation, a single social contribution, social responsibility.

УДК 331.103

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ярмош В.В.

Запорізький національний університет

В статті проаналізовано погляди вчених стосовно необхідності мотивації персоналу, представлено зарубіжний досвід мотивації працівників та запропоноване власне бачення системи мотивації персоналу на сучасних підприємствах.

Ключові слова: мотивація, персонал, працівники, управління персоналом.

Постановка проблеми. На жаль, в Україні, що володіє значним в світі кадровим і інтелектуальним потенціалом, компанії недостатньо використовують інструменти, пов'язані з підвищенням мотивації персоналу, роблячи основний акцент на «маніпулюванні зарплатою»: підвищуючи або знижуючи залежно від успіхів структури на ринку. Лише провідні компанії сьогодні пропонують фахівцям високого рівня не лише високу зарплату, але і соціальний пакет.

Економічна наука і практика України сьогодні ще не мають моделі дієвого механізму мотивації працівників. Комплексний і системний підхід до цієї проблеми майже відсутній, це визначає необхідність детального вивчення проблеми мотивації персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо мотивації робітників та заохочення їх за певні досягнення описують в свої працях такі вчені як С. Адамс, К. Альдерфер, М. Армстронг, В. Врум, Ф. Герцберг, Э. Гостик, Р. Дафт, Г. Келлі, Э. Лоулер, П. Мартін, МакКлелланд, А. Маслоу, Э. Мэйо, Л. Портер, Базарова, Е. Борисовой, А. Бурмистровова, О. Виханского, Н. Газенко, В. Галенко, А. Егоршина, П. Журавлева, С. Занюк, Е. Ильина, С. Ильенковой, С. Ищенко, Л. Карташовой, А. Кибанова, В. Ковалева, М. Курбатовой, В. Магуна, М. Магура, В. Маслова, А. Наумова, Ю. Одегова, С. Резника, О. Страховой, О. Тихоновой, Э. Уткина, С. Шапиро.

Проте, не зважаючи на велику кількість публікацій і досліджень вчених, сьогодні не вирішеними залишаються деякі питання стосовно мотивації персоналу в сучасних умовах. Аналізуючи

праці науковців, слід зауважити, що в сучасних умовах інноваційного розвитку економіки до працівників підприємств ставляться високі вимоги, з'являються нові підходи до винагороди працівників. Враховуючі сучасні умови та особливості заохочення результатів їх праці виникає необхідність створення сучасної системи мотивації праці робітників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Серед основних проблем мотивації персоналу є відсутність комплексного підходу до зацікавленості робітників досягати високих результатів у своїй діяльності та відсутність на сучасних підприємствах системи винагороди працівників.

Ціль статті. Проаналізувати погляди вчених стосовно необхідності мотивації персоналу, розглянути зарубіжний досвід мотивації працівників та запропонувати систему мотивації персоналу на сучасних підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи наукові праці вчених у сфері мотивації персоналу, необхідно почати із засновників цього поняття та процесу.

Фредерік Уїнслоу Тейлор – родоначальник системи наукової організації праці працівників – дає у свої працях спрощене уявлення про мотиви людини. Згідно з його баченням працедавець має справу з економічно мотивованим працівником. Ф. Тейлор протиставляє рядових працівників і керівників ними. Керівники планують, організують і контролюють роботу всієї маси робітників і службовців, зусилля і слухняність яких компенсується економічною винагородою. Інтереси організації і її членів забезпечуються за допомогою жорсткої влади, якою підкоряється все, аж до

відчуттів і волі окремих працівників[4].

Теорія Герцберга Герцберг встановив, що задоволеність людини своїми діями і незадоволення ними є двома полюсами, між якими знаходяться стан і настрої людини. Залежно від мотивування людини його настрої змінюється, наближаючись до одного з полюсів. Як встановив Герцберг, на задоволеність роботою впливають дві групи чинників:

1. Гігієнічні чинники: зарплата, безпека на робочому місці, умови праці – освітленість, шум, повітря тощо, стосунки з колегами і підлеглими, правила, розпорядок і режим роботи, характер контролю з боку безпосереднього керівника, статус.

2. Мотивуючі чинники. До цієї групи відносяться такі потреби або чинники, як досягнення мети, визнання, відповідальність, просування по службі, робота сама по собі, можливість зростання. Ці потреби пов'язані з характером і суттю роботи.

Вміст моделі Портера-Лоулера зводиться до наступного: щоб досягти певних результатів і отримати гідну винагороду, людина витрачає зусилля, залежні від його здібностей, досвіду і кваліфікації. При цьому розмір зусиль визначається цінністю винагороди. Значний вплив на результати надає усвідомлення людиною своєї ролі в процесі праці. Так само як і в теорії постановки цілей, винагороди можуть бути внутрішніми (відчуття задоволення про виконаної роботи, відчуття компетентності і самоствердження) і зовнішні (підвищення оплати праці, премія, вдячність керівника, просування по службі). Сприйняття винагороди визначає рівень задоволеності, який, у свою чергу, впливатиме на поведінку людини в майбутньому. Портер і Лоулер на основі аналізу запропонованої моделі зробили висновок про те, що результативна праця веде до задоволення. Цей висновок докорінно відрізняється від тих позицій на яких стояли представники ранніх теорій людських відносин, які вважали, що задоволені працівники дають кращі результати[4, с. 113].

Теорія А. Маслоу дала керівникам вельми корисний і своєчасне опис процесу мотивації, коли поведінка людей

визначається широким спектром потреб не тільки економічної, але і соціально-психологічного характеру.

Значущі для нас обмеження теорії А. Маслоу полягають у наступному:

- відсутній облік індивідуальних відмінностей людей, хоча ефективність мотивації повинна полягати саме в обліку індивідуальних потреб працівників;

- на практиці важко або практично неможливо розділити працівників на категорії, що характеризуються певною потребою;

- західна система культурних цінностей та ідеалів не завжди точно відображає особливості вітчизняної практики мотивування праці;

- не приймаються в розрахунок деякі відмінності в ієрархії потреб при роботі менеджера в багатонаціональній зовнішньому середовищі тощо[6].

Клейтон Альдерфер, як і А. Маслоу, виходить у своїй теорії з того, що потреби людини можуть бути об'єднані в окремі групи. Однак він вважає, що таких груп потреб існує три:

- 1) потреби існування;
- 2) потреби зв'язку;
- 3) потреби зростання.

Хоча групи потреб даної теорії досить наочно співвідносяться з групами потреб теорії Маслоу, принципова відмінність полягає в тому, що на думку Альдерфера рух іде у обидві сторони: вгору, якщо задоволена потреба нижнього рівня, і вниз, якщо не задовольняється потреба більш високого рівня. При цьому Альдерфер вважає, що в разі незадоволення потреби верхнього рівня посилюється ступінь дії потреби більш низького рівня[4, с. 55].

Розглянувши теорії мотивації праці вчених, слід зазначити, що дійсно деякі твердження можуть бути актуальними і в наш час, але на сьогоднішній день в системі управління персоналом відсутня загальна та ефективна схема мотивації персоналу, тому існує необхідність в створенні такої системи.

Для того щоб на прикладі розглянути позитивні сторони впровадження керівниками системи мотивації, слід ознайомитись із зарубіжним досвідом.

За кордоном проблему мотивації персоналу розуміють набагато ширше, ніж в

Україні. У нашій країні прийнято вважати, що людина працює виключно заради грошей. Звичайно, питання про зарплату повинен стояти на першому місці, але крім фінансової сторони, за кордоном помітна роль відводиться нематеріальним способам мотивації. Західні менеджери з управління персоналом давно прийшли до висновку про те, що співробітники – головна цінність компанії, їх потрібно нагороджувати за високі результати праці, адже від працездатності колективу залежить успіх діяльності підприємства.

В кожній країні запроваджують різні методи мотивації персоналу. Основними складовими мотивації праці в Японії є: система довічного найму; неформальні міжособистісні стосунки співробітників; колективізм у роботі; корпоративна філософія; трудова мораль. Усі складові елементи діють у комплексі, що посилює загальну трудову активність людини, що є позитивним досвідом у світовій практиці [1, с. 86].

В Японії людина влаштовується на роботу на все життя. Одного разу ставши працівником певної компанії, японець залишається там аж до офіційного виходу на пенсію. Фірма, в якій працює фахівець, стає практично другою сім'єю. Отже, нематеріальна мотивація співробітників здійснюється по психологічній схемою «батько-син», де батьком виступає компанія, а сином – співробітник. Японський стиль управління базується на переконанні, а не на примусі робітників. Начальник не виділяє себе з маси підлеглих, його завдання – не керувати роботою, яку виконують інші, а сприяти взаємодії співробітників, надавати їм необхідну підтримку і допомогу, формувати гармонійні міжособистісні відносини, так званий «менталітет рівності». Цей феномен визначає ряд аспектів трудової мотивації в Японії [2, с. 87].

У Японії широко застосовується колективна форма праці, її прикладом є гуртки якості. Ці невеличкі колективи з виконавців (робітників та службовців), створені на добровільних засадах, здійснюють управління якістю продукції безпосередньо на робочих місцях. Діяльність гуртків якості охоплює такі питання: виявлення всіх причин, що заважають працівнику більш ефективно

виконувати свою роботу; колективне обговорення оптимальності технологічного процесу, а також методів виконання технологічних операцій, розробка пропозицій з питань удосконалення діяльності. Кожна японська фірма має власну корпоративну філософію, акцепт в якій наголошується на таких поняттях, як щирість, гармонія, які співробітництво з суміжниками і клієнтами, внесок до поліпшення життя товариства [1, с.55].

Система стимулювання праці порівняно з іншими промислово розвиненими країнами в Японії вельми гнучка. Традиційно вона будується з урахуванням трьох факторів: професійної майстерності, віку і стажу роботи. Розмір окладу робітника, інженера, керівника нижчої та середньої ланок у залежності від цих факторів здійснюється по тарифній сітці, з допомогою якої визначається оклад (умовно-постійна частина заробітної плати працівника) як сума виплат за трьома розділами: за вік, за стаж роботи, за кваліфікацію і майстерність, що характеризуються категорією і розрядом.

Більшість японських компаній в політиці матеріального стимулювання використовують синтезовані системи, що поєднують елементи традиційної (віковий і нової) трудової тарифікації працівників[5].

А от, наприклад, в США важливе мотиваційне значення в діяльності передових фірм має надання працівникам лікарських послуг. Вони надаються для працівників і членів їх сімей через місяць після початку роботи в фірмі. При виплаті працівникам певної суми коштів в корпоративні фонди, покривається певна частина їх витрат на лікування. Заслугове інтерес система «стоматологічного плану» при певних обмеженнях на протезування і послуги, програми виплат з втратою працездатності, починаючи з моменту прийняття на роботу, програми страхування життя, які розповсюджуються на інших членів родини, дружину, дітей, працюючого, програми пенсійного забезпечення. Вагомі місця займають програми пенсійного плану збережень, основані на можливостях використання пільгових режимів накопичення грошових сум, зменшенні виплати податків [2, с. 86]

Американська модель мотивації пра-

ці побудована на всебічне заохочення підприємницької активності, збагачення найбільш активної частини населення. Модель базується на соціально-культурних особливостях нації – масовій орієнтації на досягнення особистого успіху кожного, а також високому рівні економічного добробуту.

В основі системи мотивації праці в США оплата праці. Найбільше поширення отримали різні модифікації погодинної системи оплати праці з нормованими завданнями, доповнені різноманітними формами преміювання.

Сьогодні однією з найпоширеніших у США форм оплати праці як для основних, так і допоміжних працівників є оплата праці, що поєднує елементи відрядної і погодинної систем. У цьому випадку денний заробіток працівника визначається як добуток годинної тарифної ставки на кількість годин роботи. При невиконанні працівником денної норми в натуральному вираженні роботу продовжують до виконання норми. Дана система оплати праці не передбачає виплату премії, так як, за твердженням американських економістів, ці суми вже закладені у високій тарифній ставці робітника і оклад службовця. Відмінною рисою розглянутої системи є простота нарахування заробітку та планування витрат на заробітну плату. Однак більшість фірм як в США, так і в інших країнах схильні до застосування систем, що поєднують оплату праці з преміюванням[5].

У США широко застосовуються колективні системи преміювання. Так, при застосуванні системи «Скенлон» між адміністрацією та працівниками підприємства заздалегідь визначається норматив частки заробітної плати в загальній вартості умовно чистої продукції. У випадку прибуткової роботи підприємства і освіти економії заробітної плати за рахунок досягнутої економії створюється преміальний фонд, який розподіляється таким чином: 25% направляється в резервний фонд для покриття можливого перевитрати фонду заробітної плати. З решти 25% направляється на преміювання адміністрації підприємства, 75% – на преміювання робітників. Премії виплачуються щомісячно за результатами минулого місяця пропорційно трудовому

участі працівника на базі основної заробітної плати. В кінці року резервний фонд повністю розподіляється між працівниками підприємства. Використання цієї системи компанією «Мідленд-Росс» дозволило на тому ж обладнанні підвищити продуктивність праці на 16%, скоротити плинність кадрів з 36 до 2,6%, вдвічі знизити кількість порушників трудової дисципліни.

При застосуванні системи «Раккера» премії нараховуються незалежно від одержання прибутку за минулий період. Преміальні встановлюються у певному розмірі від умовно чистої продукції: при цьому 25% фонду резервується, а частина, що залишилася, розподіляється між робітниками та адміністрацією. На відміну від системи «Скенлон», ця система оплати праці не передбачає колективного обговорення розподілу премії[5].

Гнучкість системи оплати праці надають періодичні атестації працівників, на основі яких встановлюється рівень оплати праці працівників на наступний період. Зарплата переглядається, як правило, у перший рік роботи кожні три місяці, після року роботи – раз на півроку або рік.

На деяких американських підприємствах застосовується нова система оплати праці, при якій підвищення оплати праці залежить не стільки від виробітку, скільки від зростання кваліфікації і числа освоєних професій. Після завершення навчання за однією спеціальністю робітнику присвоюється певна кількість балів. Він може отримати надбавку до зарплати, набравши відповідну суму балів. При встановленні розміру заробітної плати визначальними факторами виступають число освоєних «одиниць кваліфікації», рівень майстерності по кожній з них, кваліфікація з освоєних спеціальностей.

Основні переваги, виявлені в процесі впровадження оплати праці в залежності від рівня кваліфікації, зводяться до наступного: підвищення мобільності робочої сили усередині підприємства, зростання задоволеності працею, усунення проміжних рівнів управління, скорочення загальної чисельності персоналу, в основному за рахунок робітників і майстрів. При цьому помітно поліпшуються внутрішньовиробничі

відносини, підвищується якість роботи. На думку 72% опитаних менеджерів і робітників, в результаті впровадження на підприємствах такої системи зростає рівень виробітку, знижуються витрати праці на виготовлення одиниці продукції.

Французька модель мотивації праці характеризується великою різноманітністю економічних інструментів, включаючи стратегічне планування і стимулювання конкуренції, гнучкою системою оподаткування. Відмітна особливість її – включення стратегічного планування в ринковий механізм. Базисом ринкових відносин у французькій моделі є конкуренція, безпосередньо впливає на якість продукції, задоволення потреб населення в товарах і послугах, зменшення витрат виробництва.

У політиці оплати праці французьких фірм спостерігається дві тенденції: індексация заробітної плати залежно від вартості життя і індивідуалізація оплати праці. Індекси цін на споживчі товари обліковуються в оплаті праці практично на всіх великих підприємствах, що відображається в колективних договорах з профспілками. Принцип індивідуалізації оплати праці у Франції здійснюється шляхом урахування рівня професійної кваліфікації, якості виконуваної роботи, кількості внесених раціоналізаторських пропозицій, рівня мобільності працівника.

Застосовують три основних підходи до здійснення принципу індивідуалізації оплати праці:

1. Для кожного робочого місця, оцінюваної на основі колективної угоди, визначаються мінімальна заробітна плата та «вилка» окладів. Оцінка праці кожного працівника здійснюється стосовно виконуваної роботи, а не щодо праці працівників, зайнятих на інших робочих місцях. Критеріями трудового вкладу працівника є кількість і якість його праці, а також участь у громадському житті підприємства;

2. Зарплата ділиться на дві частини: постійну, залежну від займаної посади або робочого місця, і змінну, що відображає ефективність праці працівників. Додатково виплачуються премії за високу якість роботи, сумлінне ставлення до праці тощо. Персонал приймає активну

участь у обговоренні питань оплати праці в рамках спеціальних комісій;

3. На підприємствах здійснюються такі форми індивідуалізації заробітної плати, як участь у прибутках, продаж працівникам акцій підприємства, виплата премій[5].

У французькій моделі становить інтерес методика оцінки праці (яка, як правило, носить багатофакторний характер) і використовувані критерії. Зміст цієї методики в загальному вигляді зводиться до наступного. На підприємствах застосовується бальна оцінка ефективності праці працівника (від 0 до 120 балів) за шістьма показниками: професійні знання, продуктивність праці, якість роботи, дотримання правил техніки безпеки, етика виробництва, ініціативність. Персонал підприємства при цьому ділиться на 5 категорій. До вищої – першої – відносять працівників, що набрали від 100 до 120 балів; до другої – набрали від 76 до 99 балів і т.д. Одночасно діє ряд обмежень: до першої категорії можна віднести не менше 5 і не більше 10% працівників одного підрозділу і однієї професії, до другої – від 30 до 40%, до третьої – від 35 до 45%. У разі відсутності на роботі від 3 до 5 днів в місяць надбавка скорочується на 25%, протягом 10 і більше днів – на 100%.

Перевага французької моделі мотивації праці полягає в тому, що вона надає сильну стимулюючу дію на ефективність і якість праці, служить фактором саморегулювання розміру фонду оплати праці. При виникненні тимчасових труднощів фонд оплати праці автоматично скорочується, в результаті чого підприємство безболісно реагує на кон'юнктурні зміни. Модель забезпечує широку інформованість працівників про економічний стан компанії.

У Великобританії на сьогоднішній день існує дві модифікації системи оплати праці, залежать від прибутку: грошова та акціонерна, що передбачає часткову оплату у вигляді акцій. Крім того, передбачається можливість застосування коливної системи заробітної плати, повністю залежить від прибутку фірми.

На підприємствах Великобританії участь у прибутках вводиться тоді, коли у відповідності з індивідуальною або ко-

лективною угодою на додаток до встановленої зарплати регулярно виплачується відповідна частка від прибутку підприємства. В залежності від бази для обчислення суми, що розподіляється через систему участі в прибутках, розрізняють участь у прибутках, участь в чистому доході, участь в обороті або утвореної вартості, трудове пайову участь, суто трудове участь.

Пайова участь в капіталі передбачає внесення частини особистих заощаджень працівників в обмін на акції або облігації фірми з використанням зазначених коштів на придбання основних фондів і оборотних коштів. Пайова участь в капіталі тягне за собою передачу учасникам корпорації частини прибутку (доходу), у тому числі у вигляді дивідендів або відсотків, виплату допомоги або премій підприємства.

Пайову участь об'єднує зазначені вище форми. Працівник підприємства отримує дохід за трьома напрямками: основна заробітна плата, частка від участі в прибутку на основі праці, частка від прибутку на основі вкладеного ним капіталу.

Практичне застосування зазначених моделей нової системи оплати праці у Великобританії показало, що дохід працівників від участі у прибутках в середньому становить 3% від базового окладу, лише в деяких фірмах він досяг 10% від окладу. Після впровадження системи участі в прибутках кількість робочих місць зросла на 13%, при цьому середня зарплата на фірмах з даною системою участі виявилася на 4% нижче, ніж у звичайних фірмах. Разом з тим участь у прибутках у формі розподілу акцій позитивно позначається як на компанії, так і на її службовців, покращує їх ставлення до роботи, створює сприятливу атмосферу у фірмі, стимулює більш ефективну роботу. Внаслідок застосування системи участі можна очікувати значного підвищення продуктивності праці.

Німецька модель мотивації праці виходить з того, що в її центрі перебуває людина зі своїми інтересами як вільна особистість, яка знає свою відповідальність перед суспільством. Свобода в економічному сенсі означає розуміння інтересів суспільства і знаходження свого місця в системі виробництва – споживання. Але

не кожен громадянин в стані працювати у відповідності з вимогами ринку.

Ринкове господарство Німеччини називається соціальним тому, що держава створює умови для всіх громадян, придушє прояв несправедливості і захищає всіх обділених і беззахисних: безробітних, хворих, старих і дітей [5].

Соціальна справедливість і солідарність – неодмінні передумови суспільного консенсусу. Західні дослідники прийшли до висновку, що гармонійна комбінація з стимулювання праці та соціальних гарантій являє собою одну з найбільш оптимальних моделей, коли-небудь відомих в історії економічних теорій. Ця модель забезпечує в рівній мірі як економічний добробут, так і соціальні гарантії.

У Швеції модель мотивації праці відрізняється сильною соціальною політикою, спрямованою на скорочення майнової нерівності за рахунок перерозподілу національного доходу на користь менш забезпечених верств населення. Починаючи з 50-х років, шведські профспілки наперего ворах про переукладання колективних трудових договорів проводять політику так званої солідарної заробітної плати, що ґрунтується на таких принципах: рівна оплата за рівний працю, скорочення розриву між розмірами мінімальної і максимальної заробітної плати. Політика солідарної заробітної плати спрямована на вирішення низки цільових завдань. Насамперед вона, поряд з ринковою конкуренцією, додатково стимулює процес постійного оновлення виробництва на основі останніх досягнень науки і техніки. При цьому дотримується принцип рівної оплати за рівний працю, який у шведській інтерпретації означає, що працівники різних підприємств, що мають однакову кваліфікацію і виконують аналогічну роботу, отримують однакову заробітну плату незалежно від наслідків господарської діяльності підприємства. Якщо, наприклад, з 10 підприємств однієї галузі 3 працюють високорентабельно, 5 – на середньому рівні, а 2 – збитково, то на будь-якому з цих підприємств отримують однакову заробітну плату за однакову працю, а саме на середньому рівні, зафіксованому у галузевій угоді.

Шведські профспілки не дозволяють господарям низькорентабельних підпри-

емств знижувати заробітну плату нижче встановленого на переговорах щодо переукладання колективних трудових угод загального рівня. Це спонукає підприємців або модернізувати виробництво, або закрити підприємство. Таким чином, політика солідарної заробітної плати сприяє зростанню рентабельності підприємств. Ще однією характерною особливістю солідарної заробітної плати є скорочення розриву між розмірами мінімальної і максимальної заробітної плати. Сама система визначення єдиного рівня підвищення заробітної плати сприяє його вирівнюванню: заробітки піднімаються у низькооплачуваних і стримуються у високооплачуваних працівників. Крім того, в ході переговорів про переукладання колективних договорів профспілки, як правило, домагаються включення в них спеціальних пунктів про випереджаючих темпах зростання заробітної плати низькооплачуваних категорій персоналу. Все це створює сприятливі умови для відтворення висококваліфікованої робочої сили як у матеріальних, так і в невиробничих, інтелектуальних сферах виробництва[5].

Отже, ознайомившись з моделями мотивації провідних країн, слід зазначити, що система мотивації на зарубіжних підприємствах сформовані на протязі багатьох років і є досить дієвими. Для українських компаній сьогодні можна запропонувати систему мотивації праці, яка схематично зображена на рис.1.1

В схемі відображені загальні напрями моральної та матеріальної мотивації персоналу, вони можуть застосовуватись виходячи із оцінки результатів діяльності працівників щомісячно, щоквартально або щорічно, а також можуть змінюватись в залежності від галузі діяльності підприємства, побажань керівників та працівників.

Список літератури:

1. Байда О. Мотивація праці як складова успіху організації / О.Байда // Вісник національного Хмельницького університету. – 2010. – № 14. – С. 55-57
2. Гривківська О. В. Мотивація персоналу в зарубіжних компаніях / О.В. Гривківська // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9. – С. 86-91.
3. Дигун О. Современие реалии мотивации / О.Дигун // Управление персоналом. – 2011 – №7. – С. 72-78.
4. Дорофеев В. Д., Шмелева А. Н., Шестопап Н. Ю. Менеджмент: учеб. пособие. – М.: ИНФРА-М. – 2008. – 440 с.

Рис. 1.1. Схема моральної та матеріальної системи мотивації робітників

Висновки та пропозиції. В результаті роботи в статті було проаналізовано погляди вчених стосовно необхідності мотивації персоналу, представлено зарубіжний досвід моделей мотивації працівників та запропоноване власне бачення системи мотивації персоналу на сучасних підприємствах, яке містить матеріальний та моральний вид винагороди робітників. Морально працівників можна заохочувати шляхом нагородження грамотами за високі досягнення; оприлюднення рейтингів робітників за результатами роботи; занесення подяки до трудової книги, матеріально винагорода може бути застосованою через підвищення заробітної плати; виплати премій; покращення умов праці; надання змоги працівникам брати на участь у статутному капіталі підприємства; фінансування страхових послуг та лікування.

Мотивація працівників сьогодні є дуже важливим елементом управління персоналом, тому для підвищення результатів діяльності та для стимулювання робітників досягати головних цілей підприємства необхідно заохочувати працівників моральними або матеріальними методами.

5. Козаченко А. Мотивация труда и системы оплаты труда мировой опыт / А. Козаченко // Бизнес-журнал Бизкиев. Режим доступа: сайт <http://bizkiev.com/content/view/992/591/>
6. Червінська Л. П. Мотивація трудової діяльності в аграрній сфері. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 322 с.
7. Шекшня С. В. Управління персоналом сучасної організації / С.В. Шекшня: навчально-практичний посібник. – М.: ЗАТ« Бізнес-школа «Інтел-Синтез», 2000 – 352 с.

Ярмош В.В.

Запорожский национальный университет

МОТИВАЦИЯ ПЕРСОНАЛА НА СОВРЕМЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Резюме

В статье проанализированы взгляды ученых относительно необходимости мотивации персонала, представлен зарубежный опыт мотивации работников и предложено собственное видение системы мотивации персонала на современных предприятиях.

Ключевые слова: мотивация, персонал, сотрудники, управления персоналом.

Yarmosh V.V.

Zaporizhzhya National University

MOTIVATION OF STAFF AT MODERN ENTERPRISES

Summary

The article analyzes the views of the scientists about the need of motivation of the personnel, presented foreign experience of motivation of employees and proposed his own vision of the personnel motivation system in modern enterprises.

Key words: motivation, staff, workers, staff management.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΧΝΙ ΝΑΥΚΙ

ТВОРЧИСТЬ Г.Р. ХАГГАРДА ЯК НЕОРОМАНТИКА

Василишина Н.Д.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

У статті розглядається проблема вивчення творчості Г.Р. Хаггарда як неоромантика. Зроблено спробу визначити місце письменника як неоромантика у літературному процесі. Описано творчі методи та погляди прозаїків неоромантичного напрямку.

Ключові слова: неоромантизм, романтизм, літературний герой, модернізм, літературна характеристика.

Генрі Райдер Хаггард англійський письменник, один із творців англійського неоромантизму та жанру фентезі. Сьогодні його, не вагаючись, відносять до класиків англійської літератури, але водночас з його творчістю пов'язаний цікавий феномен, що був відзначений майже півстоліття тому ще Д. Урновим, що назвав Хаггарда письменником, «якого читають, але не вивчають» [12, с. 5].

Творчість Г. Р. Хаггарда, попри гучний читацький успіх у читачів, вивчена мало. Це стосується навіть англійського та взагалі англомовного літературознавства. Можна сказати, що ця творчість навіть недооцінена. Є дослідження, що ґрунтуються на суто оглядовому підході (D.S. Higgins, N. Morton, H.P. Lovecraft, Th. Pakenham); чимало уваги приділяється чисто біографічним моментам (B. Ellis, L. Haggard, M. Cohen). Письменник трактується як типовий прибічник британської імперської ідеї (A. Sandison) та навіть носій расистської психології (V. R. Katz), виразник примітивних загальних місць популярної літератури (B. Street). При цьому спадщина Хаггарда оцінюється не занадто високо з погляду досконалості стилю (M. Cohen). І, як сто років тому, сьогоднішня ситуація майже не змінилася. У всякому разі, на пострадянському просторі досліджень творчості цього автора просто відверто бракує – фактично вони зводяться до вступних статей у збірках творів Хаггарда (К. Чуковський, Г. Кузнецов, В. Узін та ін.). За останні десятиліття тут захищено лише кілька дисертацій по творчості Хаггарда (Лі. Максимова, Р. Олюнін, Є. Ібрагімова, Н. Садомська). Є цікаві дослідження в масштабі статей, та в цілому в статтях, присвячених Хаг-

гардові, зазвичай беруться до уваги доволі другорядні питання (напр., специфіка жанру дорожнього начерку у письменника). Проблема ж «Хаггард і неоромантизм» залишається практично невисвітленою.

На жаль, на сьогоднішній день ситуація майже не змінилася. Попри те, що ім'я письменника зараз відомо всім, наукових досліджень його творчості бракує – в основному, як і в минулому столітті, публікації зводяться до вступних статей, вміщених в збірках художніх творів [наприклад: 11, 12, 13 та ін.].

Дуже рідкими є спроби визначити місце Хаггарда в літературному процесі, хоча тут можна, принаймні, назвати одну кандидатську дисертацію – Р. Олюніна. Хоча вченого і не цікавила творчість Хаггарда сама по собі, але, розглядаючи колоніальну тему в англійській літературі, він аналізує в тому числі і деякі романи Хаггарда – насамперед «Копальні царя Соломона», який автор розглядає в річищі еволюції пригодницького роману і бачить його близькість до «Острову скарбів» Р. Стівенсона [8. Проте треба відзначити, що протягом останніх років почали з'являтися розвідки, що досліджують окремі аспекти творчості письменника – скажімо, жанр дорожнього начерку у Хаггарда [9. Серед серйозних монографічних робіт, присвячених безпосередньо Хаггарду, можна назвати хіба що дві дисертаційні роботи, написаних російськими вченими. Це кандидатська дисертація Є. Ібрагімової «Орієнталістські мотиви у творчості Генрі Райдера Хаггарда», в якій прослідковуються африканські та «екзотичні» мотиви творчості письменника [2, а також докторську дис-

ертацію Н. Садомської «Творчість Генрі Райдера Хаггарда та англійська література на межі ХІХ-ХХ століть» [10, яка намагається заповнити цю лакуну в критичній літературі, подаючи аналіз основних тем письменника, а також його публіцистичних творів.

Та залишається не до кінця проясненою проблема творчого методу письменника. Часто його трактують як белетриста, що творив на межі високої й масової літератури. Однак це не знімає питання про його художню програму та про групу літераторів, яка могла б бути визначена як його літературні однодумці. З ім'ям Хаггарда найбільш органічно пов'язується поняття неоромантизму – літературного напрямку, що виник на зламі ХІХ-ХХ ст. і, сягаючи своїм корінням романтизму байронівського типу, водночас суттєво від нього відрізнявся. Щодо семантики терміну «неоромантизм», то й сьогодні вона остаточно невизначена, у це поняття часто вкладають різний зміст. Про цю концептуальну невизначеність пише Л.Миронюк, зазначаючи, що даний термін має різні тлумачення: а) романтичний елемент, присутній в літературі кінця ХІХ –початку ХХ ст.; б) загальна назва літературної епохи кінця ХІХ століття; в) окремих перебіг ранньомодерністської літератури; г) явище структурно-семантичного типу [6 с. 139]. Узагальнюючи ситуацію, А. Ельяшевич стверджує: «І навіть термін «неоромантизм» не здобув поки що у сучасних літературознавців суспільного визнання» [1 с. 246].

Письменники-неоромантики, до яких, окрім Хаггарда, в англійській літературі слід віднести Р. Л. Стівенсона, Конан Дойля, Р. Кіплінга та Дж. Конрада в своїй творчості протистояли, з одного боку, прозаїчному натуралізму та вишуканої зніженості естетів, а з іншого боку, – відкидали реалістичну правдивість зображення життя. Вони, як і «класичні» романтики, зробили основою своєї творчості розлад між дійсністю і мрією. Однак, використовуючи романтичний метод, неоромантики істотно відрізняються від своїх попередників-романтиків. Для неоромантичного напрямку характерне не протиставлення звичайним людям виняткових героїв, а пошуки ідеалу в са-

мій дійсності, «відкриття» героя в звичайній людині, він «був конструктивною спробою подолати протистояння ідеалу та дійсності, зробити сподіване, можливе дійсним» [3 с. 242]. «У неоромантизмі, на противагу романтизму з його концептуальним розривом між ідеалом та дійсністю, виявилася конструктивна спроба подолати протистояння цих конфліктно непереможних опозицій, завдяки могутній силі волі зробити сподіване, можливе дійсним, не опускаючи цього можливого до рівня інертного животворення» [5 с. 492]. Цей розрив між дійсністю та ідеалом, який намагалися подолати неоромантики, дозволяє шукати джерел його формування як у реалізмі, так і в модернізмі – так, з точки зору Д. Наливайка неоромантизм всюди переплітається та взаємодіє як з реалістичними, так і з модерністськими течіями – скажімо, у Франції до неоромантизму відносять символізм [7, с. 365].

Неоромантики вважали, що все залежить від кута погляду, під яким розглядається дійсність, від уміння людини побачити красу і незвичність навколишнього світу. Саме тому для неоромантиків характерний культ пригоди, прагнення до незвичайного. Неоромантизм показує, як людина, що зуміла побачити навколишній світ свіжим поглядом, відкриває в ньому таємниче, незвичайне. Прагнення до небезпек, авантюри, до зіткнення з труднощами та їх подолання робить, на думку неоромантиків, життя людини яскравим, насиченим. Мистецтво, на думку неоромантиків, не тільки піднімає людину над буденністю ділового життя, не тільки показує їй чудовий світ фантазії, але й дає ключ до розуміння сенсу життя, вимагає від свого читача зміни власної життєвої позиції. Для неоромантизму характерний оптимізм, затвердження безмежності людських можливостей, боротьба за духовну красу людського життя. «Новий романтизм» Р.Л. Стівенсона, Дж. Конрада, А. Конан Дойля, Р. Кіплінга, Д. Хент, У. Кінгстона, Р. Баллантайн та інших втілював моральне кредо боргу і самопожертви, дисципліни і віри, гармонійної єдності сили духу і фізичної моці. Герої «нових романтиків» цілеспрямовані, готові до ризику і боротьбі, повні праги мандрів і пригод. Вони рвуть зв'язок зі світом од-

номанітного й добропорядного міщанського благополуччя заради моральних зобов'язань імперської місії, заради пошуків подвигів і слави. «Не можна не відзначити впливу на неоромантиків теорії Ф. Ніцше – сильна та вольова особистість завжди в центрі їхніх творів. Однак, залежно від соціально-політичних поглядів автора, «надлюдина» Ніцше втілюється або в борця за свободу та національне визволення (герої Хаггарда. Буссенара. Войніч), або людиноненависника («Морський вовк» Лондона), або англійського солдата Кіплінга, що несе «тягар білих» на благо імперії» [4, с. 372].

На сьогодні ще немає чіткої визначеності характеристики неоромантизму, хоча це явище досліджується в сучасній науці досить широко. «Новітні» естетичні тенденції, що виникли в літературі європейських країн на межі ХІХ – ХХ століття як реакція на натуралізм, пессимізм і «безвір'я» декадентства, охопили безліч ідейних і стильових явищ, активно переплітаючись і взаємодіючи як з реалістичним, так і модерністськими напрямками знайшли своє втілення в прозі К.Гамсуна, пізніх творах Р.Стивенсона, Дж.Конрада, Р.Кіплінга, С.Пшибишевського, Г.Д'Аннунціо, Г.

і Т.Манна. Неоромантизм пов'язаний із творчістю Л.Монтерлана, А.Мальро, П.Дрейфа, ла Рошеля, Ж.-П.Сартра, А.Камю, Е.Юнгера й особливо Е.Хемінгуея. Творчість Ю.Стриндберга, Г.Гауптмана, Ведекіна, Л.Піранделло не можна цілісно сприймати, не беручи до уваги специфіку неоромантичних рис їх творів. В епоху модернізму неоромантизм не стільки конкретний стиль, скільки пошук підвищеної експресивності й трагічної властивості лірики (О.Блок в 1910-ті, Р.Рільке, В.Ходасевич, Г.Іванов); втілення ідеї творчої активності гармонійно розвиненої особистості. Пантеїстичне бачення людини-творця, акцентування індивідуально-вольових чинників, бачення творчості як розкриття духовного потенціалу особистості й гармонізації ідеалу та дійсності (Леся Українка, Олександр Олесь, О.Кобилянська, У.Кравченко, М.Чернявський). Неоромантизм, що виник на межі ХІХ – ХХ століть, зумовлений розвитком закономірних тенденцій літературного процесу, у своєму розвитку набув різноманітних відтінків залежно від періоду, мети та прагнень творчого самовираження митців слова, що залишає багато можливостей для вивчення цього літературного явища.

Список літератури:

1. Эльяшевич А.П. Единство цели – многообразие поисков / А. П. Эльяшевич. – Л. : Сов. писатель, 1980. – 542 с.
2. Ибрагимова Е.Д. Ориенталистские мотивы в творчестве Генри Райдера Хаггарда: Дисс. канд. филол. н.: 10.01.03 – Литература стран народов зарубежья / Е.Д. Ибрагимова. – Самара, 2008. – 195 с.
3. Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури / В. П. Іванишин. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 256 с.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / За ред. А. Волкова. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром'яка. – К. : Академія 2007. – 752 с.
6. Миронюк Л.В. Генезис неоромантизму / Л.В. Миронюк // Актуальні проблеми слов'янської філології : Міжвуз. зб. наук. ст. : Лінгвістика і літературознавство. – К.-Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – Вип. ХІ. – С. 133–140.
7. Наливайко Д.С. Искусство, течения, стили / Д.С. Наливайко. – К. : Мистецтво, 1985. – 288 с.
8. Олюнин Р. Колониальная тема в английской литературе XIX века: автореф. дисс. канд. филол. наук / Р. Олюнин. – М., 1967. – 21 с.
9. Савлюкова Н.Н. Путевой очерк в творчестве Генри Райдера Хаггарда / Н. Н. Савлюкова // Вестник Челябинского го. Ун-та. – 2009. – № 7 (188). – С. 128–132.
10. Садомская Н. Д. Творчество Генри Райдера Хаггарда и английская литература на рубеже XIX–XX веков: дисс. д-ра филол. н.: 10.01.01 – Литература народов стран зарубежья (с указанием конкретной литературы) / Н. Д. Садомская. – Оренбург, 2006. – 392 с.
11. Узин В.С. Предисловие / В.С. Узин // Хаггард Г.Р. Дочь Монтекумы. – М.: Молодая гвардия, 1928. – С. 3–8.
12. Урнов Д. М. Писатель, которого читают // Haggard H.R. King Solomon's Mines. М.: Progress, 1972. – С. 5–22.
13. Чуковский К. И. Вступительная статья / К.И. Чуковский // Хаггард Г.Р. Копи царя Соломона. – М.: Всемирная литература, 1922. – С. 2–7.

Василишина Н.Д.

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко

ТВОРЧЕСТВО Г.Р. ХАГГАРДА КАК НЕОРОМАНТИКА

Резюме

В статье рассматривается проблема изучения творчества Г.Р. Хаггарда как неоромантика. Сделана попытка определить место писателя как неоромантика в литературном процессе. Описаны творческие методы и взгляды прозаиков неоромантического направления.

Ключевые слова: неоромантизм, романтизм, литературный герой, модернизм, литературная характеристика.

Vasylyshyna N.D.

Kamianets-Podilsky National University named after Ivan Ohienko

THE WORKS OF G.R.HAGGARD AS A NEO-ROMANTICIST

Summary

The article views the problem of studying H.R. Haggard as a neoromanticist. It defines the place of the writer as a neoromanticist in the literary process. Creative methods and views of neoromantic literary direction have been described.

Key words: neoromanticism, romanticism, literary hero, modernism, literary characteristics.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЕКЦІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Ліпіна Н.М.

Прилуцька гімназія №1 імені Георгія Вороного

Досліджено питання трансформації фразеологічних одиниць у сучасній періодиці.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, трансформація, прецедентність.

Постановка проблеми. Дослідити трансформацію фразеологічних одиниць як різновиду лінгвокультурологічних висловлювань у періодиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання трансформації проекцій ФО¹ висвітлюється мовознавцями вже тривалий час і з'явилася разом із власне аналізом фразеологізмів. Серед мовознавців, що зверталися до розгляду цього питання, насамперед слід назвати В.Виноградова [3, 56], В.Мокієнка [8,56], В.Білоноженко, Л.Скрипник, В.Ужченка [10, 227] та інших, що аналізували видозміни ФО на матеріалі художніх творів.

Проблема трансформацій ФО як різновиду лінгвокультурологічних висловлювань є новою на сьогодні й розглядається дослідниками приблизно з останньої чверті (вісімдесятих років) минулого століття. Їй присвятили свої дослідження такі вчені, як В.Красних [7,8], Ю.Караулов [6, 658], Д.Гудков [4, 112], Ф.Бацевич [1, 164], Ю.Сорокін [9, 98] та ін.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Дослідження проекцій ФО як лінгвістичних та лінгвокультурологічних висловлювань та їхня реалізація в культурному просторі, зокрема в періодиці, недосліджена частина загального питання трансформації проекцій фразеологічних одиниць.

Мета статті. Розкриття функції фразеологічних одиниць як культурологічного явища, аналіз прецедентності ФО, типізація трансформацій ФО.

Виклад основного матеріалу. У публіцистичному стилі виділяється кілька підстилів, кожний із яких має свої жанрові й мовні особливості: власне публіцистичний

стиль, або стиль засобів масової інформації (газети, часописи, радіо, телебачення, реклама), художньо-публіцистичний (памфлети, фейлетони, нариси, есе), науково-публіцистичний (критичні статті, аналітичні огляди, соціальні портрети тощо). Кожен підстиль виробив свої мовні ознаки: систему композиційних прийомів та усталених зворотів, сукупність експресивно-мовних засобів. Сфера застосування публіцистичного стилю – громадсько-політична, суспільно-культурна, виробнича діяльність, навчання, а основне призначення – служити розв'язанню суспільно політичних питань, активно впливати на читачів, переконувати в справедливості певної істини, спонукати до творчої діяльності, пропагувати прогресивні ідеї, учення, знання, здоровий спосіб життя.

Сфера застосування й призначення публіцистичного стилю вплинули на формування його відповідних ознак: логізація та емоційна виразність; оцінка (соціально – політична, ідеологічна, естетична, моральна); пристрасне ставлення до предмета мовлення, змісту, інформації, поєднання точності висловленої інформації, наукових положень із емоційно-експресивною чи імперативною образністю конкретно-чуттєвого бачення питання чи проблеми.

Власне публіцистичний стиль характеризують спрямованість на новизну; динамічність; актуалізація сучасності; інформаційність; політична, суспільна, морально-етична оцінка того, про що пишеться або мовиться; синтез логізації та образності мовного вираження, що нагадує про близькість публіцистичного стилю до наукового й художнього; документально-фактологічна точність;

¹ Тут і надалі замість терміна фразеологічна одиниця послуговуватимемося скороченням ФО.

декларативність; закличність; поєднаність стандарту й експресії; авторська пристрасть; емоційність, простота й доступність; переконливість. Усі ці й інші ознаки створюють враження «багатостильовості» публіцистичного стилю, який настільки розростається й розгалужується поза власне публіцистичним, що підстилі дають підстави називати їх окремими стилями (газетним, журнальним, телевізійним тощо).

Основні мовні засоби публіцистичного стилю – це сплав елементів наукового, офіційно-ділового та художнього стилів. З одного боку, у ньому широко вживається суспільно-політична лексика, політичні заклики, гасла, точні найменування (подій, дат, учасників, місця), а з іншого – багатозначна образна лексика, що здатна привернути увагу читача й уплинути на нього, художні засоби – тропи й фігури. Усі лексеми, ФО, як правило, чітко поділяються на позитивно-оцінні й негативно-оцінні.

В умовах інформаційного ринку, жорсткої конкуренції, боротьби за читача ЗМІ прагнуть якомога привабливіше «упакувати» свою продукцію, тобто піднести інформацію в найбільш яскравій, характерній, що запам'ятовується, формі. Спосіб і форма подавання змісту інформації – це так звана мовна гра, що привертає увагу читачів, спонукає у формуванні текстів добирати яскраві, помітні, дотепні виразів, зумовлює широке використання фразеологічного матеріалу.

Журналісти звертаються до фразеологічних багатств рідної мови як до невичерпного джерела мовної експресії. Проте вживання фразеологізмів у звичній формі з притаманним їм значенням не завжди дає потрібний ефект. З метою створення художнього ефекту автори вдаються до трансформації фразеологізмів. Художники слова можуть поводитися з фразеологічними зворотами, як із матеріалом, що підлягає «творчому опрацюванню». Унаслідок фразеологічного новаторства виникають оригінальні словесні образи, в основі яких «обіграні» стійкі вирази. Творче опрацювання фразеологізмів надає їм нового експресивного забарвлення, посилюючи їхню виразність, створюючи нову образність.

Змінені фразеологізми зберігають свої ознаки – образність, афористичність, ритмомелодійну впорядкованість. Зміни фразеологізмів дозволяють журналістам уникати штампів, тому що в цих випадках «фразеологізм отримує, крім властивостей, закладених у ньому самому (а іноді й усупереч їм), нові експресивні властивості» [11, 48].

Т. Гусейнова вважає, що особливо важливу роль трансформовані фразеологізми грають у газетному заголовку, тому що «... відхилення від норми, традиційного вигляду стійкої одиниці, що виступає як заголовок газетної статті, уточнює її зміст, виділяючи такий заголовок у загальному потоці назв публіцистичних матеріалів» [5, 54].

Трансформований фразеологізм виступає в ролі асоціативного елемента, за допомогою якого наша пам'ять знаходить потрібну інформацію, пов'язуючи змінений вираз з первинним. Зміна фразеологізму зумовлює мовну гру, формує якийсь новий зміст, але змістовий каркас залишається, наприклад:

Калюжі по коліно – трансформація фразеологізму *море по коліно*. У статті йдеться про моду на гумові чоботи. Змістовий каркас – УСЕ ДАРМА, НЕ СТРАШНО, нічого не значить (для кого – небудь) – залишається, однак семантика фразеологізму уточнюється: *Все дарма в гумових чоботях*.

Новий компонент у структурі фразеологізму концентрує увагу читача на певній думці: *Холод – не тітка* (пор.: *Голод – не тітка*); даний заголовок змушує читача замислитися про настання холодів. Компоненти *голод* і *холод* контекстуально синонімічні, компонент *не тітка* позначає щось чуже, нерідне. Змістовий каркас зберігається. Заміна привертає увагу співзвучністю з ФО й заміною компонентів.

Трансформація – це спосіб дати читачеві можливість із першого погляду зорієнтуватися, чи потрібно читати решту тексту. Трансформація фразеологізму зумовлена прагненням авторів посилити експресивне забарвлення. Ми з'ясували, що така зміна фразеологізмів служить «протиотрутою» від мовних штампів. Перетворюючи фразеологізм, журналіст підвищує ефект свідомого впливу на

емоції й почуття читачів. При трансформації «змінюється стилістичне забарвлення фразеологізму, йому надається значної вагомості й експресивності» [2, 46]. Трансформація фразеологізмів даного типу більшою мірою характеризує стиль «масових» газет (таких, як «Україна молода»²), читачі яких належать до різних вікових та соціальних груп і добре знайомі з назвами гучних фільмів, відомих книг, часто виконуваних пісень, фрагментів рекламних роликів тощо. У зв'язку з упізнаваністю подібних виразів їхнє вживання чітко маркує журналіста як «свого», що, у свою чергу, сприяє зближенню автора й адресата газети й робить останнього більш «відкритим» для сприйняття текстової оцінки.

Щоб переконатися в тематичній незорості, широті публіцистики й частоті використання в пресі трансформованих фразеологізмів, звернемося до УМ. Вона розповідає про політику, шоу-бізнес, новинки моди, спорту, мистецтва, про цікаві випадки з життя. Важко перелічити всі теми даного видання – настільки вони різноманітні. Тому аудиторія її читачів різноманітна й строката за своїм складом: це люди різного віку, професії, національності.

Кожне періодичне видання має власну аудиторію. Наприклад, ділове видання, як правило, має однорідного читача: ділові люди, службовці, бізнесмени. У зв'язку з цим засоби залучення «свого» читача будуть специфічними. Є видання універсальні, у яких зустрічаються найрізноманітніші заголовки: від гумористичних до серйозних, тривожних, які змушують читача зупинитися і задуматися. До таких універсальних газет належить УМ.

Стійкі вирази певним чином відображають життя суспільства, його культуру, цінності, народну мудрість. А оскільки життя суспільства не стоїть на місці, крилаті вислови постійно трансформуються. Матеріал дослідження засвідчує, що процес оновлення стійких виразів особливо помітний у газеті. Ті крилаті слова, які прийшли до нас із далекого минулого, у газеті отримують нове зву-

чання, що відповідає духові часу. Можна сказати, що трансформація ФО відображає виклики сучасності. Трансформація дає ефект новизни, автори прагнуть до зміни сталих виразів, тому що це надає своєрідної «ексклюзивності».

Найбільш активно трансформуються фразеологізми, які з погляду їхньої семантичної неподільності репрезентують фразеологію в широкому значенні (прислів'я, приказки, крилаті слова, афоризми, відомі багатьом фрагменти літературних творів), що формують національно-культурний простір, тому матеріалом нашого дослідження є саме цей шар ФО.

У мові існує значна кількість фразеологізмів, подібних за семантикою, але відмінних за лексико-граматичним оформленням, вони потребують варіантів. Поняття варіанту фразеологізму зазвичай дається на тлі тотожності його цілісного значення або образу. Більшість учених визнає, що це його лексико-граматичні різновиди, тотожні йому за значенням і ступенем семантичної неподільності.

Трансформацію науковці розуміють як відхилення від загальноприйнятої норми.

Деякі дослідники звертають увагу на аналіз трансформації в публіцистичному тексті. Вирізняють такі її види:

1) буквалізація значення фразеологічної одиниці, коли пряме значення поєднання не тільки актуалізується, але й виступає на перший план, часто протиставляючись фразеологічному значенню звороту;

2) переосмислення фразеологічної одиниці, що є докорінним перетворенням змістового ядра, семантичного стрижня фразеологізму, повна зміна його значення;

3) перетворення фразеологічної одиниці за метою висловлювання;

4) подвійна актуалізація, що є поєднанням двох семантичних планів – фразеологічного та буквального.

Розглядаючи фразеологічні одиниці як культурологічне явище, мовознавці кваліфікують їх як прецедентні висловлювання. Прецедентним висловлювання стає тоді, коли часто застосовується як зразок, основа для побудови нової ситуації; він сприймається навіть після

² Тут і надалі замість назви газети «Україна молода» будемо вживати умовне скорочення УМ.

натяку, бо ж відомий майже кожному. Прецедентні висловлювання – одиниці загальновідомі й часто вживані представниками певної спільноти.

Висновки і пропозиції. Періодика є продуктивним джерелом трансформацій фразеологічних одиниць, прецедентність висловлювань є ознакою національно-культурного простору. Фразеологічні одиниці є частиною культурних базових знань, а їхня прецедентність є маркером сучасної української періодики.

Прецедентні висловлювання як відтворюваний продукт мовно-мисленнєвої діяльності є закінченою та самодостатньою, загальновідомою й багаторазово відтворюваною в мові одиницею, що входить у когнітивну сферу й функціонує у вербальному вигляді та має низку спільних і відмінних ознак із фразеологізмами.

Ми розглянули комплексну класифікацію з урахуванням визначених типів та засвідчених різновидів, створену на основі: 1) лінгвістичного поділу трансформованих ФО;

2) лінгвокультурологічного поділу ПВ. Проаналізувавши прецедентність ФО, ми виділили такі типи трансформацій: 1) заміщення (заміна) компонента (компонентів); 2) додавання (поширення

структури) компонента (компонентів); 3) усічення компонента (компонентів); 4) контамінація; 5) комунікативні трансформації; 6) подвійна актуалізація; 8) дефразеологізація; 7) комбіновані трансформації. Найпродуктивнішим типом трансформації, що має значну кількість різновидів (насамперед граматичних), є заміщення (заміна) компонента (компонентів), що зумовлює легку впізнаваність ФО та привертає увагу до них, насамперед у формі заголовків. Набагато меншу продуктивність і незначну кількість видів мають такі типи, як додавання (поширення структури) компонента (компонентів); усічення компонента (компонентів); контамінація; комунікативні трансформації; дефразеологізація. Подвійна актуалізація та комбіновані трансформації мають трохи вищу продуктивність, що зумовлене творчим використанням широких трансформаційних потенцій ФО, безперервного оновлення їхнього компонентного складу в ПВ, форми й структури під впливом мовної системи й дії екстралінгвальних (масової культури) факторів.

Таким чином, трансформації ФО відображають зміни, які ми спостерігаємо в мові сучасної української періодики останнім часом.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004. – С. 150–184.
2. Вакуров В.Н. Фразеологический каламбур в современной публицистике // Русская речь. 1994. №6. – С. 40–47.
3. Виноградов В.В. Російська мова (Грамматичне вчення про слово). – М., 1947. – С. 46 – 68.
4. Гудков Д.Б., Красных В.В., Захаренко И.В., Багаева О.В. Некоторые особенности функционирования прецедентных высказываний // Вестник МГУ. – Серия 9. «Филология». – 1987. – №4. – С. 106–117.
5. Гусейнова Т.С. Трансформация фразеологических единиц как способ реализации газетной экспрессии. Махачкала, 1997. – С. 7 – 91.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык. Энциклопедия. 2 – е изд., перераб. и доп. – М.: Большая Российская Энциклопедия: Дрофа, 1997. – С. 56 – 231.
7. Красных В.В., Гудков Д.В., Захарченко И.В., Багаева Д.В. Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц и в коммуникации // Вестник МГУ. – Серия 9. «Филология». – 1997. – №3. – С. 38–75.
8. Мокієнко В. М. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное // Русистика. – Берлин, 1994, № 1 – 2. – С. 30–39.
9. Сорокин Ю. А. Психолого – лингвистические аспекты изучения текста. – М., 1985. – С. 98.
10. Ужченко В. Д. Індивідуальне авторське використання фразеологізмів (лексичні видозміни), 2007. – С. 227–228.
11. Шанський М.М. Фразеологія сучасної російської мови. М. Освіта, 1969. – С. 56 – 150.

Липина Н.М.

Прилукская гимназия №1 имени Георгия Вороного

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРОЕКЦИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Резюме

Исследовано вопрос трансформации фразеологических единиц в современной прессе.

Ключевые слова: фразеологические единицы, трансформация, прецедентность.

Lipina N.M.

Gymnasiun №1 after Heorhii Voronyi of Pryluky

TRANSFORMATION OF PROJECTIONS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN CULTURAL SPACE

Summary

The problem of transformation of phraseological units in modern periodical press has been researched.

Key words: phraseological units, transformation, precedence.

УДК 821.111-3.09

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ШЕРЛОКА ХОЛМСА У СВІТЛІ КРИЗИ ІДЕОЛОГІЇ МОДЕРНУ

Расевич Л.П.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Досліджено, яким чином образ Шерлока Холмса реалізується кризь призму модерного світобачення, а також його еволюцію під впливом кризових явищ Модерну, що відображено у пізніших творах детективного циклу Конан Дойля.

Ключові слова: Модерн, образ, ідеологія, еволюція, сцієнтизм, раціоналізм.

Постановка проблеми. На фоні сцієнтологізації життя та культури сильної особистості, характерних для рубежу XIX-XX ст., образ Шерлока Холмса із його внутрішньою силою, фанатичною відданістю точним наукам, логічним методам та фаховому вдосконаленню, прагненням до очищення суспільства від криміналу, нібито є характерним втіленням людини Модерну.

Модерн – це насамперед раціоналістична філософія, пов'язана з ідеєю незалежності та активності суб'єкта, яка виражає свідомість самостійного індивіда, що порвав із релігією і намагається перетворити світ силою власної волі: «...на зміну символічній єдності Бога, природи і людини приходить така картина світу, у якій людина, відділена від природи, всяко намагається підкорити її своїй думці та волі» [1, с. 245]. Таке бачення має причинно-наслідкові зв'язки із філософією надлюдини, концепцією сильної особистості, незалежної від натовпу, яка керується виключно волюнтаризмом. У суспільстві, у результаті вагомих соціально-історичних змін, до яких призвів прогрес науки і техніки (особливо у XIX столітті), спостерігається переорієнтація на раціоналізм, позитивізм і прагматизм. Позитивізм наголошував на силі знання, а прагматизм розглядав усе з погляду користі та функції. На зміну антропоцентричній моделі приходить сцієнтизм. Ю. Габермас зазначає, що «такі імена, як Дарвін і Фрейд, такі течії, як позитивізм, історизм та прагматизм, доводять, що у XIX столітті фізика, біологія, психологія та науки про історію продукують світоглядні мотиви, які вперше чинять вплив на свідомість свого часу прямо, без по-

середництва філософії» [6, с. 60]. В. Візгін робить висновок, що «...людина цієї епохи, прагнучи земного щастя як вищої цінності, поставила собі на службу істину у вигляді наукового прогресу. Така коротка формула проекту модерну» [2, с. 178–179]. З цього випливає, що людина модерну ставить над усе раціональне начало, досягнувши яке, прагне встановити своє домінування у Всесвіті. Н. Шерстюк виділяє такі основні положення культури епохи модерну: «...прагнення до побудови єдиної системи культурних норм, узгодженості і порядку; істина і загальність як критерії знання; наука як провідна сфера культурної свідомості; пріоритет соціального та загального над індивідуальним та окремим» [7, с. 410].

Співвіднівши вказані критерії із образом Холмса, переконаємося, що він тією чи іншою мірою відповідає кожному із них: він реалізується кризь призму прагнення до побудови справедливого суспільства, у якому над усім та усіма стоїть закон, а отже встановлює порядок; найголовніше у роботі для нього – це істина (причому Холмс вперто відкидає усе, що б могло цю істину приховати, зокрема у ставленні до клієнтів: «*Найголовніше, – з притиском мовив він, – не судити про людину за її особистими рисами. Клієнт для мене – проста величина, один з чинників проблеми*» [3, Т. I, с. 113]); відданість Холмса науковим методам пізнання та логіці теж не варто доводити, як і те, що він працює на благо суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досі власне проблема взаємозв'язку образу Шерлока Холмса із філософією Модерну залишалась поза

увагою вітчизняних чи зарубіжних критиків. Вказане питання висвітлювалось лише принагідно при дослідженні дотичних до цієї теми аспектів. Наприклад, на раціоналізм Шерлока Холмса, його відданість точним наукам та методам, що було однією із провідних рис епохи Модерну, звертають увагу Дж. Дженсен, Е. Берджес К. Руфа, К. Сміт, М. Найдорф, С. Антонов, С. Найт та ін.

Мета статті. Отже, метою даного дослідження є проаналізувати образ Шерлока Холмса у світлі ідеології Модерну та дослідити його еволюцію під впливом кризових модерних явищ початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Шерлок Холмс – особистість цілеспрямована та вільна від упереджень. Він створює себе сам шляхом систематичної роботи, що полягає у тренуванні розуму, духу. У результаті, він стає «супергероєм» вікторіанської епохи, який займає позицію поза натовпом (згідно із вченням Ніцше, надлюдина не прагне стати пастухом над вівцями, а має потребу бути окремо). Шерлок Холмс є втіленням наукового розуму та прогресу – автор неодноразово підкреслює неймовірні ментальні здібності детектива.

Проте це не затьмарює власне яскравої особистості Холмса. Поряд із наукою та прогресом, які передбачають певною мірою правильність та схематизм, у детективних творах Дойля увиразнено також неповторне «Я» головного героя. Внаслідок того, що Конан Дойль у своєму детективному циклі у центр поставив велич людини як такої, людських можливостей та людського духу, твори про Шерлока Холмса не втратили своєї популярності та актуальності у постмодерні часи, коли світоглядні орієнтири дещо віддалились від суто сцієнтологічних.

У розумінні Гегеля термін «суб'єктивність» має декілька конотацій. Але найперше це індивідуалізм, який передбачає, що «якою б особливою не була своєрідність у світі модерну, вона може претендувати на визнання» [6, с. 17]. Холмс зображений як індивідуаліст, оскільки виділяється із натовпу та протиставляє себе йому. Основним критерієм, за яким Холмс відносить ту чи іншу людину до «натовпу», є розумо-

ві здібності (у розумінні Холмса людина, слабка розумом, слабка й духом), що неодноразово підкреслює Ватсон: «Однією з найголовніших вад мого друга була його нестерпність щодо людей із мени гнучким розумом, ніж його власний» [3, Т. III, с. 290]; «Три роки, мабуть, не зробили Холмса ні лагіднішим, ні поблажливішим до людей, неповоротких розумом» [3, Т. III, с. 16]. Холмс позиціонує себе так, що оточуючі його люди, навіть Ватсон, постійно відчують себе нижчими від нього: «Сподіваюся, що я не дурніший за інших, але маю справу з Шерлоком Холмсом, мене завжди пригнічує думка про власну недолугість» [3, Т. I, с. 222].

Холмс підноситься над натовпом та відчуває у собі силу маніпулювати ним, що має зв'язок із засадами волюнтаризму – філософського напрямку, який оформився наприкінці ХІХ століття і отримав обґрунтування у працях Шопенгауера. Хоча волюнтаризм і трактувався як опозиційний до інтелектуалізму та раціоналізму, в образі Шерлока Холмса ми бачимо досить органічне і навіть взаємозумовлене поєднання цих трьох начал. В образі Шерлока Холмса волюнтаризм не суперечить раціоналізму і є дотичним до поняття харизми: «Важко було відмовляти Шерлокові Холмсу: його прохання завжди були такі виразні й звучали так спокійно і владно» [3, Т. I, с. 281]. Через Холмсове вміння маніпулювати людьми і силою харизми змушувати їх діяти так, як це вигідно йому, «люди із натовпу» часто стають маріонетками у його руках: «Коли я бачу чоловіка з такими бакенбардами й такою червоною хустиною в кишені, я зможу витягти з нього все, що завгодно, запропонувавши побитися об заклад» [3, Т. I, с. 307]. Для Холмса «люди із натовпу» вивчені і типізовані, завдяки чому він легко вміє розпізнати слабкі сторони кожного із них і скористатися цим. Але волюнтаризм Холмса поширюється не тільки на окремо взятих людей. Силою волі (підкріпленою силою розуму) він намагається змінити усталений порядок, перетворити кримінальний світ із невивченого і непорядкованого на такий, що піддається аналізу та раціональному поясненню шляхом з'ясування логічно зумовлених причинно-наслідко-

вих зв'язків. Волонтаризм Холмса, як і волонтаризм ніцшеанської надлюдини, має глобальне спрямування на перетворення соціуму, хоча діяльність Холмса не має такого виразного проповідницького характеру, як у Заратустри. Герой Ніцше одразу ж заявляє про свою месіанську спрямованість: «Я переповнився мудрістю своєю, мов та бджола, що набиравала надто багато меду, мені потрібні руки, простягнені до мене. Я хотів би дарувати і роздавати, поки мудрі серед людей знову зрадили б глупоті своїй, а бідні – своєму багатству. Для цього я маю зійти вниз, як робиш щовечора ти [сонце – Л. П.], коли вирушаєш за море й несеш своє сяйво на той бік, о щедротне світило!» [4, с. 12]. Запити Холмса не спрямовані на те, щоб докорінно змінити людство, проте він, подібно до Заратустри, прагне поділитись своїм досвідом (хай дещо вужчим і менш абстрактним) із «натовпом», навчити його діяти за законами логіки та правди, про що свідчить його «співпраця» із Скотленд-Ярдом, детальні розповіді про методіку розслідування кожного окремого випадку чи то Ватсону і офіційному (зазвичай недолюбленому) представнику Скотленд-Ярду чи одному Ватсону, який, у свою чергу, ділиться нею із широкою публікою.

Образ Холмса створювався вже у період пізнього модерну, коли потроху стала втрачатись віра в його засади. Акцентуючи на науці, людство втрачало інші важливі цінності, такі як релігію, єднання з природою (а не панування над нею), почасти й гуманність. Людина, перетворюючись на точний та безпрограшний механізм, стала втрачати свою суть. Таким на початку автор зображує Шерлока Холмса. Ватсон називає його «лічильною машиною». Холмс відлюдкуватий, позбавлений емоцій, він майже не має друзів (і не бажає їх мати), а також свідомо відгороджується від кохання та створення сім'ї, щоб це не завдавало шкоди його кар'єрі («*І неприязнь до жінок, і неохота заводити нових друзів були однаково властиві його холодній натурі*» [3, Т. II, с. 147]). Переважно Холмс зображується людиною черствою («*Якимось чином Холмс довідався про смерть моєї дружини, але виявив своє співчуття радше в тоні, аніж у словах*» [3, Т. III, с. 13]),

йому мало знайомі справжні людські взаємини. Навіть Ватсона, якого називає чи не єдиним другом, він використовує скоріше як помічника у своїй професійній діяльності.

Власне, відповідає тенденціям пізнього модерну і неоромантичний характер образу Холмса. Ю. Габермас підкреслює, що філософії модерну у мистецтві відповідав якраз романтичний герой [6, с. 18]. Неоромантизм – це насамперед культивування незвичайного у звичайному (сила розуму, думки, волі звичайної людини) та інтерес до самотнього, ізольованого (чи самоізольованого) героя, яким є Шерлок Холмс. Якщо не зважати на блискучу кар'єру Холмса, то стає очевидно невлаштованість його особистого життя, відсутність позитивного емоційного наповнення «сірих буднів» (у періоди незайнятості його охоплює депресивний стан та меланхолія, він не здатен нормально існувати поза роботою). Порівнюючи радощі життя пересічної людини та спосіб життя Холмса, його не можна назвати повною мірою щасливим. Це помічає Ватсон, який якраз і уособлює традиційні уявлення про звичайне людське щастя: «*Ця його мовчанка лише підсилювала враження чогось трагічного, яке він на мене справляв, і часом мені здавалося, що я бачу в ньому щось відчужене від світу – ніби мозок без серця...*» [3, Т. II, с. 147]. Образ Холмса демонструє, що розум і наука не забезпечують повноспектрного щастя, абсолютизація раціонального можлива лише за рахунок нівелювання інших сторін життя людини (що, до речі, помітив уже Ф. Шиллер, який «виступає проти інтелектуалізованої та надспеціалізованої науки, яка усувається він проблем повсякденного життя <...> Шиллер розуміє ці прояви як всього лиш невідворотні побічні наслідки руху вперед, здійснити який іншим способом людському роду не дано» [6, с. 51]).

Конфлікт «мозку» і «серця» свідчить про поглиблення кризового стану модерну. Якщо на початку модерної ери у знаннях та науці вбачали ключ до вирішення усіх проблем людства, то її кінець породив кризу внаслідок розбіжності між очікуваннями і реальним результатом. Внаслідок наростання дисонансів модерного світогляду початок ХХ століт-

тя, особливо після Першої світової війни (20-і роки ХХ століття), характеризується зміною світоглядних орієнтирів, новими ідейними та мистецькими пошуками, які б дали відповіді на ті запитання, де модерн показав себе безсилим. В. Візгін наводить слова Й.Гейзінги: «Поступальний рух науки і техніки, яким би необхідним та надихаючим він не був, не принесе спасіння культурі. Науки і техніки недостатньо для закладення фундаменту культурного життя». Криза модерну, за Гейзінгою, характеризується насамперед занепадом стилю культури та завищеними претензіями науки на «світове панування», включаючи і панування у світі цінностей, які визначають життя сучасної людини» [2, с. 187–188]. Після Першої світової війни уже почали формуватись світоглядно-естетичні засади постмодернізму, оскільки війна найяскравіше продемонструвала наявну кризу модерну. Прогрес та наука не створили передумов для примирення людини із людиною, дарвінізм, ніцшеанство та волюнтаризм оправдовували домінування сильних над слабкими. Доведення цінності науки та сильної особистості до абсолюту пригнічувало людську гуманність. Втрачалась духовність на користь науковому прогресові.

Кризові явища пізнього модерну позначилися на образіві Шерлока Холмса, особливо на циклові оповідань «Архів Шерлока Холмса», який вийшов друком 1927 року і містив твори, датовані 1921–1927 рр. Тут образ Шерлока Холмса значною мірою еволюціонує порівняно із першими детективними творами Конан Дойля. Саме у цій збірці виразно простежується вплив кризи модерну на авторські концепції дійсності та особистості.

Із оповідання «Лев'яча грива» ми дізнаємося, що Холмс покинув справи і переїхав жити у сільську місцевість: «...я оселився в маленькому будиночку в Сасексі й цілком зануривсь у спокійне життя на лоні природи, про яке так часто мріяв упродовж багатьох років, які провів у похмурому, туманному Лондоні» [3, Т. IV, с. 259]. Блискуча кар'єра Холмса закінчилась самоусуненням. З цього випливає, що він так чи інакше перестав отримувати від роботи колишню насолоду, між рядками про-

читується нотка розчарування та втоми. Хоч автор і не показує шлях усвідомлення Шерлоком Холмсом того, що наука все ж не є всесильною, Холмсове рішення покинути справи і перейти до спокійного і розміреного життя на лоні природи не є випадковим. Наука дала Холмсові блискучу кар'єру, популярність, він досяг, чого прагнув, але вона, вочевидь, не дала йому того вічного, чого шукає людина. Єднання з природою як символ навернення до першоджерел означає переродження Шерлока Холмса із людини модерну в особистість іншого порядку. В останніх оповіданнях циклу, зокрема у «Відставленому фарбареві» (грудень 1926) Холмс усе більше перетворюється із філософа-сцієнтиста та філософа, зверненого до проблем буття: «Але хіба все наше життя не жалюгідне і нікчемне? Хіба доля людини – не доля всього людства в мініатюрі? Ми до чогось прагнемо. За щось хапаємося. Але що врешті-решт зостається у наших руках? Тінь. Або гірше, ніж тінь, – страждання» [3, Т. IV, с. 298].

В'ялий і розмірений спосіб життя, який Холмс веде на віллі у Сасексі різко суперечить тому Холмсові, якого ми бачимо у перших творах. На початку читачеві здається, що Холмс настільки захоплений своєю роботою, що буде нею займатись до останнього подиху. Тут висока розумова напруга стає фізіологічною потребою: «Мій мозок бунтує проти байдикування. Дайте мені загадку, дайте мені роботу, найзаплутаніше задачу, найхімерніший випадок – і я порину в свою стихію<...>Я ненавиджу це буденне, безглузде життя. Мені потрібна напруга розуму» [3, Т. I, с. 105]. Отже, те, що Холмс покинув справи, означає різку зміну у його житті. Він добровільно позбавляє себе того, чим жив, і, схоже, зовсім не страждає від цього, хоча раніше навіть кілька днів без роботи завдавали йому великих мук. Автор ніяк не мотивує цей поворот – у «Лев'ячій гриві» Холмс просто констатує, що «облишив ними [детективними справами – Л. Р.] займатися» [3, Т. IV, с. 259].

Це сюжетне рішення може мати дві причини. Одна із них та, що Конан Дойль, який уже давно планував за-

лишити написання детективних творів, таким чином підводив діяльність свого героя до логічного завершення. Природньо, що після того, як Холмс нібито сам вирішив відійти від справ, писати про його відтепер буденне життя немає сенсу (таке рішення виглядає менш болісним, ніж коли Дойль вирішив розпрощатись із Шерлоком Холмсом, скинувши його у безодню Рейхенбахського водоспаду). Проте автор міг обрати інший варіант – наприклад, завершити цикл блискучим успіхом Холмса на вершині його кар'єри. Рішення автора виглядає тим більш несподіваним, що раніше він зображував Холмса абсолютно байдужим до сільського життя і до природи загалом. Звичнішим для нього було ховатись у міських нетрях, а не змінювати сіру кримінальну урбаністичність міста та пасторальні пейзажі: «Йому подобалося тайтисся серед п'яти мільйонів людей, перебираючи їхні долі, мов нитки з ляльками, і ловлячи кожну найменшу чутку чи підозру про нерозкритий злочин. Замилування природою не було серед багатьох його чеснот, і він змінював цю звичку тільки тоді, коли облишав міського лиходія і брався вистежувати його сільського колегу» [3, Т. II, с. 27].

Очевидно, рішення автора зумовлене якраз відчуттям кризи модерну. У свідомість Холмса поступово входить песимізм та зневіра, у ньому наростає тривога за майбутнє, підсилена передчуттям (а для Конан Дойля реальністю) війни, яка має початок ще із циклу «Його останній уклін», а конкретно із одноіменного оповідання 1917 року (проте дія тут відбувається на самому початку війни, у серпні 1914 року). Автор подає страхітливий опис: «Була дев'ята година вечора другого серпня – найжахливішого серпня в історії людства. Здавалося, на землю, що потонула в гріхах, уже впала Божя кара – панувала страхітлива мовчанка, й задушливе, нерухоме повітря було сповнене жахливого передчуття. Сонце давно вже сіло, проте далеко на заході, біля самісінького обрію, червоніла, мов свіжа рана, кривава смуга» [3, Т. III, с. 355]. Останні слова Холмса із цього оповідання створюють гнітюче враження чогось неминучого, невідворотного: «Так,

повіяв східний вітер – такий, який ніколи ще не налітав на Англію. Він холодний, колючий, і багато хто, мабуть, загине від його крижаного подиху. Але все ж таки він буде посланий Богом, і коли буря вщухне, наша країна під сонцем стане чистішою, кращою, сильнішою» [3, Т. III, с. 368]. Тут Холмс зовсім не схожий на того впевненого у собі детектива, який вміє знайти вихід із будь-якої ситуації. Про свого роду переломний момент в еволюції образу детектива свідчить навіть незвично барвіста мова: вживання численних епітетів, не притаманних його мовленню, та навіть використання метафор. Холмова поведінка теж дивна, не властива йому: «Кілька хвилин двоє друзів гомоніли, згадуючи минулі дні, поки їхній полонений марно силкувався звільнитись від ременів. Коли вони повернулись до автомобіля, Холмс показав на осяяне місяцем море й задумано хитнув головою: «Повіяв східний вітер, Ватсоне» [3, Т. III, с. 368] (раніше Холмс зовсім не вмів за звичайних обставин, – тобто коли це не потребувалось для справи, особливо, щоб отримати потрібні свідчення, – бути гарним співрозмовником та був байдужим до природи).

Відхід автора від властивої Модерну концепції людини позначився не тільки на образіві Шерлока Холмса, але й на героях конкретних оповідань. Особливо примітне у цьому плані оповідання «Квартирантка під вуаллю» (1927). У центрі уваги тут артистка цирку Юджинія Рондер. Для розуміння ідеї цього твору важливим є те, що Холмс тут не виконує ніякої детективної роботи, а отже автор ставить у центр не силу його таланту, а власне життєву історію героїні (не формальний, а змістовий, значеннєвий бік). Автор акцентує увагу на тому, як змінюється життя цієї жінки: із поневолювачки хижача вона сама, по суті, стає поневоленою через понівечену зовнішність та глибокі душевні рани: «Раніше ця жінка виступала в цирку з хижачками, а тепер волею долі сама опинилася в ролі тварини, загнаної до клітки» [3, Т. IV, с. 280]. Лейтмотивом оповідання є трагізм та мінливість, хиткість людського життя (що характерно для перехідних епох): в один момент

все може перевернутись, кардинально змінитись. Відсутність стабільності лякає та насторожує. Холмс говорить про свою клієнтку як про «Взірець терпіння, з яким переносять страждання, – ось найкращий з уроків для нашого неспокоїного світу» [Т. IV, с. 283]. Мотив усамітненості тут особливо виразний («Вона [Юджинія Рондер – Л. Р.] шукає самотності й готова за неї платити» [З, Т. IV, с. 280]), що говорить про наростання «побічної дії» модерного світогляду. Роль Холмса у творі кардинально відрізняється від усіх попередніх, оскільки тут він виступає більше не як детектив, а як сповідник, людина, якій довіряють найбільшу, причому душевну, таємницю (його функцію духівника доводить ще й той факт, що саме Холмс силою харизми зумів таким чином вплинути на Юджинію Рондер, що

та відмовилась від спокуси покінчити життя самогубством і надіслала йому пляшечку із синильною кислотою, про що він «з гордістю» [З, Т. IV, с. 284] повідомив Ватсона). Розповідь героїні має форму сповіді. Як не дивно, саме Холмс виявився тією людиною, яку ця самотня жінка обрала, щоб розкрити свою таємницю, хоча раніше Холмс позиціонувався автором як особистість черства і не здатна до сентиментів, що зайвий раз підтверджує тезу про еволюцію його образу.

Висновки та пропозиції. Отже, криза проекту модерну, яка почала назрівати після Першої світової війни, позначилась на розумінні особистості, цінностей життя та місця людини у світі, що покляло свій відбиток на авторському втіленні образу Шерлока Холмса та загалом авторській концепції дійсності та людини.

Список літератури:

1. Винник-Остапишин В. Р. Модернізм як світоглядна парадигма: концептуалізація морально-етичної проблематики / В. Р. Винник-Остапишин // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 30. – С. 242–254.
2. В.П.Визгин. Кризис проекта модерна и новый антропотеокосмический союз / В. Визгин // Философия науки. – Вып. 8: Синергетика человекомерной реальности. – М.: ИФ РАН, 2002.
3. Дойль А. К. Пригоди Шерлока Холмса: в 4-ох тт. / А.К. Дойль / пер. з англ. В. Панченка. – К.: Веселка; Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010.
4. Ніцше Ф. Так казав Заратустра / Ф. Ніцше. – Київ: Дніпро, 1993. – 147 с.
5. Філіянін М.С. та ін. Філософія. Підручник / За ред. Сидоренка О.П., Корлюк С.С., Сидоренко О.П. – К.: Знання, 2003. – 891 с.
6. Хабермас Ю. Філософський дискурс о модерне / Ю. Хабермас / Пер. с нем. – М.: Издательство «Весь Мир», 2003. – 416 с.
7. Шерстюк Н. Постмодерн як особлива ситуація в культурі / Н. Шерстюк // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2012. – Вип. 57 (№2). – С. 409–412.

Расевич Л.П.

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко

ЭВОЛЮЦИЯ ОБРАЗА ШЕРЛОКА ХОЛМСА В СВЕТЕ КРИЗИСА ИДЕОЛОГИИ МОДЕРНА

Резюме

Исследовано, как образ Шерлока Холмса реализуется сквозь призму современного мировоззрения, а также его эволюцию под влиянием кризисных явлений Модерна, что отображено в более поздних сочинениях детективного цикла Конан Дойля.

Ключевые слова: Модерн, образ, идеология, эволюция, сциентизм, рационализм.

Rasevych L.P.

Kamianets-Podilsky National University named after Ivan Ohienko

EVOLUTION OF THE CHARACTER OF SHERLOCK HOLMES IN THE LIGHT OF CRISIS OF MODERN IDEOLOGY

Summary

Investigated how the character of Sherlock Holmes is implemented through the prism of Modern worldview and its evolution under the influence of the crisis of Modern, which is reflected in the later stories of Conan Doyle's Canon.

Key words: Modern, character, ideology, scientism, rationalism.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 343.98:343.34

ПРОЯВИ ВАНДАЛІЗМУ НА ОБ'ЄКТАХ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Александренко О.В., Веселовська Н.О.

Національна академія управління

Досліджено сутність, зміст та правові засади охорони та захисту культурної спадщини на основі чинного законодавства та наукових розробок. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо боротьби з вандалізмом. Дані рекомендації щодо ефективної діяльності по захисту та охороні культурної спадщини та попередженню злочинів у цій сфері.

Ключові слова: культурна спадщина, вандалізм, наруга, мотиви вандалізму, хуліганство, збереження пам'яток.

Актуальність теми. Одним із пріоритетних напрямків культурної політики усіх держав світу є захист об'єктів культурної спадщини.

В даний час в Україні не зменшується вплив соціально негативних явищ, таких як знищення, руйнування або пошкодження пам'яток, самовільне проведення пошукових робіт на археологічних пам'ятках (так звана «чорна археологія»), пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь, наруга над могилою тощо. Зростає рівень жорстокості серед населення, завдається шкода моральності, правам та законним інтересам громадян, суспільству та державі, загострюються міжнаціональні, міжрелігійні конфлікти, зростає рівень антисемітизму, ксенофобії ненависті та недовіри в нашій країні.

І хоча акти вандалізму широко висвітлюються ЗМІ, дуже рідко злочинці, серед яких багато підлітків, притягаються до кримінальної відповідальності. Достатньо мало приділяється уваги також профілактиці злочинності на об'єктах культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі досліджено точки зору українських науковців, таких як В. В. Максимов [9, с. 8], О. І. Мельничук [11, с. 6], О.А. Радзівілл [16, с. 123], Г.О. Андрес [5, с. 12], О. Ю. Манаєв [10, с. 106] щодо визначення поняття культурної спадщини, захисту пам'яток, профілактики злочинності на об'єктах культурної спадщини.

Виділення частин загальної проблеми, які раніше не розглядалися. В да-

ній роботі розглядається важливість розуміння цінності об'єктів культурної спадщини, їх захисту, поняття, мотиви і складові вандалізму, участь підлітків в актах вандалізму, пропонується приділити більше уваги профілактиці та попередженню злочинів проти культурної спадщини.

Ціль статті. Ціль даної роботи полягає в тому, щоб на основі чинного законодавства та наукових розробок визначити сутність, зміст та правові засади охорони та захисту культурної спадщини, розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо боротьби з вандалізмом, ефективної діяльності по захисту та охороні культурної спадщини, попередженню злочинів у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Пам'ятки культурної спадщини є невід'ємною частиною історії України. Вони сприяють пізнанню народної творчості, традицій народу, допомагають «доторкнутися» до історії, служать своєрідним містком між минулим і сучасним нашого народу.

В умовах формування демократичного ставлення до історико-культурної спадщини пріоритетним завданням державної політики є здійснення комплексних заходів щодо обліку об'єктів культурної спадщини, що передбачає їх наукове вивчення, класифікацію та державну реєстрацію. Паспортизація об'єктів культурної спадщини збільшить обсяг даних про об'єкти, дасть змогу запровадити електронну форму збереження інформації про об'єкти культурної спадщини.

Здійснюється державне фінансування цільових програм щодо збереження не-

рухомих пам'яток. Останнім часом обсяг виконаної роботи з реставрації та ремонту пам'яток значно збільшився за рахунок залучення спонсорської допомоги, для підтримки пам'яток створюються цільові програми, які дозволяють побачити обсяг необхідної роботи та чітко розмежувати завдання, які необхідно виконати в першу чергу та завдання, які можна відкласти на другий план.

Одним з таких першочергових завдань є паспортизація об'єктів культурної спадщини, зокрема пам'яток, присвячених подіям Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років. Ведеться пошук, облік, облаштування, забезпечується збереження і утримання військових поховань жертв війни та політичних репресій, в чому допомагають і громадські організації, і небайдужі люди, і студенти, і школярі. Але потребує подальшого вдосконалення система обліку, використання, консервації, реставрації об'єктів культурної спадщини, контролю за виконанням власниками, уповноваженими на це органами, користувачами зобов'язань, щодо утримання пам'яток у належному стані.

Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання. Її збереження регулюється Конституцією України, Законом України «Про охорону культурної спадщини» та іншими нормативно-правовими актами.

Проводиться паспортизація, ремонт та реставрація пам'ятників та монументів у місцях поховання воїнів, які загинули під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, що перебувають на державному обліку як пам'ятки культурної спадщини; створюються меморіальні комплекси, присвячені подіям Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, об'єднуються зусилля органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, організацій та населення у вирішенні завдань з пошуку, обліку, облаштування, ремонту, реставрації, збереження, впорядкування та утримання військових поховань жертв війни та політичних репресій.

На даний час в Україні на державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них 57206 – пам'ятки археології (у тому числі 418 – національно-

го значення), 51364 – пам'ятки історії (у тому числі 142 – національного значення), 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (у тому числі 44 – національного значення), 16293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (у тому числі 3541 – національного значення), функціонує 61 історико-культурний заповідник, з них 13 заповідникам надано статус національних.

Крім того, святкування в 2013 р. 1025-ліття Хрещення Русі дало неабиякий поштовх для проведення ремонтно-реставраційних робіт на пам'ятках архітектури, пов'язаних з історією християнства.

Але при такій величезній роботі, яку проводить держава, громадські та релігійні об'єднання, благодійні фонди, спонсори, небайдужі люди, – пам'ятки культурної спадщини знаходяться під загрозою. На жаль, не можемо не констатувати недостатність фінансування, інерцію адміністративного управління, а також брак інформаційних та інтелектуальних технологій.

Протягом віків об'єкти культурної спадщини руйнувалися ворогами, терпіли від пожеж, змінювалися під час перебудов, але на сьогоднішній день саме хуліганство, вандалізм, наруга над могилами, байдужість досягли свого апогею. Саме цьому і посвячена дана робота.

Ще з давніх часів законодавчо було закріплене покарання за наругу над святинями, місцями поховання та тілами померлих. В таких важливих документах, як Руська Правда, Устав Володимира про церковні суди, Саксонське зерцало, Литовський статут 1588 р., Звід законів Російської імперії про «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., Статут про покарання, які накладаються мировими суддями 1864 р., Кримінальне уложення 1903 р., Кримінальні кодекси УРСР та сучасний КК України, чітко вказано, що дії, спрямовані на вчинення наруги над святиною, місцем поховання або над померлим, визнавалися злочином. Покарання було суворим у всіх вищевказаних документах. Крім того, такі злочини вважалися гріхом.

У Кримінальному кодексі України немає спеціальної норми, яка б передбачала відповідальність за вандалізм, але найпоширенішими злочинами проти об'єктів культурної спадщини є знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці, пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178); незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179); наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297). Саме ці злочини і прийнято називати вандалізмом, тому що вони цинічно розраховані на порушення громадського спокою та для того, щоб викликати обурення суспільства.

Сам термін «вандалізм» походить від назви давньогерманського племені вандалі. Ще у 455 р. вандали розграбували Рим, пошкодили і знищили безліч пам'ятників античної і християнської культури. Якщо раніше статистика вказувала на те, що вандалізм більш притаманний особам чоловічої статі, то на сьогоднішній день кількість осіб жіночої статі, які приймали участь у актах вандалізму вражає. На жаль, така тенденція стосується всього світу, а не лише України.

Як правило, злочини проти об'єктів культурної спадщини мають одночасно декілька мотивів:

- хуліганський мотив: руйнування майна найчастіше відбувається імпульсивно, при чому майже завжди під дією алкогольних напоїв чи наркотичних речовин. Якщо злочин вчинили підлітки, то вони не готуються заздалегідь, а просто піддаються під вплив спільників, вважаючи наругу чи руйнацію розвагою. Часто для руйнації використовуються пляшки від алкогольних напоїв, камінь, елементи надгробків або огорожі. Тут проявляється бажання самоствердитись, показати перевагу над суспільством, або це гра, протест, бажання відчувати «адреналін»;

- корисливий мотив: якщо при скоєнні злочину викрадаються предмети, які мають культурну або матеріальну цінність. В цьому випадку вандали можуть підготувати заздалегідь сокиру, молот тощо;

- емоційно-особистий мотив проявляється в нарузі над могилою і несе в собі заздрість або помсту покійному або членам його сім'ї. Цей мотив зустрічається досить рідко;

- національний мотив: особи об'єднуються з метою пропаганди націоналістичної ідеології («скінхеди», інші націоналісти);

- расовий мотив;

- релігійний мотивів;

- сексуальний мотив (некрофілія).

Дослідження й детальне систематизування існуючої проблеми дозволило виділити такі категорії злочинців:

- групи неповнолітніх;

- дорослі особи, що скоюють дані злочини з користі, помсти та інших мотивів;

- особи з аномаліями психіки;

- особи без певного місця проживання;

- групи осіб з мотивів расової ненависті або національної ворожнечі.

Висновки та пропозиції. В даній роботі на основі чинного законодавства та наукових розробок визначено сутність, зміст та правові засади охорони та захисту культурної спадщини, розроблено пропозиції щодо боротьби з вандалізмом, ефективної діяльності по захисту та охороні культурної спадщини та попередженню злочинів у цій сфері.

На жаль, часто злочини проти об'єктів культурної спадщини залишаються без належного реагування правоохоронних органів. Кримінальні справи щодо них не порушуються з різних причин: наприклад, ніякі повідомлення у правоохоронні органи не надходили, відповідні посадові особи не виявляють помітної активності, свідки бояться звернутися до правоохоронних органів.

Для зменшення актів вандалізму та збереження пам'яток культурної спадщини державою повинні активно проводитися такі заходи, як зниження високого рівня безробіття, державна підтримка осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, допомога у навчанні й працевлаштуванні молоді, активізація роботи громадських організацій у профілактиці злочинності взагалі та групових правопорушень в тому числі.

Необхідним фактором є також практична реалізація принципу невідворотності покарання за вчинений злочин,

боротьба із стереотипом безкарності та всюдозволеності. Обов'язковою є також активізація роботи органів місцевого самоврядування щодо впорядкування, благоустрою і охорони пам'яток культурної спадщини, що звичайно позитивно сприятиме зниженню рівня злочинності у цій сфері.

Список літератури:

1. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – Стор. 1080. – Ст. 361.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» від 9 вересня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 4. – Стор. 106. – Ст. 22.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>
4. Порядок визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1760 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до постанови: <http://fpd.org.ua/russian/poleznaja-informacija.html>.
5. Андрус Г.О. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина ХХ початок ХХІ століття).- К., 2009.
6. Від громадянського суспільства – до правової держави: Тези VIII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013: <http://DSpace.univer.kharkov.ua> «юридичний факультет»; <http://www-jurfak.univer.kharkov.ua> «наукове життя//конференції та інші наукові заходи//VII Міжнародна конференція молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави». – 627 с.
7. В Криму вандалы разрушили мусульманское кладбище // – Ліга: Закон. –11.02.2008. – Режим доступу: <http://news.liga.net/news/N0806347.html>
8. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : [практ посіб.] / Кузнецов В. В.; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. – С. 98.
9. Максимов В.В. Правова охорона культурних цінностей у Конвенціях ЮНЕСКО: Автореф. дис.. канд. юр. наук: 12.00.10. – К., 1997. – 16 с.
10. Манаєв О. Ю. Охорона та використання пам'яток історії та культури в Автономній Республіці Крим (1991–2006 рр.). – Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК.– К., 2007.– С. 132.
11. Мельничук О. І. Статус Всесвітньої культурної природної спадщини людства в міжнародному праві: Автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.10. – К., 2006. – 19 с.
12. Одайник Б. М. Кримінальна відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження пам'яток-об'єктів культурної спадщини: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Одайник Борис Миколайович. – К., 2010. – С. 185.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 5-те вид., переробл. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – С. 1015.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А.М., Брич Л.П., Гришук В.К., Дудоров О.О. та ін. ; За ред. Мельника М.І., Хавронюка М.І. – [6-те вид., перероб. та доповн.] – К. : Юридична думка, 2009. – С. 844.
15. Психологические причины и условия возникновения подросткового вандализма : дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.06 / Ватова Л. С. – Калуга : КГУ, 2000. – С. 195.
16. Радзивилл А. А. Проблемы и перспективы концепции общего наследия человечества в современном международном праве: Дис. канд. юр. наук: 12.00.10; НАН Украины; Институт государства и права им. В. М. Корецкого. – К., 2000. – 210 с.

Александренко Е.В., Веселовская Н.А.
Национальная академия управления

ПРОЯВЛЕНИЯ ВАНДАЛИЗМА НА ОБЪЕКТАХ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ

Резюме

Исследована сущность, содержание и правовые основы охраны и защиты культурного наследия на основе действующего законодательства и научных разработок. Разработаны научно обоснованные предложения по борьбе с вандализмом. Даны рекомендации по эффективной деятельности по защите и охране культурного наследия и предупреждению преступлений в этой сфере.

Ключевые слова: культурное наследие, вандализм, надругательство, мотивы вандализма, хулиганство, сохранения памятников.

Aleksandrenko O.V., Veselovska N.O.
National Academy of Management

VANDALISM ON OBJECTS OF CULTURAL HERITAGE

Summary

The nature, content and legal bases of protection and preservation of cultural heritage investigated based on current legislation and scientific research. Scientifically justified proposals to prevent and fight vandalism were developed. These recommendations can help to effectively protect and preserve cultural heritage and prevent crimes in this area.

Key words: cultural heritage, vandalism, abuse, motives of vandalism, hooliganism, monuments protection.

**ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ
НАУКИ**

УДК 378.147:365.27

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПАТРОНАЖНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Голубенко Т.О.

Інститут соціальної роботи та управління
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

В статті розглядається проблема формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку як складну комплексну систему, між компонентами якої існують стійкі функціональні зв'язки.

Ключові слова: готовність, соціальний працівник, патронажна робота, людина похилого віку.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку із зміною вікової структури більшості країн світу, у тому числі і в Україні, яка характеризується малою чисельністю дітей, осіб молодого і зрілого віку та високою чисельністю осіб старших вікових груп, які привертають увагу різних соціальних інститутів для надання необхідної допомоги.

У процесі адаптації українського суспільства до процесу старіння населення, забезпечення гармонізації соціальних відносин між представниками різних поколінь дуже актуальним постає підготовка майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку, як одного із провідних напрямів соціальної роботи.

Саме патронажна робота направлена на реабілітацію та ре соціалізацію людей похилого віку, які після припинення трудової діяльності залишилися поза увагою оточуючого середовища для полегшення процесу адаптації до нових умов існування.

Діяльність соціального працівника являє собою діяльність різноманітних соціальних служб із надання: соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг, надання матеріальної допомоги, проведенню соціальної адаптації та реабілітації людей похилого віку які не здатні до самообслуговування.

Спеціаліст соціальної сфери, в силу своїх професійних обов'язків покликаний сприяти гармонізації взаємовідносин людей похилого віку, розвивати у людини здатність та уміння опиратися соці-

альним колізіям, впроваджувати ефективні, з соціально-педагогічного погляду, рішення і програми в різноманітних сферах соціальної практики і політики, що допомагають людині похилого віку віднайти душевну рівновагу, домогтися соціального благополуччя. Багато в чому, цей процес обумовлений усвідомленням особливої місії соціального працівника в суспільстві.

Таким чином, соціальному працівнику доводиться працювати з людьми похилого віку, можливості та ресурси яких не дозволяють вирішувати власні проблеми. Різноманітний характер соціальних проблем та життєвих ситуацій, неповторність особистості кожного клієнта вимагають від фахівця в сфері соціальної роботи не тільки володіння певним рівнем знань та умінь застосувати їх на практиці, але й володіння психологічною готовністю до самостійної професійної діяльності.

Взагалі, сьогодні існує нагальна потреба у збільшенні бази знань у майбутнього спеціаліста та підвищенні якості його професійної підготовки ставить питання щодо досконалого дослідження формування у майбутнього фахівця професійних навичок і умінь його у процесі професійної підготовки. Професіоналізм діяльності, різнобічна якісна підготовка майбутнього фахівця стають сьогодні провідними напрямками у підготовці професіонала, розглядаються у єдності його духовна і психологічна сторони, адже сьогодні суспільство чекає від випускників вищих навчальних закладів сміливого творчого мислення, чіткого ро-

зуміння цілей державотворення, широкої професійної ерудиції, високої культури і суспільної активності [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та практичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників відображені у наукових доробках вітчизняних і зарубіжних учених (С. Архипова; І. Богданова; Л. Боднар; З. Бондаренко; Р. Вайнола; Ю. Галагузова; Н. Гордієнко; О. Гура; І. Зверева; А. Капська; А. Конончук; О. Карпенко; І. Козубовська, Г. Лактіонова; Т. Логвиненко; Л. Міщик; В. Поліщук; З. Фалинська; С. Харченко; В. Циватая; Л. Штефан та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми: розглянути актуальність вивчення процесу готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку; висвітлити деякі аспекти формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку; визначити шляхи вдосконалення при формуванні готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку.

Мета дослідження. Головною метою цієї роботи є розкриття особливостей формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку.

Виклад основного матеріалу. Проблеми професійної підготовки фахівців із соціальної роботи, які здатні здійснювати патронажну роботу з людьми похилого віку, що не здатні до самообслуговування, стає все більш нагальною потребою сучасного суспільства, і займають у соціальній сфері особливе місце, так як розкривають одночасно два аспекти формування особистості фахівця, перший пов'язаний із становленням професійно важливих якостей особистості, а другий – з формуванням готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку майбутнього соціального працівника.

Основою готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку є професійна зрілість, яка розглядається як специфічне особистісне новоутворення, що відображає рівень професійного розвитку людини і виявляється у прагненні

та здатності до самовизначення і самореалізації засобами суспільно-корисної діяльності у певній галузі виробництва матеріальних чи духовних благ. Показниками виникнення професійної зрілості як особистісного утворення є сформованість та інтегрованість її складових, а також здатність людини вирішувати актуальні для неї задачі професійної діяльності чи професійного розвитку [1].

У «Новому тлумачному словнику української мови» поняття «формування» окреслено як «надавати чому-небудь певної форми, вигляду тощо; виробляти певні якості, риси характеру та ін.» [5, т. 3, с. 666]. У педагогіці формуванням називають процес становлення особистості в результаті об'єктивного впливу спадковості, середовища, цілеспрямованого виховання й власної активності (самовиховання), педагогічне управління індивідуальним становленням людської особистості.

Формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку можна визначити як процес цілеспрямованого й систематичного впливу на мотиваційну, когнітивну та емоційну сферу студентів, метою якого є становлення такої особистості, яка усвідомлює значення складової своїх професійних обов'язків, має розвинуті теоретичні знання, морально-особистісні якості та практичні вміння соціального працівника у сфері патронажної роботи з людьми похилого віку, що забезпечують готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку.

У процесі формування готовності майбутнього соціального працівника до патронажної роботи з людьми похилого віку ми виділили наступні компоненти:

- мотиваційно-ціннісний компонент, що включає потребу досягнення успіху у майбутній професійній діяльності а також позитивне відношення до професії;
- змістово-професійний компонент, що включає в себе сформованість необхідних знань для здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку;
- когнітивно-операційний компонент, що включає в себе здатність адекватно оцінювати себе та інших, та уміння розпізнавати сприймання;

- практично-діяльнісний компонент, включає в себе застосовувати на практиці отримані знання, вміння та навички у процесі здійснення патронажної роботи з людьми похилого віку.

Актуальність формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку визначається необхідністю створення умов для розвитку їхньої особистості, а також здатності створювати нові знання. Орієнтація студентів на репродуктивне відтворення знань яке зводить професійну підготовку майбутнього фахівця до запам'ятовування та заучування, призводить до неусвідомленого засвоєння навчальних курсів.

Розглядаючи готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку як структурне утворення, ми виділяємо наступні підходи у процесі формування її компонентів.

Сутність першого підходу полягає в тому, що стихійні, або спеціально організовані викладачем умови навчальної діяльності та взаємовідносини вибірково актуалізують окремі ситуативні спонукки, які при систематичній актуалізації поступово переходять у стійкі мотиваційні новоутворення.

Сутність другого підходу полягає в тому, що студенту пропонуються в готовій формі цілі, ідеали, професійно-етичні норми тощо, які на думку викладача поступово мають перетворитися у внутрішні переконання. Повноцінне формування мотиваційно-ціннісної системи особистості має включати в себе обидва підходи.

Таким чином, механізм формування мотивації та орієнтації до патронажної роботи з людьми похилого віку – це сукупність закономірних зв'язків та відношень, що обумовлюють процес засвоєння соціальних цінностей, норм і правил поведінки, формують у індивіда специфічні ціннісні орієнтації та установки.

Всебічна взаємодія викладача та студента на основі єдності мети, та формування особистої відповідальності за результати навчання, сприяють створенню умов для відносно стійкої відповідності мотивів та цілей навчальної діяльності. У своїх дослідженнях зарубіжні психо-

логи І. Конел та Р. Райан довели що позитивний вплив на мотивацію поведінки справляє наступна причинно-наслідкова схема: невдача завжди повинна пояснюватися недостатністю зусиль, або, іншими словами, при поясненні невдачі студенти повинні апелювати до внутрішніх нестабільних факторів.

Цілеспрямована робота із формування мотиваційно-ціннісного навчання повинна бути основною складовою процесу навчання, оскільки вона забезпечує усвідомлений характер постановки особистих цілей, та регулювання студентами власної навчально-пізнавальної діяльності.

Розвиток змістово-професійного компоненту готовності до патронажної роботи з людьми похилого віку майбутнього соціального працівника у вищому навчальному закладі, є процесом формування у студентів образу фахівця та професійної діяльності; стратегії майбутньої професійної діяльності виразом якої, є цілісне уявлення про власну професійну кар'єру. Уявлення про кар'єру є динамічним утворенням, що відображає суб'єктивну модель професійного розвитку людини.

Формування даного уявлення в свідомості студента відбувається за допомогою аудиторних занять за такими дисциплінами як: вступ до спеціальності, теорія соціальної роботи, соціальна політика в Україні, методи та технології соціальної роботи, етика соціальної роботи, соціально-медичний патронаж, соціальна геронтологія тощо. В ході вивчення даних дисциплін студент оволодіває знаннями що створюють у нього образ професії що включає в себе: цілі та завдання соціальної роботи, історичні етапи становлення соціальної роботи в Україні та світі, знання умінь та навички які необхідні соціальному працівнику для ефективного виконання патронажної роботи з людьми похилого віку, морально-етичні норми та цінності практичної соціальної роботи, особистісні якості якими має володіти соціальний працівник, методи та технології патронажної роботи з людьми похилого віку, соціальних установ тощо.

Формування когнітивно-операційного компоненту готовності майбутнього соціального працівника до патронажної ро-

боти з людьми похилого віку, на думку російського вченого Д.Фельдштейна, у період навчання у вищому навчальному закладі для студента є актуальним вирішення протиріччя між об'єктивними та суб'єктивними факторами розвитку особистості. З одного боку, існує потреба у саморозвитку та самореалізації, а з іншого, є об'єктивна необхідність входження в соціальне життя через взаємодію з іншими, для того щоб відчути себе повноправним та значимим суб'єктом соціуму [4].

Практично-діяльнісний компонент передбачає практичне навчання. Практичні заняття у формі проходження практики на всіх стадіях навчання, дидактичних ігор, тренінгів, практичних ситуацій, практики в соціальних службах та громадських організаціях виступають засобом формування у свідомості студента образу професії.

Практика – це особлива форма навчальної діяльності як з боку викладачів, так і з боку студентів. Метою практики з боку викладача є: надання студентам можливості поєднати їх теоретичні знання про соціальні проблеми та шляхи їх вирішення з практичним досвідом; надати студентам можливість пропонувати власні варіанти вирішення конкретних соціальних проблем. Метою практики з боку студентів є: оволодіння навичками оформлення відповідних документів; розробка плану вирішення конкретної соціальної проблеми; безпосередня робота із вирішення конкретної соціальної проблеми; оволодіння навичками ефективної комунікації при патронажній роботі з людьми похилого віку тощо.

Навчання на практиці сприяє розвитку професійно важливих умінь та навичок. Їхній розвиток вимагає особливої взаємодії викладача і студента, що базується на суб'єкт – суб'єктному підході, що базується на рівності партнерів, прийнятті позиції іншої людини. При такій формі взаємодії формується здатність реалізовувати соціально-перцептивні уміння. Крім того, в навчальному процесі така форма взаємодії викладача і студента передбачає відсутність оцінювання, що є проявом поваги і довіри, а також створення особливого емоційного забарвлення процесу комунікації, що

проявляється у відвертості та природності прояву емоцій, сприяючи виникненню синхронності та розвитку емпатійних переживань; розвиток здатності бачити, розуміти та активно використовувати широкий спектр комунікативних засобів.

Готовність майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку має розглядатися, як частина загальної проблеми готовності до професійної діяльності. Феномен готовності має у кожному випадку конкретний специфічний прояв та структуру. В основу нашого дослідження лягли теоретичні положення М.Дьяченко, Л.Кандилович, О.Карпенко, М.Левченко, С.Максименко, О.Мешко, В.Моляко, Н.Пов'якель, які трактують готовність до професійної діяльності як інтегральне утворення особистості майбутнього фахівця, яке є результатом підготовки до конкретного аспекту цієї діяльності і об'єднує в собі когнітивний, мотиваційний, операційно-дійовий, емоційно-вольовий компоненти: знання, вміння, навички, особистісні якості, адекватні вимогам діяльності. Формування готовності майбутнього соціального працівника здійснюється шляхом формування усіх її компонентів, при домінуючій ролі того, чи іншого компонента, у залежності від виду діяльності, в умовах спеціально організованого навчання, що спрямоване на оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями.

Висновок. Отже, сьогодні особистість соціального працівника визначає стан соціальної сфери держави, від рівня культури, професійної фахової підготовки, широкого кругозору і громадянської позиції якого безпосередньо залежать результати соціального розвитку суспільства. У наш час основним критерієм оцінки випускника вищого навчального закладу є, в основному, знання, тоді як визначальним фактором успіху його професійної діяльності виявляється сформованість, цілісність його особистості, духовне багатство, моральний та естетичний образ, що спроможний захистити молодого фахівця від професійної деградації, проте саме теоретичних і практичних знань не вистачає студентам, глибокого розуміння необхідності та важливості здійснення патронажної роботи з

людьми похилого віку і готовності до неї. ємо у висвітленні практичних аспектів
Перспективи подальших досліджень. патронажної роботи з людьми похилого
 Перспективи подальшої роботи вбача- віку.

Список літератури:

1. Гудима О.В., Снігур Н.І. Формування психологічної готовності студентів ВНЗ до оволодіння майбутньою професією. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2012. Випуск 18. – С. 228.
2. Капська А.І. Соціальна робота: навч. посібник для вузів/ А.І.Капська. – К.К: Центр навчальної літератури, 2005. – 325 с.
3. Онуфрієва Л.А. Формування психологічної готовності випускників педагогічних спеціальностей ВНЗ до професійної діяльності. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2011. Випуск 13. – С. 185.
4. Фельдштейн Д.И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. Избранные труды. М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1999. – 672 с.
5. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2007. – Т. 3. – 862 с.

Голубенко Т.А.

Институт социальной работы и управления
 Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПАТРОНАЖНОЙ РАБОТЕ С ЛЮДЬМИ ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА

Резюме

В статье рассматриваются проблема формирования готовности будущих социальных работников к патронажной работе с людьми пожилого возраста как сложная система, между компонентами которой существуют функциональные связи.

Ключевые слова: готовность, социальный работник, патронажная работа, человек пожилого возраста.

Golubenko T.A.

Institute of Social Work and Management
 National Pedagogical University named after M. Drahomanova

FEATURES OF READINESS OF THE FUTURE SOCIAL WORKERS WORK FROM PATRONAGE OF THE ELDERLY

Summary

This paper addresses the problem of the training of future social workers to the patronage of the elderly as a complex integrated system between components which are supports functional relationships.

Key words: readiness, social worker, patronage job, elderly people.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ДЕЗАДАПТОВАНИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Максим О.В., Рябовол Т.А.

Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

Стаття розкриває соціально-психологічні аспекти адаптації дезадаптованих дітей до соціокультурного середовища. Розглянуто та описано деякі психологічні механізми адаптації дезадаптованих дітей. Визначення психологічних механізмів адаптації учнів з порушеннями саморегуляції дозволить створити психологам та педагогам програми подолання їх соціальної дезадаптації та успішної інтеграції в суспільство.

Ключові слова: емпатія, рефлексія, саморегуляція, самоконтроль, самокорекція, самоставлення, соціально-психологічні механізми адаптації.

Актуальність дослідження. Дезадаптація особистості є явищем сучасної соціокультурної ситуації і, водночас, явищем об'єктивної реальності. Вона може з'явитися на будь-якому віковому етапі, якщо через різні обставини зникають або обмежуються можливості задоволення значущих потреб для формування особистості, що розвивається. Посилення явищ дезадаптивного характеру в навчально-виховному процесі пов'язане зі збільшенням непрогнозованих критичних ситуацій у повсякденному житті, особливо, як свідчить практика, вони загострюються в момент вступу до школи, період первинного засвоєння вимог, які висуває нова соціальна ситуація.

Аналіз теоретичних та експериментальних досліджень (Л.І. Дзюбко, В.І. Ігнатенко, О.В. Максим, Н.Ю. Максимова, Г.О. Пономаренко, В.Д. Єрмаков та ін.) виявив, що однією з вирішальних причин дезадаптації молодших школярів є порушення в формуванні «Я-концепції», і зокрема, її поведінкової складової – саморегуляції. На сьогодні окремі розвідки пов'язані із особливостями розвитку «Я образу» особистості, в цілому, і становленням саморегуляції зокрема. Разом з тим, окремі аспекти цієї проблеми, а саме ті, що стосуються механізмів гармонізації саморегуляції не отримали достатньої науково-практичної розробки. Представлені окремими дослідниками результати досліджень мають досить фрагментарний і нерідко суперечливий

характер та вимагають глибшого осмислення і аналізу.

Актуальність проблеми у її теоретично-прикладному аспекті та проблеми шкільної практики зумовили вибір теми роботи «Психологічні механізми адаптації дезадаптованих молодших школярів».

Мета дослідження. Виокремити психологічні механізми гармонізації дезадаптованих неповнолітніх та фактори їх адаптації до соціокультурного середовища.

Аналіз проблеми та обговорення результатів. Успішно адаптуватися – означає досягти такого стану взаємин особистості та групи, коли «особистість без тривалих зовнішніх та внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, цілковито задовольняє свої основні соціогенні потреби, йде назустріч тим рольовим очікуванням, які висуває до неї еталонна група, переживає стани самоствердження та вільного вираження своїх творчих здібностей» (А.А. Налчаджян). Дорослому це зробити значно легше, а дитині – коли її оточує сприятливе психологічне середовище, коло людей, що приймають.

Актуальність проблеми соціальної адаптації насамперед зумовлена тим, що кожна людина протягом свого життя входить не до однієї відносно стабільної та референтної для неї групи, і ситуації успішної адаптації та подальшого особистісного розвитку (і навпаки), в тому чи іншому соціальному середовищі багаторазово відтворюються. В результаті, утво-

рюються та закріплюються певні особливості структури особистості, механізми їх взаємодії. Крім того складний процес розвитку особистості у відносно стабільному середовищі ще більше ускладнюється у зв'язку з тим, що соціальне середовище в дійсності не є стійким, і людина протягом життя послідовно та паралельно входить у спільноти, які далеко неідентичні за своїми соціально-психологічними характеристиками. Прийнята в одній референтній групі, вона виявляється неінтегрованою, неприйнятною в іншій, в яку включається після чи одночасно з першою. Їй знову й знову доводиться відстоювати особисті позиції.

Якщо ж людині не вдається повністю подолати труднощі адаптаційного періоду в стабільно значимому для неї соціальному середовищі та вступити в нову фазу розвитку, у неї скоріше за все складатимуться риси конформності, залежності, безініціативності, з'явиться боязкість, невпевненість в собі та своїх можливостях. Якщо, перебуваючи вже у фазі індивідуалізації, людина забезпечує своє «інобуття» в інших значимої для неї спільноти таким чином, що пред'являє їм свої індивідуальні відмінності, які вони не приймають або як такі, що не відповідають потребам спільноти, то це призводить до виникнення та закріплення у індивіда таких особистісних новоутворень, як негативізм, агресивність, підозрілість, зазнайство, стверджує А. В. Петровський. Перелічені вище зовнішні прояви супроводжуються відчуттям себе невдахою, жалістю до себе, пригніченістю. Вони ж стають причиною того, що особа намагається триматися від людей подалі, уникати близьких стосунків; стає брехливою та ненадійною, а психологічним захистом обирає приписування своїх почуттів та мотивів іншим людям, у ставленні до інших виникає ворожість. Як правило, саме ці вади характеру і загострюють конфліктні ситуації, створюють бар'єри у спілкуванні, заважають відновленню взаєморозуміння та співробітництва. В основі всіх названих нами негативних утворень знаходиться неадекватна самооцінка людини. Постійний фон негативних емоцій, що супроводжує описані вище ексцеси, провокує порушення саморегуляції дезадаптованої дитини.

Правомірно також стверджувати, що низький рівень розвитку саморегуляції призводить до розгортання дезадаптивних процесів, формування та закріплення, описаних вище, негативних новоутворень протягом усього молодшого шкільного віку.

Тому, серед інших задач психолога, важливим є завдання формування та корекції механізмів саморегуляції. Допомога у їх розвитку, шляхом розробки та впровадження адаптаційних програм, які спрямовані на формування механізмів саморегуляції у дітей молодшого шкільного віку. Винятково актуальною є корекційна робота з учнями початкової школи, у яких вже виявлені ознаки дезадаптації, тому що без цього їхнє подальше навчання школі матиме значні труднощі.

Як вказувалось раніше, потерпають від недорозвитку саморегуляції і соціальні навички та вміння школяра. Процеси дезадаптації набиратимуть значних обертів та підсилюватимуться дефіцитом соціальних умінь та моральних цінностей, діти перейдуть до категорії важковиховуваних, якщо вихователями будуть знехтувані вікові особливості соціального розвитку.

Зважаючи на те, що в зоні найближчого розвитку знаходиться потреба у спілкуванні з ровесниками можемо стверджувати, що адаптованість підлітка залежатиме від розвитку його комунікативних навичок, і для цього потрібні певні передумови, більшість з яких закладається ще в ранньому дитинстві та продовжує формуватися під впливом спілкування дитини із значимою дорослою людиною. В.О. Сухомлинський з цього приводу писав, що коли «добрі почуття не виховані у дитинстві, то їх ніколи не виховаєш, тому що це, істинно людське, стверджується в душі одночасно з пізнанням перших і найважливіших істин, одночасно з переживанням і відчуттям найтонших відтінків рідного слова. В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів.»

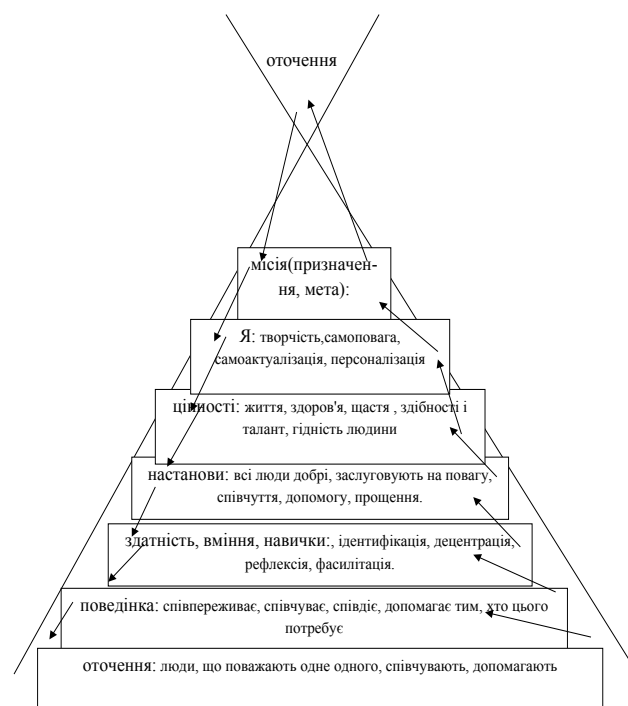
Вирішення цієї проблеми потребує визначення як теоретико-методологічних засад адаптації соціально дезадаптованих, так і створення відповідних програм

й технологій їх соціальної реабілітації. Необхідно також виявити особливості функціонування психологічних механізмів з урахуванням специфіки розроблених методів роботи із зазначеним контингентом.

Якщо предметом розгляду є психологічні механізми, то не варто мати на увазі якісь конкретні утворення, оскільки саме поняття «механізм», на наш погляд є передовсім категорією теоретичною. Тому, вивчаючи психологічні механізми, треба зазначити, що один і той же феномен може бути як процесом чи певним утворенням, так і механізмом. Наприклад, самоконтроль можна розглядати як процес, що має у своїй основі власні механізми у складній системі саморегуляції.

Психологічний механізм – феномен, який констатує наявність стану оптимальних співвідношень і взаємодії між структурними складовими (підсистемами) психологічними системами, які забезпечують її функціонування, становлення, розвиток. Безпосереднім науковим орієнтиром нашого дослідження була концепція М.Й. Боришевського про те, що психологічні механізми є теоретичною категорією. Вони можуть бути презентовані, як стан оптимальних взаємодій та взаємовідносин між актуальними елементами психологічної системи, що забезпечують її функціонування, становлення, розвиток [1, с. 56]. На думку вченого, характеристика психологічних механізмів може базуватись передусім на аналізі особливостей структурних компонентів цієї системи. Систематичного аналізу та чіткої класифікації соціально-психологічних механізмів соціалізації у психологічній науці немає. Одні вчені до механізмів соціалізації зараховують наслідування, навіювання, переконання, зараження, інші – соціальну фасилітацію (англ. facilitate – полегшувати), конформізм, дотримання норм, окремі – засвоєння стандартів поведінки, прийняття групових норм, почуття сорому, самоконтроль, соціальний обмін. На думку Г. Тарда, механізм соціалізації включає в себе імітацію, ідентифікацію, керівництво [4, с. 138]. За ознакою «організованість – неорганізованість» соціально-психологічні механізми поділяють

на *цільспрямовані* (навчання, виховання, інструктаж тощо) та *стихийні* (ідентифікація, наслідування, престиж, авторитет, лідерство тощо) *впливи*. Стихийні впливи переважно базуються на ефекті довіри до людини, яка здійснює вплив, заниженій самокритичності, підвищеній сугестії (лат. suggestio – навіювання) індивіда, невпевненості у собі тощо. За ознакою «усвідомлювання – не усвідомлювання» виокремлюють *усвідомлювані* (переконання, вплив авторитету та ін.) та *неусвідомлювані* (проявляються здебільшого в ранньому дитинстві, виражаються через навіювання, наслідування, психологічне зараження, ідентифікацію) *механізми соціалізації*. Із соціально-психологічного погляду соціалізація полягає у формуванні соціального досвіду індивіда в процесі його взаємодії з найближчим оточенням (мал. 1).

Найповнішу і найоб'єктивнішу характеристику соціалізації можна отримати лише внаслідок міждисциплінарного її дослідження, що потребує дотримання таких методологічних принципів: соціальної детермінації (соціально-економічний розвиток суспільства детермінує умови існування найближчого оточення і впливає на процес соціалізації); самодетермінації (індивіда у процесі соціалізації розглядають як активне начало у перетворенні матеріальних і духовних цінностей); діяльнісного опосе-

редкування (основним способом засвоєння індивідом соціального досвіду є його активна взаємодія з навколишніми людьми, що відбувається в процесі спілкування та діяльності); двоякості процесу соціалізації (входження індивіда в систему міжособистісних стосунків і одночасне їх відтворення, що реалізується в структурі сімейних, шкільних, товариських та інших зв'язків). Міждисциплінарний підхід до вивчення процесу соціалізації передбачає викремлення та розмежування в ньому: змістового та функціонального аспектів, перший з яких представлений особистісними надбаннями й утвореннями, другий – характеризує те, як і під дією яких соціально-психологічних механізмів відбувається їх формування.

Досі ми говорили переважно про адаптацію особистості до зовнішніх, об'єктивних соціальних ситуацій. Варто, також, врахувати, що багато адаптивних механізмів мають не менше двох векторів функціонування. На основі подібного критерію можна виділити ще два різновиди адаптації:

1) зовнішня адаптація – це адаптивний процес, за допомогою якого особа пристосовується до зовнішніх, об'єктивних проблемних ситуацій.

2) внутрішня адаптація (чи коадаптація), яка, в свою чергу, має свої різновиди:

а) внутрішня адаптація, спрямована на вирішення внутрішніх конфліктів і інших внутрішньопсихологічних проблем особи;

б) внутрішня структурна адаптація, у вузькому сенсі слова, – це процес координування будь-якого адаптивного механізму тими адаптивними механізмами, що вже існують з ним в комплексі; це також процес утворення координації певного адаптивного комплексу з іншими, вже сформованими, стійкими адаптивними поєднаннями;

в) внутрішня структурна адаптація в широкому сенсі, це пристосування адаптивного механізму або комплексу до усієї структури особистості або ситуації.

Цілісна структура особистості може чинити опір включенню до її складу нових адаптивних механізмів або комплексів як сторонніх, так і навпаки, може

бути дуже «рецептивною» до інших механізмів та поєднань. Це призводить до вибіркового привласнення нових адаптивних механізмів, комплексів і стратегій, а в деяких випадках, і до їх самостійного винаходу.

З точки зору, цієї класифікації під час розгляду кожного з адаптивних механізмів, утворень або стратегій варто з'ясувати можливості їхню спрямованості (участь в різних видах адаптації), інакше кажучи, їхню поліфункціональність та ті модифікації, яким вони піддаються, коли використовуються для різних видів адаптації.

Якщо адаптована в цьому соціальному середовищі дитина виявляється в новій групі, в якій переважають інші цінності, норми і звичні форми поведінки, де провідна діяльність теж інша, то перед нею виникає завдання реадаптації. Адаптація в новому середовищі супроводжується переглядом і частковою або повною відмовою від норм, цінностей, способів поведінки, соціальних ролей, а також від деяких адаптивних механізмів, їх комплексів і стратегій. У такому контексті ми бачимо, що реадаптація – це складний процес, в ході якого можливі серйозні зміни особистості.

Коли людина знову і знову адаптується, використовуючи один і той же адаптивний механізм або комплекс таку поведінку можна назвати фіксованою адаптацією. Фактично йдеться про поведінку, яку в психології особистості прийнято називати стереотипною. Протилежним різновидом її є гіпоадаптація, тобто адаптація, що здійснюється без напруження функцій адаптивних механізмів. Відповідно, можна говорити про гіперадаптивну і гіпоадаптивну активності індивіда.

Якщо особа використовує адаптивний механізм, що утворився на попередніх етапах розвитку особистості, для нових цілей, тобто для виконання нових функцій, цей процес називається *ідеоадаптацією*. Така зміна функцій адаптивних механізмів в онтогенезі особистості – явище закономірне, але майже не досліджене.

Спостерігаються зміни функцій таких адаптивних механізмів, як раціоналізація, проекція, інтроєкція та інші. Най-

важливішим прикладом подібної зміни можна рахувати наступний: адаптивний механізм до певного часу життя індивіда слугував для вирішення зовнішніх конфліктів, але разом з формуванням внутрішнього світу та інтериоризація міжособових конфліктів той же таки механізм починає слугувати засобом для вирішення внутрішніх конфліктів. При цьому можлива якась еволюція самого адаптивного механізму. Ми вважаємо, що проблема вікового розвитку адаптивних механізмів є однією з центральних для соціальної психології і психології особистості, але до нині вона ще дуже слабо досліджена.

На закінчення розглянемо питання про фізіологічну адаптацію. Психологічна теорія адаптації особи за умови подальшого свого розвитку повинна ґрунтуватися на знаннях фізіологічних механізмів поведінки людини. Безумовно, що психологи мають цікавити індивідуальні і групові (видові, загальнолюдські) фізіологічні особливості адаптації, їх механізми, а також ті кореляції, які існують між ними і психологічними адаптивними процесами. Але в даній роботі цей аспект проблеми ми не розглядаємо, оскільки наша мета – дослідження адаптивних процесів і їх результатів на рівні особистісних і частково групових соціально-психологічних механізмів.

Психологи звертають увагу на суть самоконтролю як засобу та умови саморегуляції поведінки. Так, Д.Н. Богоявленський, Н.А. Менчинська підкреслюють, «що украй важливо привчати учнів до самоконтролю, виробляти у них уміння в разі необхідності самостійно вдаватися до конкретизації виконуваних ними абстрактних операцій, учити їх самостійному використанню наочних схем, актуалізувати уявлення, що стоять за тими чи іншими словами», А.Я. Арет розглядає самоконтроль як метод саморегуляції, який дає можливість підтримувати інтерес до предмета, впливає на поліпшення якості знань учнів.

Самоконтроль, як компонент учбової діяльності учнів, проявляється в аналізі, регулюванні її перебігу та результатів, або як уміння та навички контролювати свою діяльність і виправляти помилки, розглядається в роботах Ю. К. Бабан-

ського, Б. П. Осипова, І. Я. Лернера, А. С. Линди, Н. І. Жарового.

В той же час в процесі самоконтролю оцінюється доцільність і ефективність, як самого процесу виконання роботи, так і складання плану та здійсненого регулювання (тобто вже внесених корективів). Підкреслимо, що «відсутність корекції неминуче призводить до незавершеності самоконтролю, зниженню ефективності самооцінки»

На основі теоретичного аналізу проблеми нами були окреслені теоретичні підходи до розробки програми адаптації дітей з порушеннями саморегуляції. Дана програма має бути спрямована на розвиток та збалансованість компонентів саморегуляції, а саме:

1) *Розвиток мотиваційно-цільового компоненту*, що припускає формування цілі, як суб'єктивно ідеального образу.

Мета етапу полягає у залученні дитини в систему партнерських стосунків з однолітками для формування потреби в груповому цілепокладанні. Основними завданнями виступають навчання дітей усвідомленню та прийняттю мети, заданої учителем; формування здатності до цілепокладання, уміння практично реалізовувати мету; планувати діяльність, виділяти основні етапи уроку, формулювати мету кожного етапу уроку; точно уявляти результат спільної діяльності. На сучасному етапі цілепокладання визнається констатуючою ознакою людської діяльності, що займає одне з центральних місць в її структурі і процесі становлення, а також в розвитку свідомості і особи в цілому. Метою розвитку цілепокладання є включення дитини в систему партнерських стосунків з однолітками для формування потреби в спільному цілепокладанні. Основними завданнями є: навчання дітей усвідомленню та прийняттю цілі, формуванню здатності до цілепокладання, вмінню практично реалізовувати цілі, планувати діяльність, виокремлювати основні етапи, формулювати цілі кожного етапу, точно уявляти результати діяльності.

Процес переходу готових цілей учителя у внутрішні цілі учня не може проходити стихійно, без контролю і уваги педагогів. Для того, щоб мета була усвідомлена і прийнята учнем, необхідна

участь школярів не лише в її постановці, а й в аналізі, обговоренні умов її досягнення, також вона повинна підкріплюватися позитивним мотивом, як внутрішнім особовим спонуканням до дії зацікавленістю до цього завершення.

До тих пір, поки мета не стає самостійною спонукальною силою, існуватиме розрив між мотивом і цілями. Об'єктивні цілі, задані учителем, повинні стати цілями і мотивами самого учня. Адже мета може виступати як чиста зовнішня вимога вчителя. Внутрішньо дитина її не приймає, не утримує, тому в ході діяльності може статися заміна мети.

2) *Розвиток рефлексивно-оцінного компонента.*

Мета полягає у формуванні здатності у молодших школярів аналізувати свої дії, вчинки, мотиви, переживання і співвідносити їх з нормами, правилами і цінностями групи, а також з діями, вчинками, мотивами, переживаннями інших людини. Основним завданням виступає стимулювання потреби у виробленні загальної оцінки результатів діяльності; спільному з партнером встановленні критеріїв оцінки; розвиток уміння зіставляти майбутню оцінку з виробленими критеріями; створення ситуацій для взаємної оцінки і взаємоперевірки діяльності перед здачею її результатів учителеві. Рефлексивно оцінний компонент проявлявся в забезпеченні кожного компонента і виконує інтеграційну функцію, зокрема, оволодіння цілепокладанням неможливе без постійного звернення до процесу само оцінювання. Ми вважаємо, що рефлексивно оцінний компонент повинен супроводжувати увесь навчальний процес, а не завершувати його. На цьому етапі підтримується прагнення молодших школярів до вироблення загальної оцінки результатів діяльності, спільному з партнером встановленню критеріїв оцінки і порівнянню майбутньої оцінки, з виробленими критеріями. Робота молодших школярів організовується так, щоб діти, здійснюючи рефлексію, прагнули оцінити інших людей, а потім дати правильну оцінку своїм діям, вчинкам, внутрішнім станам. Забезпечення формування рефлексивно оцінного компонента здійснюється з використанням таких засобів, як колективний вибір еталону, створення громадської думки, випрацювання загальних критеріїв

оцінки, організація колективної оцінної діяльності.

3) *Формування емоційно-вольового компонента.*

Емоційна сфера є важливою складовою у формуванні особистості молодшого школяра, оскільки навчальна та комунікативна діяльність буде неефективною, якщо його учасники нездатні, в першу чергу, розпізнавати внутрішні відчуття і переживання, приймати і розуміти емоційні переживання як свої, так і партнера.

Розпізнавання і передача емоцій – складний процес, що потребує від дитини певних знань, високого рівня розвитку довільності.

Завдання для формування емоційно-вольового компонента були вироблені для напрямів: «на себе» та «на партнера».

Напрямок «на себе» містить формування вмінь виявляти спосіб доступу до власних відчуттів та емоційних переживань, наявність вміння відстежувати власні почуття, аналізувати власні переживання, усвідомлювати причини та наслідки власних почуттів та дій; навички підтримувати емоційний контакт, відновлення відчуття довіри, розвиток почуття безпеки (не боїться проявити себе), індивідуальності, соціальної активності приналежності (групі, команді, колективу), почуття відповідальності за власні почуття (переживання) та взаємини з іншими людьми, відпрацювання навичок співпраці та взаємодії, формування навичок уникання конфліктної поведінки, прийняття позиції іншого, особистісної рівноправності у встановленні та підтриманні контактів, коригування власних дій на рівні взаємодії, активність та відповідальність за прийняті рішення та власні дії (за власний вибір); ознайомлення з поняттям морального вибору, актуалізація засвоєних (моральних норм, цінностей, пріоритетів, розуміння цінності власної гідності та самоповаги іншої людини).

Напрямок «на партнера» – це навчання розпізнаванню емоційного стану партнера, прийняттю і розумінню його емоційних реакцій, розуміти дійсне ставлення інших до себе, здатність до проникнення в емоційний стан іншого, позитивне ставлення до почуттів іншої людини, розвиток уміння пе-

редбачати емоційну реакцію партнера, прогнозувати подальший розвиток подій, формування та розвиток здатності прогнозувати реакцію інших людей та свій вплив на них і навпаки; виявлення ставлення учасників до моральних та суспільних норм, цінностей, виховання толерантності, чуйності та тактовності у взаєминах, сміливості та щирості у проявах власних почуттів.

4) *Гармонізація діяльнісного компоненту.*

Мета етапу полягає в стимулюванні партнерських стосунків молодших школярів для реалізації вольових процесів в діяльно-практичній сфері. Основними завданнями виступають визначення набору завдань, що ведуть до реалізації спільних цілей учнів; моделювання рішення учбової задачі, представлення учнями своєї ролі в загальній роботі групи; спільна розробка і розподіл роботи, її дій і операцій за рішенням поставлених завдань; посилення самоконтролю і взаємоконтролю учнів. Особливе місце в структурі учбової діяльності займають дії самоконтролю і самооцінки, що мають специфічні функції: вони спрямовані на саму діяльність, фіксують відношення учня до себе як її суб'єкта внаслідок чого їх спрямованість на рішення учбової задачі носить опосередкований характер.

5) *Поліпшення соціальної орієнтованості* подальший розвиток комунікативної компетентності молодшого школяра, сприяння формуванню відповідальності, комунікативної компетентності, комунікативних навичок, вербальних та невербальних, уважності до групових процесів та вміння їх інтерпретувати, встановлен-

ня відвертої, спокійної атмосфери в групі та розширення діапазону поведінки у всіх учасників групи, перенесення засвоєних у групі навичок у реальну ситуацію спілкування (вдома, в школі тощо), що приводить до зниження агресивності.

Саме ця сукупність здатностей та вмінь і відіграє ключове значення у здоровій соціальній адаптації.

Висновки. Розглядалися основні аспекти розвивально-корекційної роботи по сприянню соціально – психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з порушеннями саморегуляції, теоретичні основи яких представлені в роботах К.О. Абульханова-Славської, Г.О. Балла, С.Д. Максименка, Н.Ю. Максимова, А.А. Налчаджян. Визначені основні психологічні механізми адаптації дітей з порушеннями розвитку саморегуляції, а саме: розвиток здатності до цілепокладання, що забезпечує процес побудови уявного образу майбутнього результату діяльності, усвідомлення і суб'єктивне прийняття цього образу, а також регуляцію власної діяльності суб'єкта, спрямованої на досягнення цієї мети; актуалізації критеріїв потреби досягнення успіху є комплексом тих зовнішніх і внутрішніх умов активності, облік яких сам суб'єкт вважає за необхідне для успішної виконавської діяльності; розвиток рефлексивно оцінного компоненту виконує інтеграційну функцію, та сприяє аналізу своїх дій, мотивів і співвідношень їх з нормами, правилами і цінностями, а також з діями, вчинками, мотивами, переживаннями інших; актуалізація самоконтролю має прояв в аналізі, регулюванні ходу діяльності та виправленні помилок.

Список літератури:

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. / М. Й. Боришевський. – Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012. – 608с.
2. Максимова Н. Ю. Диагностика и коррекция поведения трудных подростков. / Максимова Н. Ю. // Вопр. психологии. – 1988. – №3. – С.93-99.
3. Максимова Н. Ю. Психология девиантной поведінки / Максимова Н.Ю. – Київ.: Либідь, 2011. – 520 с. – (навчальний посібник).
4. Налчаджян А. А. Социально-психическая адаптация личности. / Налчаджян А.А. – Ереван: Изд-во АН. Армян. ССР, 1988. – 262 с.
5. Рябовол Т. А. Психокорекційні групові заняття з дезадаптованими молодшими школярами як засіб оптимізації емпатії / У науково-методичному журналі «Соціальна робота в Україні: теорія і практика». – Київ, 2010. – С. 272

Максим О.В., Рябовол Т.А.

Институт психологии имени Г.С. Костюка
Национальной академии педагогических наук Украины

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ АДАПТАЦИИ ДЕЗАДАПТИРОВАННЫХ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Резюме

Статья раскрывает социально психологические аспекты адаптации дезадаптированных детей к социокультурной среде. Рассмотрены и описаны некоторые психологические механизмы адаптации детей. Определение психологических механизмов адаптации учеников с нарушениями саморегуляции позволит создать психологам и педагогам программы преодоления их социальной дезадаптации и успешной интеграции в общество.

Ключевые слова: эмпатия, рефлексия, саморегуляция, самоконтроль, психологическая коррекция, самоотношение, социальнопсихологические механизмы адаптации.

Maxim O.V., Ryabovol T.A.

Institute of Psychology of NAPS of Ukraine named after G.S. Kostyuk

PSYCHOLOGICAL MECHANISM SOFADAPTATION OF DESADAPTATION JUNIORS CHOOOL CHILDREN

Summary

The article exposes the social psychological aspects of adaptation of dezadaptatsion children to the sociocultural environment. Some psychological mechanisms of adaptation of children are considered and described. Determination of psychological mechanisms of adaptation of students with violations of self-regulation will allow to create psychologists and teachers of the program of overcoming of them social dezadaptatsion and will be instrumental in the proper integration in society.

Key words: empathy, reflection, self-regulation, self-control, psychologicalcorrection, self-esteem, socialpsychological mechanisms of adaptation.

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УЧНІВ

Халемендик Ю.Є.

Запорізький національний університет

У статті визначено компоненти, етапи й особливості розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів. Проаналізовано результат впровадження методики розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів.

Ключові слова: готовність, компетентність, майбутні вчителі іноземних мов, розвиток, соціокультурна компетентність, учні.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема викладання іноземної мови у школі є досить актуальною. В епоху загальноєвропейського розвитку змінюється й росте статус іноземної мови як навчального предмета. Перед викладачами іноземної мови стоїть завдання сформувати особистість, яка буде здатна брати участь у міжкультурній комунікації. Викладання іноземної мови сьогодні сприяє усвідомленню особливостей національної культури країни й слугує формуванню соціокультурної компетенції.

У Рекомендаціях Ради Європи зазначено, що «соціолінгвістична компетенція пов'язана зі знаннями та вміннями, необхідними для здійснення соціального аспекту використання мови та включає в себе лінгвістичні маркери соціальних стосунків, правила ввічливості, вирази народної мудрості, відмінності у реєстрах мовлення, діалекти та акценти» [2, с.118].

Соціокультурна компетенція стала пріоритетною у навчанні іноземним мовам. Навчання є передачею молодому поколінню культури у певному обсязі та в її різних проявах, що сприяють формуванню особистості, а мова є одним із засобів трансляції культури. У сучасних умовах не можна говорити про формування повноцінної особистості без врахування розвитку її соціокультурної компетенції.

Аналіз останніх досліджень. Питання про лінгвокраїнознавчий та соціокультурний аспекти навчання мов, про зміст соціокультурної компетенції знайшло

теоретичне і методичне обґрунтування у працях багатьох учених (М. Аріяна, Є. Верещагіна, Н. Геза, І. Зимної, В. Редько, В. Сафонова, В. Топалова, та ін.). Лінгвісти і педагоги висловлювали різноманітні бачення проблеми і пропонували шляхи її розв'язання.

В праці вітчизняного педагога В. Нищети було зазначено, що соціокультурна компетентність є необхідною й актуальною складовою результативної бази шкільної мовної освіти. Педагогам варто розробляти авторські технології навчання іноземної мови й паралельно застосовувати у практичній діяльності педагогічну технологію формування соціокультурної компетентності учнів [4]. У зв'язку з цим важливість набуває вивчення проблеми готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів.

Мета статті – проаналізувати результати впровадження методики розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів.

Виклад основного матеріалу. У розгляді готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів ми користувалися такими загально-педагогічними категоріями: цілі навчання; зміст навчання; знання, вміння і навички; внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки; засоби навчання.

Аналіз відповідної наукової літератури та педагогічного досвіду дозволив визначити наступні компоненти розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної

мови до формування соціокультурної компетенції в учнів:

- мета розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів ;

- умови розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів;

- форми організації навчального процесу з формування й розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів;

- зміст процесу розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів, співвіднесений з моделлю реального іншомовного спілкування;

- засоби розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів, до яких відносимо передусім підручники, посібники, наочність, аудіо- та відеоматеріали, а також засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення);

- методи, прийоми та способи розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів, які зумовлені загальною концепцією навчання іноземних мов в умовах вищої школи [2].

Зазначимо, що процес розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів визначається кількома чинниками: загальними процесами гуманізації шкільної освіти; призначенням іноземної мови як освітньої галузі стати засобом спілкування учнів завдяки сформованим комунікативним умінням; основними цілями навчання іноземних мов.

Опис методики розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів.

I. Цільовий модуль.

Мета – розвиток готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів складової професійної компетентності.

Основні завдання:

1. Спонукаати майбутніх вчителів іноземних мов до розвитку готовності до

формування соціокультурної компетенції в учнів як складової професійної педагогічної компетентності.

2. Створити професійне середовище як комплекс організаційних, науково-методичних та психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів.

3. Забезпечити наступність та взаємозв'язок процесів навчальної, науково-методичної роботи безпосередньо у закладі освіти для формування готовності майбутніх вчителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів.

4. Реалізувати у всіх змістових компонентах навчального процесу вищої школи мотиваційну, когнітивну, діяльнісну та рефлексивну складові готовності майбутніх вчителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів.

5. Впровадити інноваційні форми, методи, технології підготовки майбутніх вчителів іноземної мови, які є адекватними моделі навчання.

Основні принципи процесу формування готовності майбутніх вчителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів: принцип гуманізації; принцип інтеграції, принцип усвідомленої перспективи, принцип рефлексивної креативності, принцип використання досвіду.

1. Провідним принципом процесу формування готовності майбутніх вчителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів є принцип гуманізації, який полягає у визначенні особистості учня головним суб'єктом навчання, у створенні комплексу організаційно-педагогічних умов для задоволення його базових потреб, прийняття майбутнім вчителем нової філософії освіти, гуманістичної освітньої парадигми.

2. Принцип інтеграції виявляється у визначенні міждисциплінарного змісту навчання іноземним мовам, взаємозбагаченні знань із різних наукових галузей.

3. Принцип усвідомленої перспективи вимагає усвідомлення майбутнім вчителем іноземних мов цілей розвитку готовності до формування соціокультурної компетенції в учнів як особистісно значущої.

4. Принцип рефлексивної креативності, що передбачає формування готовності майбутніх вчителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів на основі індивідуально-творчого підходу.

5. Принцип використання досвіду, що передбачає використання професійно-особистісного досвіду майбутніх педагогів як одного з джерел формування готовності до формування соціокультурної компетенції в учнів.

II. Змістовий модуль.

Мета – розвиток готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів.

Завданням процесу розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів є:

1) в пізнавальній сфері: формування у майбутнього вчителя іноземної мови обсягу, глибини, дієвості знань про цінності професійної діяльності; моральних ідеалів, принципів та норм поведінки (гуманність, солідарність, уявлення про суспільні обов'язки, любов, справедливість, самокритичність, чесність, відповідальності за себе);

2) в емоційно-вольовій сфері: формування у майбутніх вчителів іноземної мови: морально-вольових потягів до реалізації завдань професійної діяльності; характеру моральних переживань, пов'язаних з професійною діяльністю; правомірності та визначеності ставлення до професійних норм; бережливого ставлення до учнів; співвідношення суспільних та особистих інтересів; відношення до своїх професійних обов'язків;

3) в комунікативній сфері: формування у майбутніх вчителів іноземної мови культури професійного спілкування, вмінь вирішувати конфліктні ситуації в колективі, здатності до доцільного використання стилів спілкування;

4) в рефлексивній сфері: формування у майбутніх вчителів іноземної мови морального обґрунтування вибору, а саме: сумління, самооцінки, самокритичності, вміння співвідносити власну поведінку з поведінкою інших, добропорядності, самоконтролю.

Змістовий модуль розглядається у нерозривній єдності та неперервній вза-

ємодії професійної діяльності, процесу навчання, науково-методичної роботи у вищому освіті та саморозвитку майбутнього педагога.

Провідними принципами процесу розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів є: принцип системного підходу (передбачає такий підхід до психічних проявів особистості, за якого окремі елементи предмети пізнання і дослідження розглядаються як взаємодіючі, взаємообумовлені, взаємопов'язані елементи єдиного цілого); принцип неперервності (сприяє формуванню у майбутніх вчителів іноземної мови стійкого інтересу й потреби в постійному поповненні знань та удосконаленні практичних умінь і навичок); принцип інтегративності (передбачає конструювання змісту підготовки майбутніх вчителів іноземної мови, забезпечує можливість урахування рівня сформованості інтелектуальних умінь майбутніх вчителів іноземної мови, спектра їхніх інтересів та потреб; забезпечує умови для ефективного усвідомлення майбутніми вчителями іноземної мови єдності й взаємозв'язку соціокультурного й освітнього середовища у процесі вивчення інтегрованих курсів); принцип варіативності (дозволяє враховувати варіативність змісту навчальних програм, курсів, спецкурсів, інтеграцію змісту професійної підготовки).

Розглядаючи проблему розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів, ми дійшли висновку, що вона починає формуватися протягом вивчення всього професійно-орієнтованого циклу навчальних дисциплін у вищій школі.

В експериментальному дослідженні з аналізу результатів впровадження методики розвитку готовності майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів брали участь студенти факультету іноземної філології Запорізького національного університету. Нами було сформовано контрольну (КГ) й експериментальну (ЕГ) групи. В ЕГ увійшли студенти денної форми навчання Запорізького національного уні-

верситету в кількості 32 осіб, а в КГ увійшли студенти заочної форми навчання в кількості 16 осіб. В якості нововведення (нового експериментального матеріалу) в нашому дослідженні виступив інтегративний курс «Готовність майбутніх вчителів іноземної мови до формування соціокультурної компетенції в учнів».

Розглянемо рівні сформованості готовності майбутніх учителів іноземних мов експериментальної і контрольної груп до і після формування соціокультурної компетенції в учнів. Результати, які ми отримали після проведення формувального експерименту представлено у таблиці 1.1. Вони показують зміни, які відбулися у цій групі показників після експерименту.

На основі встановлених результатів ми побудували діаграми змін у рівнях сформованості готовності майбутніх учителів іноземних мов до формування соці-

окультурної компетенції в учнів (рис.1.1 і рис 1.2).

Як свідчать наведені дані, відбулися зміни у студентів ЕГ за всіма рівнями сформованості готовності майбутніх учителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведене експериментальне дослідження, дозволило дійти до висновку, про необхідність впровадження розробленої методики з розвитку готовності майбутніх учителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів.

Водночас матеріали роботи не вичерпують усіх питань досліджуваної проблеми. Перспектива її розвитку уявляється у створенні цілісної концепції формування готовності майбутніх вчителів до формування соціокультурної компетенції в учнів на всіх етапах навчання у вищій школі.

Таблиця 1.1

Рівні сформованості готовності майбутніх учителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів студентів ЕГ і КГ

№ п/п	Рівень сформованості	Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
1.	Низький	43,75%	38,28%	31,25%	10,93%
2.	Середній	48,44%	46,88%	51,55%	48,44%
3.	Високий	7,81%	14,84%	17,20%	40,63%
	Всього	100%	100%	100%	100%

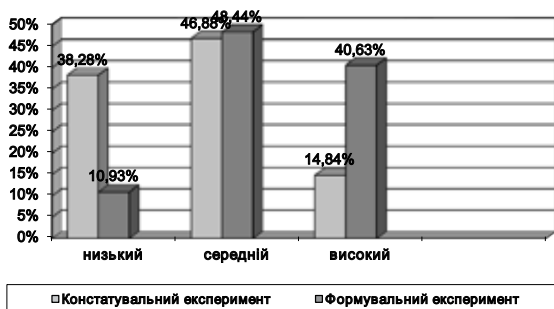

Рис. 1.1. Рівні сформованості готовності майбутніх учителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів студентів ЕГ

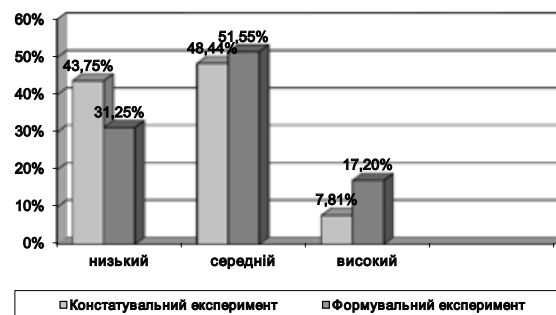

Рис. 1.2. Рівні сформованості готовності майбутніх учителів іноземних мов до формування соціокультурної компетенції в учнів студентів КГ

Список літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Волинська, В. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Малафіїк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання / І. В. Малафіїк. – Рівне : РВВ РДГУ, 2004. – 440 с.
4. Ницета В. А. Життєтворчий контекст технології формування соціокультурної компетентності у процесі шкільної мовної освіти / В. А. Ницета // Гуманітарні науки. – 2010. – № 1. – С. 21-27.
5. Шевцова Е. В. Взаимосвязь профессиональной и коммуникативной культуры личности будущего специалиста / Е. В. Шевцова // Сборник научных трудов СевКавГТУ, Серия «Гуманитарные науки», 2003. – № 10. – С. 25–37.

Халемндик Ю.Е.

Запорожский национальный университет

ГОТОВНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ К ФОРМИРОВАНИЮ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Резюме

В статье определены компоненты, этапы и особенности развития готовности будущих учителей иностранных языков к формированию социокультурной компетентности учащихся. Проведен анализ результатов внедрения методики развития готовности будущих учителей иностранных языков к формированию социокультурной компетентности учащихся.

Ключевые слова: готовность, компетентность, будущие учителя иностранных языков, развитие, социокультурная компетентность, учащиеся.

Khalemendik U.E.

Zaporizhzhya National Universite

THE READINESS OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS TO THE FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE IN STUDENTS

Summary

The article outlines the components, development stages and characteristics of future foreign language teachers to the formation of socio-cultural competence in students. The analysis of the result of implementation of the methodology of development of readiness of future foreign language teachers to the formation of socio-cultural competence in students was made.

Key words: readiness, competence, future foreign language teachers, development, socio-cultural competence, students.

УДК 372.87

УРОК ПО СТИЛИЗАЦИИ И ДЕКОРАТИВНОМУ ИЗОБРАЖЕНИЮ ЖИВОТНОГО МИРА («КОШКИ»)

Чайковская Л.А.

ГБОУ гимназия №441 г. Санкт-Петербург

Определена роль и значение «стилизации» в отображении детьми (учащихся) увиденного.

Ключевые слова: формирование культуры творческой личности; формирования у учащихся эстетического отношения к миру на основе визуальных художественных образов; представление о многообразии графических возможностей в декоративном изображении объектов окружающего мира; активизация познавательной и творческой деятельности учеников.

Урок по стилизации и декоративному изображению животного мира («Кошки») направлен на открытие тех новшеств, которые формируют культуру творческой личности, приобщают детей к миру искусства, дают возможность познать множество взаимосвязанных, но различных видов художественной деятельности; на гармонизацию эмоционально духовного и интеллектуального развития личности, как основу формирования целостного представления о мире; на подготовку обучающегося к осознанному выбору индивидуальной образовательной или профессиональной траектории [2].

Урок по стилизации и декоративному изображению животного мира («Кошки») составлен с учетом Федерального образовательного стандарта: основное общее образование (ФГОС: основное общее образование); примерной программы по ИЗО; современных процессов обновления, содержания, общего художественного образования в Российской Федерации с опорой на Положения Правительственных документов к вопросам воспитания граждан нашей страны, любви к Отечеству и интереса к культурно-историческим традициям русского и других народов мира[1].

Урок по стилизации и декоративному изображению животного мира («Кошки») разработан с учетом логики учебного процесса общего среднего образования, внутрисубъектных связей, продолжения формирования у учащихся эстетического отношения к миру на основе визуальных художественных образов, реализации художественно-творческого потенциала учащихся на материале изо-

бразительного искусства. Урок выстроен по принципу концентрических возвращений к основам изобразительного искусства, изученным в начальной школе, их постоянного углубления и более широкого раскрытия.

Стилизованные изображения изучаемых объектов, дают возможность находить новые оригинальные способы отображения действительности. Если в академическом рисовании линия имеет более естественный мягкий ход и легко вживляется в среду рисунка, в декоративном же рисовании линия имеет более отчетливый, выверенный характер, ведется четко и осознанно от начала до конца, утверждая свою суть на любом отрезке, включая элемент случайности.

Этот урок дает представления о многообразии графических возможностей в декоративном изображении объектов окружающего мира.

Декоративная выразительность достигается за счет использования различных приемов: штрих, четкая линия, точка, как элемент обработки поверхности; различные виды декора (фактуры).

В декоративном листе дальние и передние планы не будут так активно отделены один от другого, как того требует академический рисунок, расстояние между ними сокращено.

Форма предметов в декоративном рисунке, приближенном к реальности, обрабатывается по тому же принципу, что и в академическом (свет-тень), но с меньшей степенью проработки.

Мягкие, удлиняющиеся, затемненные контуры, свойственные академическому рисованию, в декоративном имеют, и тем-

ные участки формы достаточно активны, за счет чего имеют декоративный вид.

Композиционный акцент можно сделать на каком-то одном предмете или на группе предметов, выделив их с помощью графических приемов или расположением, а можно выстроить композицию как единый ансамбль без ведущих объектов в подчиненных им. И тот, и другой путь приемлемы.

Смысл этого вида рисования заключается в том, чтобы найти свой оригинальный ход и способ изображения. Наносимый декор может быть достаточно отвлеченного характера, но он не должен вступать в противоречие с формой объекта; главное – верно найти масштаб, соответственно подобрать толщину линии, чтобы декор вошел в объект легким ажуром, не разрушая его формы. Виды декора могут быть любыми – это дело фантазии автора.

Количество видов декора в одном изображении должно повторяться хотя бы два раза для композиционной целостности.

При декоративном изображении животных (кошек) важно обратить внимание на характерные особенности строения животного, природную окраску, манеру поведения, повадки и среду обитания.

Для усиления выразительности образа можно утрировать то, что активно выделила природа.

Данный тип декоративного изображения требует значительного опыта и мастерства, что приходит с практикой.

Необходимо не спешить сразу рисовать, а внимательно рассмотреть, подумать, обратить внимание на наиболее важные, привлекающее зрение строение животного; несмотря на стилизацию объект должен быть понятен и легко узнаваем, а изображение вызывало приятное удивление своей фантастичностью, неординарностью.

При декоративной обработке формы важно использовать природную фактуру, выделив ее графически, а можно внести момент сказочной фантастичности – орнамент.

При этом важно учесть, что декор должен не разрушать форму, а наполнять ее красивой фактурой с целью усиления эффекта декоративной выразительности, поэтому орнаментальный рисунок нужно

располагать по линиям развития формы (либо вдоль, либо поперек), избегая свободных, отвлеченных направлений.

Существуют различные способы достижения выразительности в декоративной композиции. Если выполняется цветовой вариант, больше внимания следует уделить цветовым и тональным отношениям между изобразительными элементами и фоном, и тогда линейный декор играет меньшую роль, чем цвет.

Главной целью этого урока является активизация познавательной и творческой деятельности учеников, формирование эстетического восприятия окружающего мира и дизайнерского подхода к окружающему миру; формирование человека, как целостной личности и неповторимой творческой индивидуальности, его социализация в современном мире.

Задачи урока:

- обучающие (знакомство с многообразием графических возможностей в декоративном изображении окружающего мира; закрепить навыки стилизации; научиться применять различные виды декора для обработки формы объекта и выявления его природных особенностей);

- развивающие (развивать наблюдательность, фантазию, воображение; развивать глазомер, тонкую моторику руки, аккуратность, пространственное видение; развивать коммуникативные качества детей; способствовать творческому потенциалу детей; развивать эстетический вкус);

- воспитательные (воспитать чувство причастности к мировой и отечественной культуре; воспитать чувство товарищества; применять полученные знания для украшения эстетической среды дома и в школе).

Актуальность урока состоит в том, что роль декоративного рисования и стилизации как художественного метода, в последнее время особенно возросла с развитием дизайна, направления которого должно отвечать современным эстетическим требованиям.

Прогнозируемые результаты.

В основе практической деятельности ученики должны закрепить навыки графических приемов, знать различные виды декора при декоративной обработке формы, придумать свои виды декора (фактуры).

При декоративной стилизации изображаемого объекта стремиться чтобы композиция отвечала принципу архитектурности, т.е. выстроить систему связи отдельных частей или элементов в единую целостность произведения.

Умело используя рисующие линии и декор (фактуры) в этом способе рисования, направить их на усиление выразительности объекта. Пользоваться фломастерами, гелевыми ручками, тушью, пером. Создать свой вид декора, развивая фантазию, воображение.

Урок по стилизации и декоративному изображению животного мира («Кошки») предназначен для учащихся 7-х классов.

Урок включает в себя организационную, теоретическую и практическую части [7].

Организационная часть должна обеспечить наличие всех необходимых для работы материалов и пособий.

Теоретическая часть урока при работе должна быть максимально компактной и включать в себя информацию о теме и предмете занятия.

Практическая часть занятий занимает большую часть времени, являясь центральной.

Техническое оснащение урока включает в себя: набор оборудования для занятий по графике, пособия учителя, парты,

стулья, видеопроектор, компьютер, интерактивная доска [8].

Ход урока по стилизации и декоративному изображению животного мира («Кошки») (90 минут)

Подготовка к уроку, объявление темы	2 мин.
Вступительное слово учителя; разгадка кроссворда	5 мин.
Демонстрация слайдов	15 мин.
Повторение материала. Изображение кошек на доске учителем	5 мин.
Практическая часть. Рисование кошек, нанесение декора	18 мин.
Пояснения учителя (разбор проделанной работы на первом уроке)	10 мин.
Завершение нанесения декора	28 мин.
Анализ выполненных работ (выставочный ряд)	7 мин.

Этот урок позволяет сформировать у детей чувство гармонии, способность самостоятельно создавать новые стилистически-точные композиции, побуждает к самостоятельному поиску и творчеству, к изобретательности, дизайну.

Список литературы:

1. Андреев А.Н. Живопись. – 2001. – М., Эксмо, с. 23-25
2. Анн Пипер Энергия красок. – 2008. – Арт-Родник, с. 34-36
3. Логвиненко А.Н. Декоративная композиция. – 2008. – М., Владос, с. 56-58
4. Паранюшкин Р.В. Композиция. – 2005. – М., Феникс, с. 12-14
5. Современный словарь-справочник по искусству. – 2008 – М., с. 45
6. Хейзил Г.Рисунок и живопись. – 2005. – М., с. 67-68
7. Хуторской А.В. Эвристическое обучение. – 2010. – М., с. 23-25
8. Энциклопедия символов, знаков, эмблем. – 2001. – М., с. 57-58

Chaikovskaya L.A.

Gymnasium 441 St. Petersburg

LESSON STYLIZATION AND DECORATIVE IMAGE OF THE ANIMAL WORLD («CAT»)

Summary

The role and value of «styling» in the display of children (students) what he saw.

Key words: formation of culture of the creative personality; the formation of students ' aesthetic attitude to the world on the basis of visual artistic images; an idea of the variety of graphics capabilities in the decorative image objects of the surrounding world; the intensification of cognitive and creative activity of students.

**МЕДИЧНІ,
ФАРМАЦЕВТИЧНІ
ТА ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ**

УДК 616.61-001.17-092.9:577.16

УЛЬТРАСТРУКТУРНІ ЗМІНИ МОЗКОВОЇ РЕЧОВИНИ НИРКИ ЩУРІВ ПІСЛЯ ЛОКАЛЬНОГО ТЕРМІЧНОГО ОПІКУ

Черкасов В.Г., Дзевульська І.В., Маліков О.В.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

В статті наведено аналіз динаміки ультраструктурних змін мозкової речовини нирки щурів після локального термічного опіку. Встановлено, що в перші 3 доби після опіку розвиваються функціональні зміни нефронів, порушення реабсорбції в проксимальних канальцях без розвитку структурних порушень.

Ключові слова: опікова хвороба, нирка, електронна мікроскопія.

Вступ. Актуальність дослідження патогенезу опікової хвороби визначається зростанням опікового травматизму не лише в побуті, але і внаслідок збільшення кількості різних катастроф, стихійних лих та воєнних дій [8,9,10]. За частотою травматичних уражень опіки посідають третє місце серед причин смерті дітей та підлітків. Патоморфоз змін нирки при опіках, тяжкість структурних змін і ступінь гемолізу прямо вказують на закономірний взаємозв'язок між первинними і вторинними патогенетичними чинниками, що стають причиною гострої ниркової недостатності [1,5,11]. Розвиток ниркової недостатності при опіковій хворобі вважається дуже несприятливою прогностичною ознакою і потребує комплексної оцінки [2,3,4,6,7]. Проте, до теперішнього часу залишається недостатньо вивченою динаміка ультраструктурних змін в нирках при опіковій хворобі, що визначило мету нашого експериментального дослідження.

Матеріали та методи. Експерименти виконані на 25 білих щурах-самцях масою 195-215 г з дотриманням правил проведення робіт із використанням експериментальних тварин та положень Конвенції Ради Європи про охорону хребетних тварин, що використовуються в експериментах та інших наукових цілях.

Опік на тлі премедикації тіопенталом натрію (в дозі 50 мг/кг) моделювали шляхом прикладання до бічних поверхонь тулуба тварин чотирьох мідних пластинок (по 2 пластинки з кожного боку), які попередньо тримали протягом шести хвилин у воді з постійною температурою 100°C. Загальна площа опіку у

щурів зазначеної маси складала 21-23% при експозиції 10 сек., що є достатнім для формування опіку II ступеня – дермального поверхневого опіку (колишній III А ступінь) та розвитку шокового стану середнього ступеня важкості.

Через 1, 3, 7, 14, 21 і 30 добу після опіку здійснювали забір фрагментів мозкової речовини нирок для електронномікроскопічного дослідження. Зразки тканин нирки фрагменти фіксували 2,5% розчином глютарового альдегіду на фосфатному буфері з дофіксацією у 1% забуференому розчині чотирьохокси-осу осмію. Зневоднювання проводили у спиртах зростаючої концентрації (70%, 80%, 90%, 100%) та ацетоні. Просочували та заливали у суміш епон-аралдит, згідно загальноприйнятій методиці. Для прицільної орієнтації напівтонкі зрізи забарвлювали толудіновим синім, після чого на ультратомі LKB III (Швеція) та Reihart (Австрія) виготовляли ультратонкі зрізи. Контрастування проводили 2% розчином ураніацетату та цитратом свинцю. Препарати досліджували та фотографували під електронним мікроскопом Tescan Mira 3 LMU (Чехія) при збільшеннях в 6-70 тисяч.

Результати та їх обговорення. Електронномікроскопічне дослідження показало розвиток динамічних структурно-функціональних змін канальців нефронів мозкової речовини нирки щурів. В перші 3 доби після опіку спостерігається суттєве зростання процесів реабсорбції в проксимальних і дистальних канальцях нефронів. На 1 добу суттєвих порушень в структурі канальців і гемокапілярів не відмічено, реєструється десквамація

в просвіт нефронів лише поодинокі епітеліоцити, але ці зміни не мали генералізованого характеру. Міжклітинні контакти при візуальному аналізі мають неушкоджену будову, на апікальній поверхні проксимальних каналців локалізовані численні структурно незмінні мікворсинки та мітохондрії (рис. 1).

На 3 добу відмічено виражену піноцитозну активність та розвиток внутрішньоклітинного набряку епітелію каналців. В ультраструктурі каналців чітко реєструється базальна мембрана з якою щільно контактують епітеліоцити, перичелюлярного набряку не спостерігається. Проте відмічено розвиток некротичних змін периваскулярних фібробластів та окремих епітеліоцитів каналців. При цьому в розширених гемокапілярах реєструється локальне відшарування стінки ендотелію від базальної мембрани, що свідчить про розвиток ангіонекрозу та структурно-функціональних порушень нефронів. Дистрофічні зміни епітелію нефронів полягали в розвитку цитоплазматичного і перинуклеарного набряку, редукція органел стромальних клітин та епітеліоцитів каналців. Таким чином, в гострий період термічного опіку в мозковій речовині нирок щурів розвиваються спершу функціональні зміни, що проявляються на рівні підвищеної реабсорбції первинної сечі, що, згодом, на 3 добу на тлі порушень регіонарних мікроциркуляторних змін спричинюють дистрофічні зміни тубулярної системи сосочка нирки.

В терміни 7-14 доби після експериментального термічного опіку у мозковій речовині нирок щурів встановленого загострення структурно-функціональних порушень стромальних та паренхіматозних елементів ураженого органу. Відмічено ангіонекроз окремих перитубулярних гемокапілярів та різку дилатацію неушкоджених мікросудин. В нефронах в першу чергу яскраво виражені ознаки гідропічної дистрофії епітелію каналців (в більшій мірі дистальних каналців нефрону), що на рівні ультраструктури нефронів спостерігається у вигляді різкого набряку цитоплазми клітин із редукцією та дезорганізацією систем органел. Зокрема, спостерігається розпад цистерн ендоплазматичної сітки та апарату Гольджі, натомість

різко зростає кількість піноцитозних та атипичних за розміром везикул (рис. 2). В значній кількості клітин спостерігається нетипова різка осміофілія мітохондрій, що є проявом некротичних процесів в клітинах. В результаті цих змін спостерігається некроз та апоптоз епітеліоцитів із їх наступною десквамацією в просвіт проксимальних та дистальних каналців. На 14 добу переважна більшість дистальних товстих каналців та збірних трубочок характеризувались дистрофічними змінами (рис. 3). Навколо порушених каналців відмічається дезорганізацію базальної мембрани, що можна вважати ознакою тубулонекрозу та тубулорексису, що в більшій мірі реєструються на 14 добу спостереження.

Аналіз електронномікроскопічних змін в період 21-30 підтвердив раніше отримані дані на 14 добу і показав розвиток дистрофічних змін в нефронах нирок. Якщо на 21 добу ультраструктурні зміни ще не досягли тотального характеру (рис. 4), то на 30 добу зміни досягли рівня тубулонекрозу і тубулорексису як проксимальних, так і дистальних сегментів нефронів. Ці зміни супроводжувались накопиченням в просвіті нефронів білково-ліпідних продуктів розпаду клітин. Крім змін паренхіматозних компонентів мозкової речовини нирки встановлено еритроцитарний стаз мікроциркуляторного русла сосочка, структурні і функціональні порушення в стінці ендотелію судин (вакуолізація, редукція органел), що супроводжувалось вираженим периваскулярним набряком та дистрофічними змінами оточуючих тонких та товстих каналців нефронів.

Таким чином, в гострому періоді термічного експериментального опіку в нирках щурів розвиваються виражені функціональні, а в подальшому і структурні зміни. Зміни мікроциркуляції викликають дисфункцію нефронів, що на початкових етапах патологічного процесу проявляється у вигляді порушення реабсорбції первинної сечі, а в подальшому – метаболічних та синтетичних процесах. Критичним періодом в цьому плані можна вважати 14 добу спостереження, оскільки на наступний термін (21-30 добу) зміни досягають некурабельного стану. Отримані дані мають важливе значення

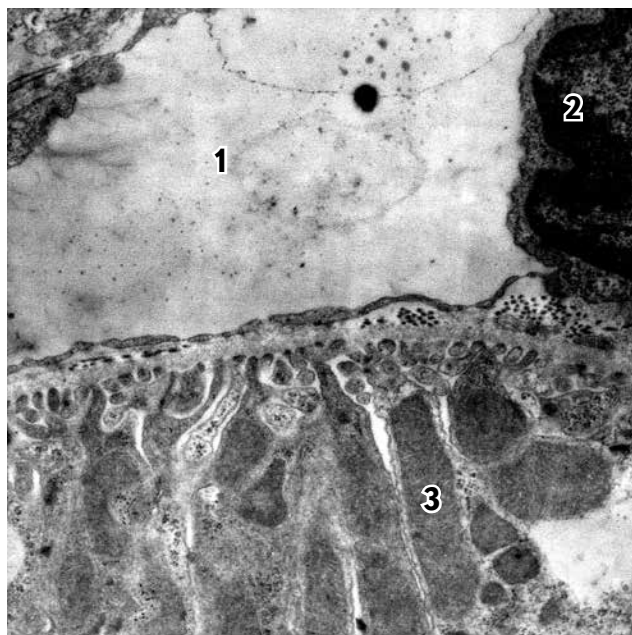

Рис. 1. Ультраструктурна організація фенестрованого перитубулярного гемокапіляра. Ендотелій щільно контактує з базальною мембраною, ознак відшарування та фрагментації базальної мембрани не реєструється. В епітеліоцитах каналця значна кількість мітохондрій. Умовні позначення: 1 – просвіт гемокапіляра; 2 – ядро ендотеліоцита; 3 – мітохондрій. Термін спостереження: 1 доба. Електронограма Ч 68300.

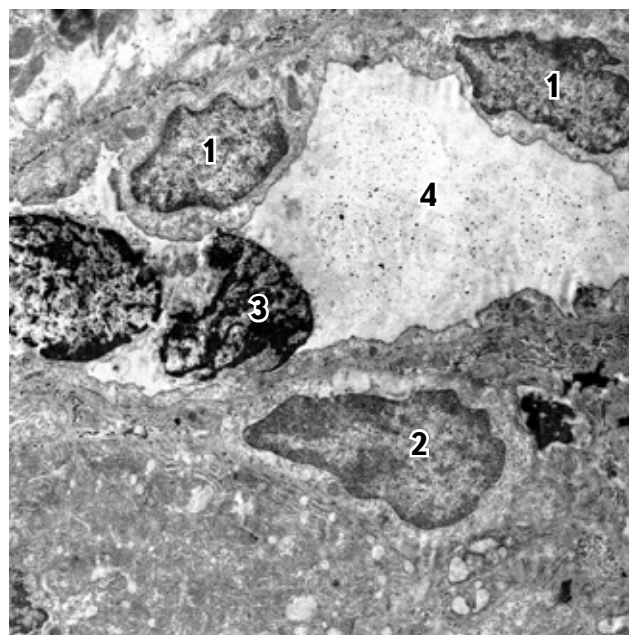

Рис. 2. Тонкий каналець петлі Генле в мозковій речовині нирки після опіку. Апоптичні клітини в просвіті тонкого каналця, редукція органел в перитубулярних стромальних клітинах. Умовні позначення: 1 – ядро епітеліоцита петлі Генле; 2 – стромальні клітина; 3 – епітеліоцит в стані апоптозу; 4 – просвіт каналця. Термін спостереження: 7 доба. Електронограма Ч 23100.

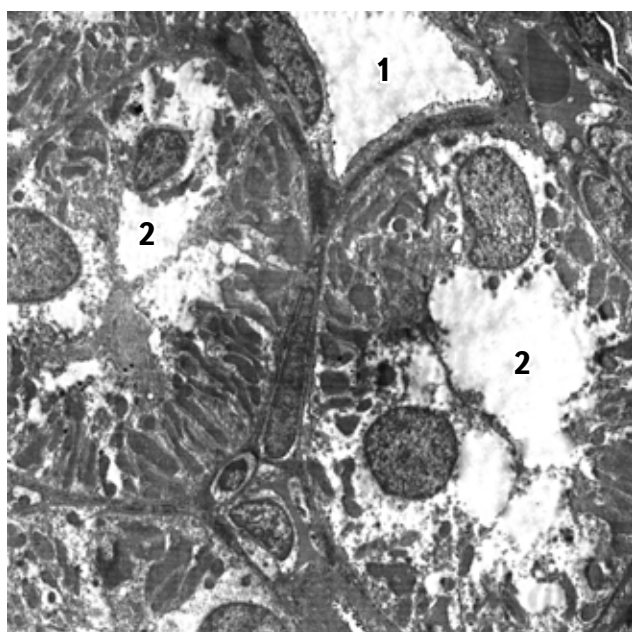

Рис. 3. Дистрофія епітелію дистальних каналців мозкової речовини нирки після опіку. Умовні позначення: 1 – тонкий каналець петлі Генле; 2 – товстий прямий каналець. Термін спостереження: 14 доба. Електронограма Ч 10800.

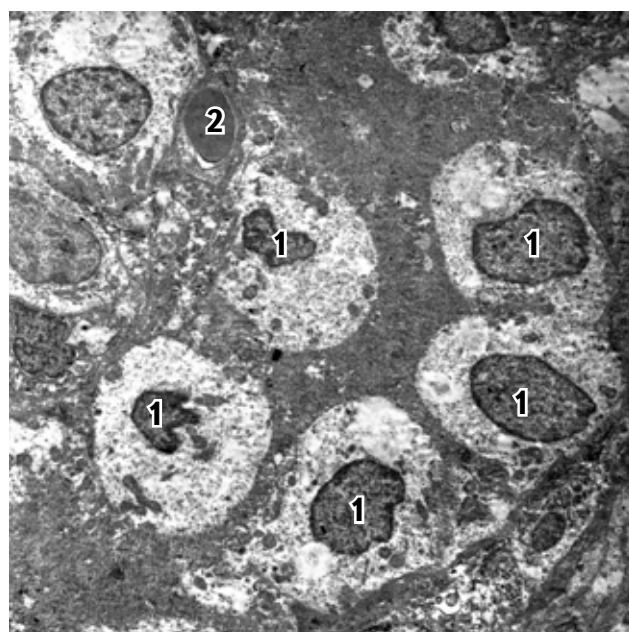

Рис. 4. Дистрофія дистальних каналців нефрона, накопичення білкових продуктів розпаду клітин в просвіті каналців, еритроцитарних стаз перитубулярних гемокапілярів. Умовні позначення: 1 – ядра набряклих епітеліоцитів; 2 – еритроцит. Термін спостереження: 21 доба. Електронограма Ч 10900.

для розробки стратегії лікування хворих з опіковою хворобою та проведення доклінічного вивчення інноваційних лікарських засобів різного механізму впливу на патогенетичні ланки розвитку ниркової недостатності після опіку.

Список літератури:

1. Chauhan D.C., P. S. Chari, G. K. Khuller, Dalbir Singh. Correlation of renal complications with extent and progression of tissue damage in electrical burns // *Indian J Plastic Surg.* – 2004. – Vol 37. – P. 99-104.
2. Chrysopoulo M.T., Jeschke M.G., Dziejewski P. et al. Acute renal dysfunction in severely burned adults // *J. Trauma.* – 1999. – Vol. 46. – P. 141-144.
3. Dubick M.A., Carden S.C., Jordan B.S., Langlinais P.C., Mazingo D.W. Indices of antioxidant status in rats subjected to wood smoke inhalation and/or thermal injury // *Toxicology.* – 2002. – Vol. 176. – P. 145-57.
4. Goutos I., Sadideen H., Pandya A.A., Ghosh S.J. Obesity and Burns // *Journal of Burn Care & Research.* – 2012. – Vol. 33. – P. 471-482.
5. Holm C., Franziska Нцrbrand, Guido Henckel von Donnersmarck, Wolfgang Мьhlbauer. Acute renal failure in severely burned patients // *Burns.* – 1999. – Vol. 25. – P. 171-178.
6. Mosier M.J., Pham T.N., Klein M.B., Gibran N.S., Arnoldo B.D., Gamelli R.L., Tompkins R.G., Herndon D.N. Early Acute Kidney Injury Predicts Progressive Renal Dysfunction and Higher Mortality in Severely Burned Adults // *Journal of Burn Care & Research.* – 2010 – Vol. 31. – P. 83-92.
7. Palmieri T., Lavrentieva A., Greenhalgh D.G. Acute kidney injury in critically ill burn patients. Risk factors, progression and impact on mortality // *Burns.* – 2010. – Vol. 36. – P. 205-211.
8. Stewart I.J., Cotant C.L., Tilley M.A., Huzar T.F., Aden J.K., Snow B.D., Gisler C., Kramer K.W., Sherratt J.R., Murray C.K., Blackbourne L.H., Renz E.M., Chung K.K. Association of Rhabdomyolysis With Renal Outcomes and Mortality in Burn Patients // *Journal of Burn Care & Research.* – 2013. – Vol. 34. – P. 318-325.
9. Xiao R., Huang Y.S., Lei Z.Y., Ruan J., Zhang B.Q., Wang G., Zhang Q. Instigating effect of shock heart on the injury to the liver, kidney and intestine at early stage of severe burn in rat // *Zhonghua Shao Shang Za Zhi.* – 2008. – Vol. 24. – P. 175-178.
10. Xiao R., Huang Y.S., Lei Z.Y. Influence of myocardial inhibition on injury to liver, kidney and intestine at early stage in rat with severe scald // *Zhonghua Shao Shang Za Zhi.* – 2009. – Vol. 25. – P. 176-179.
11. Wang G., Zhang B.Q., Ruan J., Luo Z.H., Zhang J.P., Xiao R., Lei Z.Y., Hu J.Y., Chen Y.S., Huang Y.S. Shaking stress aggravates burn-induced cardiovascular and renal disturbances in a rabbit model // *Burns.* – 2013. – Vol. 39. – P. 760-766.

Черкасов В.Г., Дзевульская И.В., Маликов А.В.

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

УЛЬТРАСТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ МОЗГОВОГО ВЕЩЕСТВА ПОЧКИ КРЫС ПОСЛЕ ЛОКАЛЬНОГО ТЕРМИЧЕСКОГО ОЖОГА

Резюме

В статье приведён анализ динамики ультраструктурных изменений мозгового вещества почки крыс после локального термического ожога. Установлено, что в первые 3 суток после ожога развиваются функциональные изменения нефронов, нарушение реабсорбции в проксимальных канальцах без развития структурных нарушений.

Ключевые слова: ожоговая болезнь, почка, электронная микроскопия.

Cherkasov V.G., Dzevulska I.V., Malikov O.V.

Bogomolets National Medical University

ULTRASTRUCTURAL CHANGES IN THE RET KIDNEY MEDULLA AFTER LOCAL THERMAL BURNS

Summary

This paper presents an analysis of the dynamics of ultrastructural changes in the rat kidney medulla after local thermal burns. We found that in the first 3 days after burn developing nephrons functional changes, impaired reabsorption in the proximal tubule without structural defects.

Key words: burn disease, kidney, electron microscopy.

УДК 616.395-071-08+612.014.461.3

КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ СКРЫТОГО ОБЕЗВОЖИВАНИЯ ОРГАНИЗМА

Руснак И.Т., Тащук В.К., Ибрагимова С.Ю., Семенов П.В.

Буковинский государственный медицинский университет

Исследованы особенности влияния воды на организм человека. Обнаружен прекрасный лечебный эффект при полипатиях, в частности при раковом заболевании.

Ключевые слова: вода, болезнь, патологические состояния, обезвоживание.

Вода играет жизненно важную роль в человеческом организме для здоровья и благополучия (1). При нарушении водного обмена посылаются множество сигналов, указывающих на те или иные «неполадки в системе» (2).

Доктор медицины Ф. Батмангхелидж посвятил целенаправленному изучению этой темы двадцать лет (3). Приводим письмо его пациента с описанием истории болезни.

«13 ноября 1998 года

Уважаемый доктор Батмангхелидж!

Меня зовут Эндру Джей Бауман IV, мне 42 года, но уже в 34 года я чувствовал себя и выглядел так, словно мне, по меньшей мере, 44! Большая часть моей жизни была потрачена на борьбу с болезнями, но теперь каждая минута каждого дня вливает в меня новые силы и энергию. Раньше я страдал от хронического обезвоживания и теперь в этом окончательно убедился.

Я родился 29 октября 1956 года в городе Тэйлор, штат Пенсильвания. Мои родители нежно заботились обо мне и вовремя сделали все необходимые прививки. Сначала меня кормили молочной смесью для грудных младенцев, затем – кашами и соками, а когда я кричал от рези в животе, давали немного воды. После первой прививки от полиомиелита меня странным образом парализовало ниже пояса. Специалисты были удивлены, но все же диагностировали полиомиелит. Болезнь исчезла так же внезапно, как появилась. Когда в первом классе, примерно в 5 лет, я получил повторную дозу вакцины, паралич вернулся. Месяцы госпитализации и постельного режима привели к быстрому увеличению веса. Все, чем я занимался, это ел, принимал посетителей, пил

газировку и время от времени воду, – и паралич снова прошел.

Когда я перешел в третий класс (примерно в восемь лет), у меня начала проявляться предрасположенность к аллергии. Появился частый сухой кашель. С весны до осени, каждый раз, когда я оказывался рядом со свежескошенными газонами, мне становилось трудно дышать, глаза зудели и слезились, наваливалась усталость. После перехода в среднюю школу у меня начались аллергические обмороки. Примерно в 1979 году я обратился к специалисту, который сделал необходимые анализы и диагностировал аллергию и астму. Тогда мне было 23 года. Мне назначили уколы от аллергии и ингаляции.

Лечение, похоже, только ухудшило мое состояние. Мои губы постоянно пересыхали и трескались. В те годы я выпивал в день от двух до четырех чашек кофе, несколько стаканов содовой, плюс немного чая и спиртного. Иногда мог выпить в течение дня стакан воды. Аллергия и астма продолжали мучить меня до 1996 года, пока я не довел прием воды до 3,5 литра в день. С тех пор аллергия и астма меня не беспокоят.

Проблемы с диабетом начались у меня в 14 лет. Мне поставили диагноз инсулинозависимый диабет. Как раз в то время я начал употреблять диетические напитки, включая те, которые содержат кофеин. В ту пору я по-прежнему выпивал не больше двух-четырех стаканов воды в день, пил чай и пристрастился к кофе. Диабет привел к многочисленным госпитализациям. К середине 80-х у меня появились проблемы с диабетической невропатией, которая вызвала опухание ног. После того как обследование показало наличие явных тромбов в венах ног, мне

ввели в ноги краситель, чтобы провести диагностическое сканирование. Инъекции красителя привели к разрывам вен, и ноги опухли еще больше. После этого мне поставили диагноз «венозная недостаточность». В 1994 году врачи сказали, что, возможно, через год ли около того ноги придется ампутировать.

При попытке провести обследование на диабетический инсулин предварительный осмотр показал наличие в сетчатке глаз увеличенных и кровоточащих кровеносных сосудов (диабетическая ретинопатия). За последующие 15 лет я несколько раз прошел курс лазерной хирургии, когда врачи пытались прижечь разорванные сосуды и предотвратить появление новых разрывов. В результате у меня ухудшилось периферийное и сумеречное зрение. В 1992 году у меня обнаружили сильное, но доброкачественное увеличение предстательной железы, а почки начали сморщиваться. В 1993 году я начал испытывать трудности со слухом. В 1994 году я обратился к гомеопату, который, помимо применения нетрадиционных средств, посоветовал мне увеличить норму потребления воды. На тот момент моя ежедневная доза инсулина составляла 95 единиц.

В 1976 году начали появляться многочисленные проблемы с иммунной системой. В 1974 году я окончил среднюю школу и поступил в колледж. В 1976 году без отрыва от учебы устроился на работу в службу охраны психического здоровья. Я познакомился со своей будущей женой и, совмещая свидания с работой и учебой, нажил себе инфекционный мононуклеоз.

В 1977 году я женился, а борьба с многочисленными инфекциями и болезнями продолжалась, и вскоре я потерял работу. В 1979 году во время очередной госпитализации мне снова поставили диагноз мононуклеоз! Врачи настаивали на том, что мононуклеоз не может повторяться, и начали консультироваться с экспертами. Мне ввели вакцину от гриппа и выписали из больницы, чтобы через несколько дней положить снова с температурой 41,1С. Многочисленные анализы в тот момент почти ничего не показали.

После многочисленных обследований по поводу резких болей в животе мне сказали, что у меня на селезенке выросла вторая селезенка, и что она тоже

функционирует. В том же году я пришел к кому-то в гости, выпил сырого молока и снова оказался в больнице, на этот раз с бактериальной инфекцией кишечника. Диагноз – бруцеллез и протей ОХ-19, и меня начали накачивать еще большим количеством антибиотиков.

В 1980 или 1981 году у меня снова начался мононуклеоз, и я снова оказался в больнице. Борьба с диабетом оставалась постоянной головной болью. Один специалист по инфекционным заболеваниям обнаружил проблемы с целым рядом особых антител, предназначенных для борьбы с инородными «агентами», а другие врачи сказали, что это связано с аллергией, астмой и частыми инфекциями.

1980-е были наполнены частыми госпитализациями, болезнями, потерями работы и стрессовыми ситуациями. В эти годы у меня нашли аллергию на пенициллин и тетрациклин, начала развиваться гипертензия, появился синдром хронической усталости, лимфоидная гиперплазия (перенапряжение иммунной системы), артрит, бурсит, фибромиалгия, проблемы с кислотным рефлюксом и кишечником.

Кроме того на левом боку у меня выросла доброкачественная опухоль. На щитовидной железе появилось узелковое уплотнение, и мне поставили диагноз отравление свинцом, кадмием и алюминием, обнаруженными на свалке мусора недалеко от моего дома. Я набрал лишний вес, и у меня начались временные остановки дыхания во время сна (синдром апноэ). Обследования показали, что за шесть часов сна я прекращал дышать более 300 раз, и вдобавок выявили «нарколепсию». В любой момент у меня мог начаться приступ непреодолимой сонливости. Чтобы справиться с апноэ, мне сделали операцию, чтобы легче было дышать ночью, ввели в шею трахеотомическую трубку, а чтобы держать дыхательные пути открытыми, перед сном подключали к искусственному легкому. На протяжении 80-х годов я по-прежнему выпивал только по паре стаканов воды в день, но употреблял много кофе, сахарина, а затем заменителя сахара. В 1987 году меня признали нетрудоспособным.

В 1992 году в возрасте 36 лет я выглядел и чувствовал себя, словно мне под пятьдесят, причем чувствовал себя хуже,

чем выглядел. Я начал принимать натуральные добавки с витаминами, травами и прочие натуральные медицинские средства. Специалист по нетрадиционной медицине посоветовал мне увеличить норму приема воды и одновременно ограничить употребление кофеина. Я не чувствовал ног, постоянно испытывал слабость, усталость, депрессию и потерял почти всякую надежду.

Я начал пить больше воды, немного уменьшил употребление кофеина, и к 1995 году стал чувствовать себя и выглядеть гораздо лучше. Тем не менее, я все еще выпивал в день не больше 1-1,7 л воды, не пытался полностью очистить организм от кофеина и не использовал морскую соль.

В сентябре 1995 года шишка на моем левом боку покраснела, стала болеть и увеличиваться. Мой семейный врач удалил ее и отправил на анализ. В октябре мне поставили диагноз «кожная лимфома типа В». Там, где у меня на спине была одна опухоль, выросло двадцать шесть новых, и меня направили в одну известную больницу, где мне сказали, что лимфатический рак на поверхности кожи – явление редкое и пока еще малоизученное.

Я прошел исследование, которое выявило на всей поверхности тела свечение, что считается признаком наличия раковых клеток. Боковая часть спины у меня побелела точно так же, как середина груди, где раньше удалили две меланомы. Мне рекомендовали местное облучение по мере того, как опухоли будут появляться. Кроме того, посоветовали поехать в Филадельфию и там провести облучение всей поверхности кожи. Врачи начали облучать мне спину, в результате чего я получил ожоги третьей степени. Я отказался от полного облучения кожи, а в середине курса мой гомеопат начал использовать для лечения натуральные очищающие средства. Онколог же посоветовал ничего не принимать и «привести мои дела в порядок». Я увеличил ежедневное потребление воды и начал применять добавки и натуральные лекарства.

В ноябре 1995 года, когда я ездил по стране, пытаюсь найти выход из положения, мне понадобились новые покрышки для машины. В магазине запчастей, где я искал покрышки, меня представили Бобу Баттсу, который познакомил меня с ва-

шей программой лечения водой и посоветовал строго следовать ей, если я хочу вылечиться. После этого я значительно увеличил прием воды, но по-прежнему с подозрением смотрел на увеличение потребления соли, принимая во внимание традиционные противопоказания для людей с повышенным кровяным давлением. Впоследствии я узнал об ошибочности этого мнения и начал увеличивать потребление соли.

В марте 1996 года я прошел еще одно обследование, которое не выявило ни одного очага рака. Врачи решили, что прибор, которым производили обследование, сломался, но мы с гомеопатом знали, что я начал выздоравливать. Увеличение водного рациона, ограничение кофеина, новая диета, натуральные лекарства и вера вернули меня к жизни. Я ощутил присутствие во мне Господа и вспомнил строку из Писания «я источник воды живой». Он назвал нас с вами «солью земли» и сказал, что мы «едины в духе».

С тех пор мое здоровье непрерывно улучшается. У меня больше нет двух селезенки, а единственная оставшаяся имеет нормальные размеры и прекрасно функционирует. Я выпиваю примерно 5,5 л воды в день и принимаю некоторые добавки, а также съедаю много цельного зерна, свежих фруктов и овощей. Объем талии уменьшился с 43-го размера (107 см) до 36-го (90 см). Я весил 113 кг, а теперь – 95 кг, и у меня появилась твердая мышечная масса. Судя по цвету лица и внешнему виду, мне теперь можно дать немногим больше тридцати, а по силе я не уступаю двадцатипятилетнему мужчине.

Опухоль лодыжек прошла, и новая пульсация (именно новая пульсация) появилась в тех местах, которые когда-то казались омертвевшими. Я больше не принимаю никаких лекарств от прежних болезней, хотя в свое время глотал, по меньшей мере, 15 видов таблеток в день.

Мои потребности в инсулине снизились с 95 единиц в день до 35-45 единиц. Я больше не страдаю от хронических инфекций и усталости – сплю по 6-8 часов в сутки вместо 12-14. Мне редко приходится принимать антибиотики, хотя раньше я использовал их постоянно. У меня прекратились аллергия, астма и гастропарез (кислотный рефлюкс). Меня больше не мучают артрит, бурсит

и проблемы, связанные с кишечником. Во время последнего теста на стресс мой врач, который был моложе меня, сказал, что я в лучшем состоянии, чем он сам. Кровяное давление постоянно снижается. Пропало узелковое уплотнение на щитовидной железе, улучшился сон и исчезли признаки отравления тяжелыми металлами. Ко мне вернулись жизненные силы.

Мои молитвы были услышаны. Господь провел меня по естественному пути исцеления моего тела, моего разума и моего духа. Теперь я живу новой жизнью, поддерживаю баланс воды, соли, минералов, добавок, качественного питания

и продолжаю улучшать качество своей жизни. Я поистине счастлив.

Разрешаю вам использовать это письмо любым образом, который, на ваш взгляд, может помочь распространению информации о целебных свойствах воды и ее использовании в лечебных процедурах.

*Искренне ваш Эндрю Джей Бауман,
Пенсильвания»*

Начав регулярно пить в достаточном количестве воду (без тщетных попыток заменить необходимую организму воду искусственными напитками) каждый человек сможет помочь своему организму надолго сохранить здоровье.

Список литературы:

1. Dr. Batmanghelidj in his own words [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.watercure.com/gallery.html>
2. Батмангхелидж, Ф. Ваше тело просит воды: пер. с англ. / Ф. Батмангхелидж [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.koob.ru/batmanghelidj/#books>
3. Батмангхелидж, Ф. Вы не больны, у вас жажда: пер. с англ. / Ф. Батмангхелидж. – Минск: Попурри, 2008. – 320 с.

Руснак І.Т., Тащук В.К., Ібрагімова С.Ю., Семенов П.В.

Буковинський державний медичний університет

КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК ПРИХОВАНОГО ЗНЕВОДНЕННЯ ОРГАНІЗМУ

Резюме

Досліджено особливості впливу води на організм людини. Виявлений прекрасний лікувальний ефект при поліпатіях, зокрема при раковому захворюванні.

Ключові слова: вода, хвороба, патологічні стани, зневоднення.

Rusnak I.T., Tashchuk V.K., Ibragimova S.Y., Semenov P.V.

Bukovynian State Medical University

CLINICAL CASE HIDDEN DEHYDRATION

Summary

The peculiarities of the influence of water on the human body. Discovered a wonderful therapeutic effect in polyopathy, particularly in cancer disease.

Key words: water, disease, pathological states, dehydration.

УДК 616.014.461.3+616.395

РОЛЬ ВОДЫ В ОРГАНИЗМЕ ЧЕЛОВЕКА, РИСКИ ОБЕЗВОЖИВАНИЯ

Руснак И.Т., Тащук В.К., Ибрагимов Э.Ю., Скоропадский В.В.

Буковинский государственный медицинский университет

Понимание жизненно важной роли воды в человеческом организме для его здорового функционирования является основой формирования новой парадигмы возникновения патологических состояний. Обезвоженный организм подает нам сигналы в виде нарушения работы органов и болевых ощущений.

Ключевые слова: вода, патологические состояния, обезвоживание.

За последние десятилетия количество заболеваний умножилось многократно. Это означает, что основной причиной развития болезней является не генетический фактор, а избранный людьми образ жизни, который стремительно сокращает каждую стадию непрерывного перехода от детского возраста к старости и смерти [1].

Знаменитое выражение Альберта Эйнштейна: «Серьезные проблемы, которые мы имеем, нельзя решить на том уровне мышления, на котором мы их создали».

Роль воды в человеческом организме жизненно важна для здоровья и благополучия [2]. Предположение, что употребление любой жидкости (чай, сок, суп, молоко), будет действовать как вода, ошибочно.

Новая научная истина и новый уровень мышления, которые помогут людям самим применять профилактическую медицину, такова: именно растворитель – вода – регулирует все функции организма, включая активность всех растворенных веществ. При нарушении водного обмена посылаются множество сигналов, указывающих на те или иные «неполадки в системе» [3].

В ходе процесса обезвоживания 66 процентов воды теряется внутри клеток, 26 процентов потерь приходится на внеклеточную жидкость и лишь 8 процентов воды теряет сердечно-сосудистая система. Благодаря тому, что кровеносные сосуды не являются твердыми трубками, а состоят из мягкой мышечной ткани, они обладают способностью сжиматься и уменьшать свой объем, компенсируя потерю 8 процен-

тов своего содержимого. Вот почему в большинстве патологических случаев обезвоживания обычные анализы крови не выявляют никаких нарушений, хотя самочувствие пациента ухудшается настолько, что он обращается за врачебной помощью [1].

Чтобы понять суть обезвоживания, необходимо признать жизненно важное значение воды и научиться распознавать обезвоживание по нарушению функций тех органов, в которых возникают патологические симптомы. Доктор медицины Ф. Батмангхелидж посвятил целенаправленному изучению этой темы двадцать лет и пришел к однозначному выводу относительно различных индикаторов «устойчивого непреднамеренного обезвоживания» [1].

Результаты исследований (вылечил с помощью воды более 3 тысяч случаев язвенной болезни (у многих пациентов были кровоточащие язвы) [1]) свидетельствуют о том, что человеческий организм располагает тремя категориями индикаторов, которые следует рассматривать как симптомы или результаты обезвоживания организма. Это чувственные индикаторы, аварийные сигналы недостатка воды и адаптивные программы борьбы с обезвоживанием. Эти сигналы обезвоживания можно заметить, распознать и даже предотвратить до того, как нанесенный организму ущерб станет непоправимым [1].

I. Индикаторы обезвоживания организма. Мозг человека на 85 процентов состоит из воды и отличается повышенной чувствительностью к обезвоживанию [1; 2]. Когда мозгу не хватает воды, человек может ощущать любые

из следующих симптомов:

1. Чувство усталости, которое не является результатом напряженной работы, в самой тяжелой форме: синдром хронической усталости.

2. Прилив крови к лицу. Когда кровообращение в мозге усиливается, чтобы улучшить его снабжение водой, приток крови к лицу также увеличивается.

3. Чувство раздражения без видимой причины – неконтролируемый гнев.

4. Чувство тревоги без каких-либо веских оснований – синдром беспокойства.

5. Ощущение подавленности и неадекватность реакций (например, ослабление полового влечения).

6. Угнетенное состояние в его крайней форме: депрессия и мысли о самоубийстве.

7. Тяга к спиртным напиткам, курению и наркотикам.

Все эти чувственные индикаторы указывают на то, что обезвоживание угнетает некоторые функции самого мозга. Следовательно, на ранней стадии недостаток воды в мозге может стать причиной утраты отдельных функций и спровоцировать развитие описанных физических и психических состояний.

II. Аварийные сигналы недостатка воды. Вторая группа критических симптомов и признаков потребности организма в воде включает различные локализованные хронические боли. В нее входят:

- 1) изжога;
- 2) диспепсия;
- 3) ревматоидная боль в суставах;
- 4) боль в спине;
- 5) головные боли;
- 6) боль в ногах при ходьбе;
- 7) фибромиалгия (боль в мышцах и мягких тканях, способная привести к мышечной дистрофии);
- 8) боль при колите и запоре;
- 9) ангинозная боль;
- 10) приступы утренней тошноты и рвоты при беременности, указывающие на жажду, испытываемую плодом и матерью.

Зловонное дыхание тоже является индикатором недостатка воды в организме. Его причиной становится разложение пищи, которая осталась в же-

лудке, или газы, которые вырываются из кишечника и «прорываются» вверх.

Происхождение этих болей и симптомов понять очень просто. Они возникают, когда какому-то из активных и используемых в данный момент органов не хватает воды, чтобы очистить его от «токсичных отходов и повышенной кислотности», являющихся побочными продуктами метаболизма. Нервные окончания регистрируют изменение химической среды и передают эту информацию в мозг. Вызывая перечисленные выше боли, мозг пытается сообщить о грозящих проблемах, которые могут стать результатом локального обезвоживания.

Если засуха будет продолжаться и дальше, она приведет к перманентному повреждению тканей – такому как рак толстой кишки, – который принято считать последствием длительных запоров и колита.

Возможность кислотных ожогов и повреждения тканей заставляет организм сигнализировать о наступлении локального обезвоживания с помощью боли. Организм стремится ограничить свою активность, чтобы не допустить образования еще большего количества кислоты и токсичных отходов.

Боль можно сравнить со свистком пожарной сигнализации, предупреждающим о появлении огня, способного сжечь дом и его обитателей. Боль призвана сообщить нам, что повышение уровня кислотности в указанном месте в самое ближайшее время грозит «поджечь» клетки и вызвать кислотные ожоги. Боль – это «душераздирающие крики проживающих в данном месте генов», предчувствующих неминуемую смерть. Вода вымывает кислоту, предотвращает ее накопление и поражение тканей точно так же, как тушит огонь.

До наступления этой стадии мозговой деятельности работа всех органов находится в пределах нормы. Короче говоря, боль, которая не вызвана инфекцией или травмой, – это сигнал недостатка воды в области, где эта боль ощущается. Боль – это отчаянная просьба организма о воде, необходимой для вымывания токсичных

отходов из пораженного обезвоживанием участка. Главная проблема самой распространенной на сегодняшний день ошибки – это недостаточное понимание значимости и важности боли как сигнала испытываемой организмом жажды.

III. Адаптивные программы борьбы с обезвоживанием. Главные программы борьбы с обезвоживанием, которые до сих пор носят ярлыки болезней, следующие:

- 1) астма и аллергия;
- 2) гипертензия;
- 3) диабет у взрослых;
- 4) запор и сопутствующие ему боли в нижней части кишечника, или колит;
- 5) аутоиммунные болезни, включая волчанку.

Эти состояния возглавляют список проблем со здоровьем, возникающих в результате длительного недостатка в организме.

Ангинозная боль часто становится неизменным спутником астмы в преклонном возрасте. Это значит, что, помимо одышки, старые люди страдают от характерной боли в сердце, которая наконец-то признана следствием уменьшения воздухообмена и затрудненного дыхания у астматиков. Другими словами, активизация программы борьбы с обезвоживанием приводит к уменьшению притока воздуха, что автоматически повышает активность сердца. Но в то же время недостаточное поступление воды к сердцу не позволяет удалить из него токсичные продукты, которые снижают эффективность его работы.

В легких и сердечной мышце обнаруживаются признаки вызванного обезвоживанием воспалительного процесса – усиления циркуляции крови в капиллярных сосудах обезвоженного участка. В этом суть воспалительного процесса – «усилить циркуляцию крови, чтобы справиться с проблемой». Причиной воспаления могут стать бактерии, химические вещества или травма. При обезвоживании в пораженной сухостью области происходит накопление токсичных веществ, которые запускают механизм боли [1].

С возрастом теряется острота ощу-

щения жажды и осознание, что организм требует воды. Хроническое обезвоживание у людей преклонного возраста может привести к поражению сердца и почек. Тем, у кого есть проблемы с сердцем и почками, и тем, кто проходит курс лечения, нужно увеличивать прием воды медленно и, по возможности, под наблюдением своего врача. Выработка мочи должна увеличиваться одновременно с увеличением приема воды. Если в течение двух суток мочеотделение не увеличится, следует обратиться к врачу. Тем, у кого сердце и почки функционируют нормально, следует начинать с двух стаканов воды за полчаса до каждого приема пищи и одного стакана воды через два с половиной часа после еды [1].

Практика показывает, что человеку нужно выпивать в день 14 г воды на каждые 450 г веса (в метрической системе примерно 30 г на 1 кг веса). Увеличение приема воды вызывает увеличение выработки мочи, что может привести к потере соли, минералов и растворимых в воде витаминов. Поэтому в ежедневный рацион нужно будет включить дополнительное количество соли (около половины чайной ложки соли в день, можно добавленной в пищу) и витаминов. Если появятся колики, это будет означать, что соли в рационе недостаточно для удовлетворения всех потребностей организма. Тогда придется увеличить количество соли в рационе на весь период повышенного приема воды. Соль обладает свойствами натурального антигистаминного препарата. Кроме того, она способствует разжижению слизи. Недостаток соли в рационе может вызвать приступ астмы. Ощущение тошноты в момент приема воды – признак недостатка соли в организме [1].

Цвет мочи при обезвоживании (если человек не принимает витаминов, способных изменить цвет мочи) варьируется от темно-желтого до оранжевого. Чем больше организм насыщен водой, тем светлее моча [1].

Начав регулярно пить в достаточном количестве воду каждый человек сможет помочь своему организму надолго сохранить здоровье.

Список литературы:

1. Батмангхелидж, Ф. Вы не больны, у вас жажда: пер. с англ. / Ф. Батмангхелидж. – Минск: Попурри, 2008. – 320 с.
2. Dr. Batmanghelidj in his own words [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.watercure.com/gallery.html>
3. Батмангхелидж, Ф. Ваше тело просит воды: пер. с англ. / Ф. Батмангхелидж [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.koob.ru/batmanghelidj/#books>

Руснак І.Т., Тащук В.К., Ібрагімов Е.Ю., Скоропадський В.В.
Буковинський державний медичний університет

РОЛЬ ВОДИ В ОРГАНІЗМІ ЛЮДИНИ, РИЗИКИ ЗНЕВОДНЕННЯ

Резюме

Розуміння життєво важливої ролі води в людському організмі для його здорового функціонування є основою формування нової парадигми виникнення патологічних станів. Зневоднений організм подає нам сигнали у вигляді порушення роботи органів та больових відчуттів.

Ключові слова: вода, патологічні стани, зневоднення.

Rusnak I.T., Tashchuk V.K., Ibragimov E.Y., Skoropadsky V.V.
Bukovynian State Medical University

THE ROLE OF WATER IN THE HUMAN BODY, THE RISK OF DEHYDRATION

Summary

Understanding the vital role of water in the human body to its healthy functioning is the basis for the formation of a new paradigm of pathological states. A dehydrated body gives us signals in the form of malfunction and pain.

Key words: water, pathological states, dehydration.

УДК 616.124.2-007.61-08

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЛІКУВАННЯ У ХВОРИХ З ГІПЕРТРОФІЄЮ ЛІВОГО ШЛУНОЧКА

Тащук В.К., Руснак І.Т., Єрохова А.А., Боднар І.О.

Буковинський державний медичний університет

Павлова Н.А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Досліджено особливості електро- та ехокардіографічних змін проявів гіпертрофії лівого шлуночка з оцінкою показників диференційованої електрокардіограми. Виявлений вдвічі більший ефект регресії ознак гіпертрофії міокарда за додаткового призначення до базисної терапії дигідропіридинових антагоністів кальцію, ніж β -адреноблокаторів.

Ключові слова: ішемічна хвороба серця, артеріальна гіпертензія, гіпертрофія лівого шлуночка, електрокардіографія, ехокардіографія, дигідропіридинові антагоністи кальцію, β -адреноблокатори.

Постановка проблеми. Надзвичайно актуальними залишаються сучасні підходи до лікування хворих на ішемічну хворобу серця, від якої вмирає 54% пацієнтів у структурі смертності від серцево-судинних захворювань, спостерігається високий загальний ризик розвитку в майбутньому серцево-судинної події в даній категорії пацієнтів після встановленого діагнозу [1, 2, 3], а отже імплементація Європейських рекомендацій із лікування стабільної стенокардії [4] є доцільною з огляду на визначення ролі гіпертрофії лівого шлуночка (ГЛШ) у розвитку і впливу на перебіг даної патології в якості сильного і незалежного предиктора кардіоваскулярних подій і загальних причин смерті [2; 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначеними медикаментозними підходами у пацієнтів зі стабільною стенокардією (СС) з високим рівнем доказової бази (клас I, рівень A) є використання антитромбоцитарної терапії, статинів, інгібіторів ангіотензинперетворювального ферменту (іАПФ) (особливо за супутніх показів таких, як гіпертонічна хвороба (ГХ), серцева недостатність (СН), ЛШ дисфункція, перенесений інфаркт міокарда, діабет), β -адреноблокаторів (β -АБ) (особливо за перенесеного інфаркту міокарда або СН, оскільки ризик кардіоваскулярної смерті або інфаркту міокарда був знижений за використання β -АБ приблизно на 30% у постінфарктних дослідженнях) [4]. Стосовно антагоністів кальцію (АК) в Європейських рекомен-

даціях із лікування стабільної стенокардії наведено, що мета-аналіз 72 трайлів, згідно зіставлення АК та β -АБ при СС, виявив схожі результати даних двох класів препаратів, а порівняння їх ефектів свідчить, що β -АБ ефективніші за АК відповідно зменшення випадків СС, але вплив на фізичну толерантність та ішемію обох класів препаратів схожий [4].

Мета дослідження. Визначити ефективність лікування хворих на СС з оцінкою ролі ГЛШ, в тому числі з визначенням електро- та ехокардіографічних (ЕКГ- та ЕхоКГ) ознак ГЛШ, для покращення симптомів і/або зменшення ішемії у пацієнтів із СС та обґрунтування положення про доцільність приєднання АК за неефективності β -АБ.

Викладення основного матеріалу. Обстеженню піддано 176 хворих на СС II функціонального класу, ГХ II ст. з проявами СН I-IIA ст., що отримували базисну терапію пролонгованими нітратами, аспірином, статинами, іАПФ та розділені на дві групи: 102 пацієнта з призначенням додатково до базисної терапії β -АБ, 74 хворих, яким до базисної терапії додано пролонговані дигідропіридинові АК.

На першому етапі досліджено вихідний стан ЕКГ-проявів ГЛШ в групах з додаванням дигідропіридинових АК або β -АБ. Вихідні параметри ЕхоКГ показників свідчили, що при однаковій скоротливості міокарда в групах додаткового призначення дигідропіридинових АК або β -АБ, згідно оцінки показника ФВ, розбіжностей не було визначено ($61,99 \pm 0,46$

і $62,50 \pm 0,44\%$). В той же час, хворі, що отримували в подальшому дигідропіридинові АК на відміну від групи β -АБ демонстрували більшу товщину стінок ЛШ в діастолу, як для ТМШПд ($1,27 \pm 0,03$ і $1,17 \pm 0,02$ см, за критерію Стьюдента $p < 0,01$), так і для ТЗСЛШ ($1,24 \pm 0,02$ і $1,16 \pm 0,01$ см, за критерію Стьюдента $p < 0,01$), що і було підтверджено даними розрахунків ЕКГ-критеріїв ГЛШ.

З'ясувалось, що в зіставленні першої (дигідропіридинові АК) і другої (β -АБ) груп ЕКГ-прояви ГЛШ були більш вираженими у пацієнтів, яким було призначено до базисної терапії АК. За проведеного лікування спостерігались аналогічні зміни, однак розбіжність ставала меншою, ніж на початку дослідження. Достовірні зміни визначені для наступних критеріїв ГЛШ. Так, наприкінці дослідження реєстрували переважання ознак ГЛШ в групі АК, що однак ставало меншою, згідно аналізів критеріїв Соколова-Лайона ($S_{V1} + R_{V5 \text{ або } V6} > 35$ мм; $\Delta\% + 10,99\%$, $p < 0,05$), Фремінгемські критерії ($R_{V4-6} > 25$ мм; $\Delta\% + 10,54\%$, $p < 0,05$; $S_{V1 \text{ або } V2} + R_{V5 \text{ або } V6} > 35$ мм, $\Delta\% + 9,68\%$, $p < 0,05$), критерії Мінесотського коду ($R_{V5(V6)} + S_{V1} > 35$ мм; $\Delta\% + 10,85\%$, $p < 0,05$), критерії Скотт (В.1, $S_{V1 \text{ або } V2} + R_{V5 \text{ або } V6} > 35$ мм; $\Delta\% + 8,92\%$, $p < 0,05$; $R+S$ (в прекардіальних відведеннях) > 45 мм; $\Delta\% + 9,74\%$, $p < 0,05$), інші критерії ГЛШ ($S_{V1+RV5 \text{ або } V6} \geq 35$ мм; $\Delta\% + 11,50\%$, $p < 0,05$).

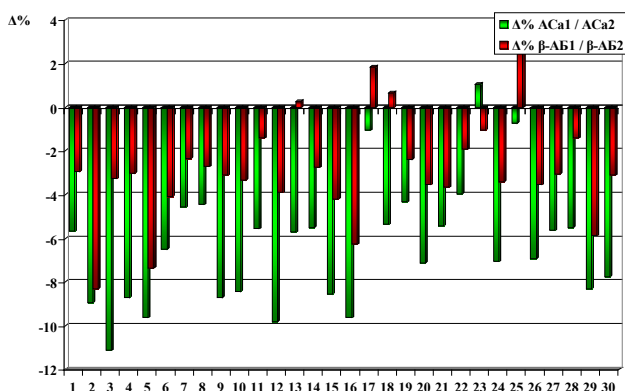

Рис. 1. Графічне зіставлення зменшення ($\Delta\%$) показників об'єктивізованих критеріїв гіпертрофії лівого шлуночка залежно від лікування в групах базисної терапії з додаванням додаванням дигідропіридинових антагоністів кальцію та β -адреноблокаторів (при визначенні вихідного рівня критеріїв в якості 100% при надходженні в зіставленні з показниками на фоні лікування)

Графічне зіставлення зменшення ($\Delta\%$) показників об'єктивізованих критеріїв ГЛШ залежно від лікування (при визначенні вихідного рівня критеріїв в якості 100% при надходженні в зіставленні з показниками на фоні лікування) свідчив, що, при більш вираженій вихідній і на висоті лікування ГЛШ в групі АК, на фоні проведеної терапії ефект по зменшенню проявів ГЛШ в групі АК за більшості показників був вдвічі більш вираженим, ніж для додавання β -АБ (рис. 1).

Наступним етапом дослідження було визначення реакції на лікування за аналізу змін ЕКГ-критеріїв ГЛШ при оцінці показників диференційованої ЕКГ та аналізу кількісних змін зубця Т на її першій похідній. Було встановлено загальну тенденцію до переважання значень ВМШ у групі подальшого призначенні АК на початку дослідження з достовірною різницею обчислень диференційованого зубця Т згідно показників ВМШ передньої стінки ЛШ ($\Delta\% - 8,77\%$, $p < 0,05$), ВМШ верхівкових відділів ЛШ ($\Delta\% - 10,27\%$, $p < 0,05$), ВМШ бокових ділянок ЛШ - ($\Delta\% 9,54\%$, $p < 0,05$). Отже

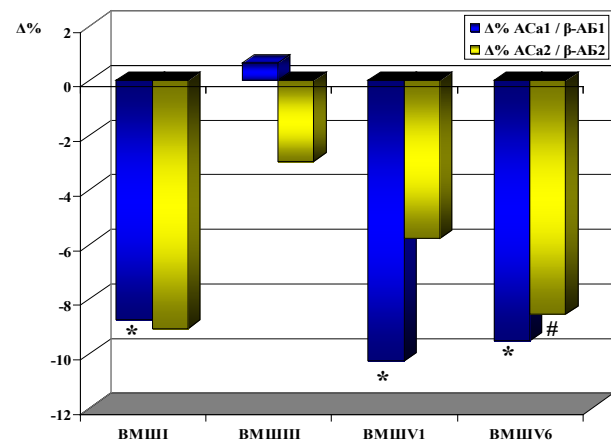

Рис. 2. Показники відношення максимальної швидкості диференційованої ЕКГ при надходженні та наприкінці дослідження залежно від лікування в групах базисної терапії з додаванням дигідропіридинових антагоністів кальцію та β -адреноблокаторів (при надходженні (1) і на фоні лікування (2)).

* - p - параметричний критерій Стьюдента між групами антагоністів кальцію та β -адреноблокаторів при надходженні (1);
- p - параметричний критерій Стьюдента між групами антагоністів кальцію та β -адреноблокаторів на фоні лікування (2).

диференційована ЕКГ підтвердила тенденцію, що була визначена в розподілі більшої вираженості ознак ГЛШ за аналізу змін ЕхоКГ та ЕКГ-критеріїв ГЛШ. Зміни показника ВСЕЗ достовірними не були.

Як свідчить рисунок 2, $\Delta\%$ приросту показника ВМШ при визначенні групи дигідропіридинових АК в якості 100% як при надходженні, так і на фоні лікування, проти групи β -АБ свідчить про наступні особливості – достовірне зменшення показників ВМШ, а отже і ознак ГЛШ у відведеннях передньої, верхівкової та бокової ділянок ЛШ у групі з подальшим призначенням АК, на фоні проведеного лікування дещо зменшуєть-

ся і стає недостовірним у відведеннях, що свідчать про верхівкові відділи ЛШ, а отже терапія дигідропіридиновими АК в зіставленні з групою, що отримувала β -АБ, дещо ефективніша по відношенню до редукції ГЛШ.

Висновки та пропозиції. Визначена подібна інформативність діагностики ГЛШ за використання ЕКГ-критеріїв та/або аналізу першої похідної ЕКГ і ЕхоКГ; більша частота призначення хворим із ознаками ГЛШ дигідропіридинових АК і вдвічі більший ефект регресії ознак ГЛШ в групі з додаванням до базисної терапії АК, ніж β -АБ, що пропонується враховувати при призначенні лікування.

Список літератури:

1. Коваленко В. М. Атеросклероз і асоційовані з ним хвороби внутрішніх органів: загальна стратегія профілактики та етапність спеціалізованого лікування / В. М. Коваленко // Укр. кардіол. ж. – 2007. – № 5. – С. 8-11.
2. Desai C.S. Competing cardiovascular outcomes associated with electrocardiographic left ventricular hypertrophy: the Atherosclerosis Risk in Communities Study / C.S. Desai, H. Ning, D. Lloyd-Jones // Heart. – 2012. – N 98. – P. 330-334.
3. Frohlich E.D. Hypertensive left ventricular hypertrophy risk: beyond adaptive cardiomyocytic hypertrophy / E.D. Frohlich, A. González, J. Dñez // J.Hypertens. – 2011. – Vol. 29, N 1. – P. 17-26.
4. Guidelines on the management of stable angina pectoris: executive summary: The Task Force on the Management of Stable Angina Pectoris of the European Society of Cardiology / K. Fox, M. A. A. Garcia, D. Ardissino [et al.] // Eur. Heart J. – 2006. – Vol. 27, N 23. – P. 2902-2903.
5. Michael A. B. Left ventricular hypertrophy: An overlooked cardiovascular risk factor / A. B. Michael, A. U. Donald // Cleveland Clinic Journal of Medicine. – 2010. – Vol. 77, N 6. – P. 381-387.

Тащук В.К., Руснак И.Т., Ерохова А.А., Боднар И.А.

Буковинский государственный медицинский университет

Павлова Н.А.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЛЕЧЕНИЯ У БОЛЬНЫХ С ГИПЕРТРОФИЕЙ ЛЕВОГО ЖЕЛУДОЧКА

Резюме

Исследованы особенности электро- и эхокардиографических изменений проявлений гипертрофии левого желудочка с оценкой показателей дифференцированной электрокардиограммы. Обнаруженный вдвое больший эффект регрессии признаков гипертрофии миокарда при дополнительном назначении к базисной терапии дигидропиридиновых антагонистов кальция, чем β -адреноблокаторов.

Ключевые слова: ишемическая болезнь сердца, артериальная гипертензия, гипертрофия левого желудочка, электрокардиография, эхокардиография, дигидропиридиновые антагонисты кальция, β -адреноблокаторы.

Tashchuk V.K., Rusnak I.T., Yerohova A.A., Bodnar I.A.

Bukovynian State Medical University

Pavlova N.A.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

EFFICACY TREATMENT IN PATIENTS WITH LEFT VENTRICULAR HYPERTROPHY

Summary

The peculiarities of electro- and echocardiographic manifestations of left ventricular hypertrophy were investigated. There were also researched parameters of differentiated electrocardiogram. It turned out that prescription of dihydropyridine calcium channel blockers additionally to basic therapy causes in two times more expressed effect on hypertrophy than β -blockers.

Key words: coronary disease, arterial hypertension, left ventricular hypertrophy, electrocardiography, echocardiography, dihydropyridine calcium channel blockers, β -blockers.

УДК 615.11:351.773

ПЕРСПЕКТИВИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ ПІСЛЯ ПАТЕНТНОГО ОБВАЛУ

Тіманюк І.В.

Національний фармацевтичний університет

В останні роки на фармацевтичному ринку почався процес, названий «патентним обвалом». Інноваційні препарати-блокбастери провідних світових компаній, створені в 90-і роки ХХ століття, почали один за одним втрачати патентний захист. У 2013 році з-під патентного захисту вийдуть десятки високоефективних препаратів, кожен з яких приносить своїм виробникам мільярди доларів на рік. Всього ж до 2016 року патентний захист втратять 35 брендів, загальний річний обсяг продажів яких становить 209 млрд дол. Основним завданням фармацевтичних патентовласників стає правильний вибір маркетингових заходів щодо збереження своїх позицій на ринку.

Ключові слова: патентний обвал, оригінальні препарати, маркетингові заходи.

Постановка проблеми. Сучасний фармацевтичний ринок являє собою один з найбільш перспективних ринків споживчих товарів і послуг. Найважливішою тенденцією останніх 10 років став його високий і стабільний ріст. Сьогодні за своїми обсягами цей ринок поступається лише продовольчому ринку. Проте впродовж найближчих 5 років найбільші фармацевтичні компанії зазнають значних збитків через закінчення дії патентів. Так виходячи з результатів аналітичних компаній, деякі фармацевтичні компанії на лікарські препарати яких в 2013 році закінчується термін дії патентного захисту впродовж 2014 втратять до 595 млн дол. лише на одному препараті [1]. Великі фармацевтичні виробники зіткнулися з гострою необхідністю пошуку додаткових шляхів підвищення акціонерної вартості своїх підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Втрата патентного захисту, безумовно, передбачувана подія, і фармацевтичні компанії мають можливість не тільки відстрочити його, а й підготуватися до нього. Так за результатами консалтингової компанії Roland Berger Strategy Consultants три з чотирьох компаній упевнені, що фармацевтична галузь переживає стратегічну кризу. Ціновий тиск, необхідність економії, законодавчі зміни та закінчення дії патентів ведуть до скорочення маржі між збутом та рентабельністю. Так, продажі 10 найбільших фармацевтичних компаній за рік виростили приблизно на 13%, а рентабельність впала майже на

4%, а це 34 млн. євро втраченого прибутку [2]. Абсолютно природно, що на ринок виходять аналоги оригінальних препаратів (дженерики). Однак через те, що нові препарати відрізняє складність виробництва, вартість дженериків також зростає. На тлі конкуренції прибуток їх виробників збільшується значно повільніше, ніж можна було очікувати. Відзначається також, що витрати на науку і розробку нових препаратів зростають надто повільно. За 2012 рік світові показники в даній області збільшилися тільки на 3,5%. При цьому критерії, за якими Управління з контролю за харчовими продуктами і лікарськими засобами США (FDA) оцінює можливість випуску препарату на ринок, стають рік від року все жорсткіше. Якщо в 1997 році FDA схвалило 41% розглянутих препаратів, то в 2012 – лише 35% [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фармацевтичні лідери стурбовані майбутнім патентним обвалом, основною проблемою для них залишається аналіз можливих шляхів виходу.

Мета статті. Виходячи з вищевикладеного основною метою дослідження став аналіз основних маркетингових змін, які можуть обрати фармацевтичні підприємства, що мають препарати на які закінчується термін дії патенту.

Виклад основного матеріалу. Компанії «великої фарми» (16 найбільших фармацевтичних компаній США, Європи та Японії) досить довго йшли в ногу зі світовим фармацевтичним ринком, отримуючи

прибуток від продажу своїх оригінальних лікарських препаратів (ЛП). В середньому компанії «великої фарми» впродовж 2001-2008 років мали середній приріст прибутку в розмірі 8,6% за рік. Проте рано чи пізно але дія патентного захисту закінчується і виробники невідмінно втрачають прибуток від появи на ринку дженериків. Так, лише компанія Sanofi в 2010 р. втратила від конкуренції з дженериками 1,5 млрд євро. В 2012 р. прибуток великих фармацевтичних компаній до сплати податків зменшився в середньому більш ніж на 4% (з 120 до 115 мільярдів доларів). Найбільш постраждалими виявилися Bristol-Myers Squibb (продажі знизилися на 66,5 %) та AstraZeneca (на 37,6 %). Проведені дослідження свідчать також, що до 2014 року колективний прибуток цих компаній буде становити 628 млрд. дол. [4] проте впродовж наступних 5 років компанії втратять 142 млрд. дол. через втрату патентного захисту.

В 2013 році закінчується патентний захист у 129 ЛП які реалізуються на території США, частка лише 10 з них складає понад 14 млрд.дол. або 78,5% загального обсягу продажів (табл.1) [1].

У другій половині 2013 року, фармацевтична галузь буде відчувати тимчасове затишшя яке створить можливості для появи на ринку нових дженериків. Проте проведені нами дослідження свідчать, що у 2014 р. інший кластер популярних препаратів позбудуться патентного захисту (табл.2).

Фармацевтичні лідери стурбовані майбутнім патентним обвалом, так за даними Bernstein Research, 9 з 10 топ препаратів у найближчому майбутньому різко втратять свої прибутки в зв'язку з появою дженериків. Компанії які виробляють дженерики чекають свого часу, і якщо великі фармацевтичні корпорації не приймуть заходів, то втратять не контроль на часткою ринку але і більшість своїх прибутків.

Таблиця 1

Топ-10 препаратів за обсягом продажів у США за підсумками 2012 р.

№ з/п	Лікарський препарат	Компанія-виробник	Об'єм продажів, млрд.дол.	Термін дії патентного захисту
1	Cymbalta	Eli Lilly	3,846	11 грудня 2013р.
2	OxyContin	Purdue Pharma	2,350	31 серпня 2013р.
3	Avonex	Biogen Idec	1,783	31 грудня 2013р.
4	Humalog	Eli Lilly	1,449	7 травня 2013р.
5	Rebif	Merck KGaA	1,069	31 грудня 2013р.
6	Neupogen	Amgen, Kirin, Roche, Royalty Pharma	1,007	12 березня 2013р.
7	Lidoderm	Endo Health Solutions, EpiCept	0,923	15 вересня 2013р.
8	Niaspan	Abbott Laboratories, Teva Pharmaceutical Industries	0,911	20 вересня 2013р.
9	Procrit	Johnson&Johnson	0,805	20 серпня 2013р.
10	Asacol	Warner Chilcott, UCB та Zeria Pharmaceutical	0,701	30 липня 2013р.

Таблиця 2

Оригінальні препарати, які втратять патентний захист впродовж 2014 року

№ з/п	Лікарський препарат	Компанія-виробник	Термін дії патентного захисту
1	Apremilast	Celgene	березень 2014р.
2	Eliglustat	Genzyme	жовтень 2014р.
3	Factor Vili Fc Fusuion Protein	Biogen Idec	березень 2014р.
4	Factor Ix Fc Fusuion Protein	Biogen Idec	січень 2014р.
5	Ibrutinib	Pharmacyclics/Janssen	листопад 2014р.
6	Lumacaftor	Vertex	грудень 2014р.
7	Migalastat (Amigal)	Amicus	лютий 2014р.
8	Palbociclib	Pfizer	травень 2014р.

На сучасному фармацевтичному ринку, окрім, великих фармацевтичних виробників функціонують біотехнологічні компанії, метою яких є створення біопрепаратів та лікарські засоби, діючими речовинами яких є низькомолекулярні з'єднання. Хоча обидва типи компаній в своїй практиці зіштовхуються з втратою патентного захисту їх заходи по утриманню своїх позицій на ринку кардинально різняться враховуючи їх розмір, функції та ресурси. Необхідно досить ретельно підходити до вирішення цих питань, тому що деякі зміни в компаніях можуть мати істотні наслідки для фармацевтичного ринку в цілому.

Прогнозуючи майбутні втрати фармацевтичні компанію можуть обирати для себе найбільш вигідні шляхи виходу зі скрути, наприклад, придбання або розробка нових оригінальних препаратів, оптимізації існуючих чи розвиток нових напрямків діяльності компанії тощо (рис. 1).

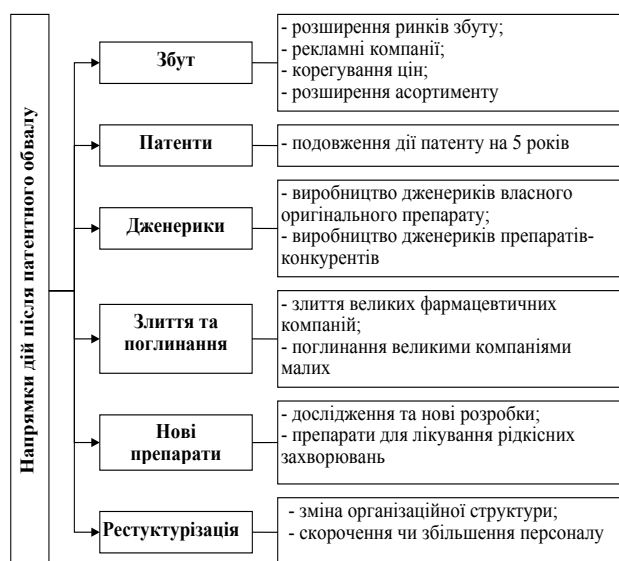

Рис. 1. Напрямки дій фармацевтичних компаній після закінчення дії патентів на оригінальні ЛП

Один з підходів, який використовують як мали та і великі фармацевтичні компанії – це злиття і поглинання. Існує дві стратегії розвитку цих ініціатив. Більшість великих фармацевтичних компаній воліють зливатися з іншими відомими компаніями, такі злиття можуть принести великий потенціал збільшення прибутку. Наприклад, Pfizer придбала Wyeth за 68 млрд. доларів, а Merck&Co злилась з корпорацією Schering-Plough

за 41,1 млрд. дол. Інша тактика – це злиття великих фармацевтичних виробників з невеликими біотехнологічними компаніями. Завдяки такому злиттю, компанії можуть розширити свій асортимент ЛП, зайняти нові для себе ніші, розвинути систему збуту і як наслідок завоювати нову частку ринку. Прикладами таких поглинань є покупка компанією Johnson&Johnson's біотехнологічної компанії Crucell NV за \$ 2,3 млрд. дол., придбання компанією Pfizer корпорації King Pharmaceuticals за 3,6 млрд. дол., та покупка Eli Lilly's компанії Avid Radiopharmaceuticals за 800 мільйонів доларів.

Прогнозується що більшість фармацевтичних компаній спробують подовжити строк дії патенту. В даний час можливість продовження терміну дії патентів на фармацевтичні продукти надається патентним законами більшості країн світу. Умови та процедура видачі, а також обсяг охорони, різні в різних країнах і регламентовані, як правило, положеннями національних патентних законів, а також в деяких випадках додатковими інструкціями. Проте дію патенту можливо подовжити лише на 5 років, а далі виробник все рівно зіткнеться з проблемою втрати своїх позицій.

Також одним з шляхів виходу є орієнтація нові розробки (R&D) через фінансування науково-дослідних заходів. Деякі виробники при злитті з малими біотехнологічними компаніями виділяють кошти на R&D, основна увага останнім часом поділяється специфічним захворюванням та станам – виробництво орфанних препаратів. Це дає змогу зайняти нові ніші на ринку, які досить є вільними в зв'язку з низьким рівнем захворюваності на рідкі хвороби. Інші компанії виходять на нові ринки ОТС препаратів, діагностичного обладнання, медичної техніки тощо.

Інша тактика великих виробників зводиться до виробництва дженериків як власного бренду так і препаратів конкурентів. Що дає змогу при втраті патентного захисту виробляти більш доступні дженерики при цьому не втрачаючи загальний ринок збуту. З розширенням асортиментного портфеля великі компанії переглядають свої канали збуту

та проводять тотальну реструктуризацію своїх підприємств. Так, наприклад, GlaxoSmithKline та Pfizer реструктуризували свої підрозділи з розробки ЛП створивши невеликі «виробничі відділи», які конкурують між собою за фінансування.

Загальною метою як для великих так і малих фармацевтичних компаній після патентного обвалу має стати перехід від «препаратів-блэкбастерів» до «хвороб-блэкбастерів» таких як діабет, рак, ожиріння саме ці хвороби мають великий потенціал досліджень та фармацевтичних розробок. Увага має надаватись не лише виготовленню одного ЛП для лікування даних хвороб, але й розробку комплексу лікування з виробництвом всіх необхідних ліків. Фармацевтичним виробникам слід також враховувати старіння населення та появу великої кількості хворих на цукровий діабет, судинні захворювання, ожиріння, ендокринні змінення тощо.

Безумовно велику увагу слід відвести маркетингу та рекламі, що буде підтримувати імідж виробника та надалі просувати оригінальні препарати після закінчення патентної охорони. Такі заходи нададуть змогу уповільнити втрату ринкових позицій.

В той же час необхідно зазначити які наслідки патентного обвалу будуть мати

звичайні аптеки. Насамперед це призведе до збільшення прибутку, так як при появі на ринку нових дженериків зросте процент платоспроможних покупців. Ціна дженериків завжди нижча за оригінальний ЛП, тому кількість покупців зросте, а пропорційне цьому зросте і прибуток аптек. Деякі аптеки будуть мати змогу переорієнтуватися на нові структури фармацевтичних виробників, відкрити нові аптечні заклади чи безпосередньо нові відділи у вже існуючих аптеках, як наприклад – відділ орфаних препаратів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, як великі фармацевтичні фірми так і біотехнологічні компанії мають досить великий список можливих інновацій і відповідей на стан після патентного обвалу. Цілком імовірно, що більшість з них буде позиціонувати себе на фармацевтичному ринку з новими ЛП. Власники аптечних закладів повинні відслідковувати ці тенденції, з метою знаходження нових способів покращення обслуговування своїх пацієнтів та збільшення прибутку. Проте всі ці зміни на сам перед відібуваються на кінцевому споживачу, з втратою патентного захисту і появі нових дженеричних препаратів доступність ліків стає вищою, а отже і виліковність хвороб збільшується.

Список літератури:

1. Лукьянчук Е.А. Топ-10 препаратов, срок патентной защиты которых истекает в 2013 г. // Е.А. Лукьянчук/ Еженедельник Аптека. – №7. – 2013. – С.15.
2. Dohrmann M. Pharma's fight for profitability. Lifecycle-based operating models // M. Dohrmann, P. Biecheler, M. Hosseini, H. Nyctelius – Roland Berger Strategy Consultants. – 2013. – 44 p.
3. Рождественская Я.В. Лекарство от убытков // Я.В. Рождественская, О.Н. Трутнев // Газета «Коммерсантъ» – №78/II (5109). – С. 8-13.
4. Joseph L. The Impending Patent Cliff: Implications for Pharmacists // L. Joseph B.S. Fink, J.M. Hale. Режим доступу [http://www.pharmacytimes.com/print.php?url=/publications/issue/2012/february2012/The-Impending-Patent-Cliff-Implications-for-Pharmacists]

Тиманюк И.В.

Национальный фармацевтический университет

ПЕРСПЕКТИВЫ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА ПОСЛЕ ПАТЕНТНОГО ОБВАЛА

Резюме

В последние годы на фармацевтическом рынке начался процесс, который назвали «патентным обвалом». Инновационные препараты-блокбастеры ведущих мировых компаний, созданные в 90-е годы XX века, начали одно за другим терять патентную защиту. В 2013 году из-под патентной защиты выйдут десятки высокоэффективных препаратов, каждый из которых приносит своим производителям миллиарды долларов в год. Всего же до 2016 года патентную защиту потеряют 35 брендов, общий годовой объем продаж которых составляет 209 млрд долл. Основной задачей фармацевтических патентообладателей становится правильный выбор маркетинговых мероприятий по сохранению своих позиций на рынке.

Ключевые слова: патентный обвал, оригинальные препараты, маркетинговые мероприятия.

Timanyuk I.V.

National University of Pharmacy

PROSPECTS FOR PHARMACEUTICAL MARKET AFTER PATENT CLIFF

Summary

In recent years, on the pharmaceutical market has begun a process that was called «patent cliff.» Innovative medicines blockbuster world leading companies created in the 90 years of the twentieth century, began one by one lose patent protection. In 2013, out of patent protection will be released dozens of high-performance products, each bringing their producers billions of dollars per year. Totally in 2016 will lose patent protection 35 brands, the annual sales of which is 209 billion dollars. The main task of pharmaceutical patent holders is to get the right choice of marketing activities to maintain their market position.

Key words: patent cliff, original medicine, marketing activities.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

УДК 547.814.5:616.61

ВИВЧЕННЯ ГОСТРОЇ ТОКСИЧНОСТІ ЦУКЕРОК ІЗ ВМІСТОМ L-КАРНІТИНУ ТА ГЛЮКОЗАМІНУ

Нездолий А.О.

Київський національний торговельно-економічний університет

Малецька З.В.

Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика

Опрацьовані цукерки зі вмістом L-карнітину та глюкозаміну та вивчена їх гостра токсичність на щурах та мишах. Встановлено, що середньосмертельна доза (LD_{50}) опрацьованих цукерок при одному разовому надходженні до шлунково-кишкового тракту теплокровних тварин – білих щурів та мишей становила > 5000 мг/кг. Тобто, запропоновані цукерки за показником «середньосмертельна доза при надходженні до шлунку» відносяться до класу відносно нешкідливих.

Ключові слова: цукерки, L-карнітин, глюкозамін, середньосмертельна доза, щурі, миші.

При заняттях фізичною культурою і спортом істотно змінюються енерговитрати та обмін речовин у людському організмі. Тому і харчування під час заняття спортом має організовуватися за певними правилами, що враховують специфічні зміни метаболізму людини, що випробовує підвищені фізичні навантаження. Однією з основних відмінних рис організації харчування при заняттях спортом є потреба в підвищеній калорійності раціону, що обумовлено необхідністю компенсації витрат енергії під час виконання фізичних вправ. Добові енерговитрати при заняттях різними видами спорту трохи відрізняються, що зумовлено інтенсивністю виконуваних фізичних навантажень. Під час тренувань організм спортсмена відчуває потребу практично у всіх вітамінах та мінеральних елементах. Правильно організований процес харчування під час заняття спортом дозволяє знизити ризик схильності багатьох захворювань, забезпечує високу працездатність і сприяє оздоровленню.

Сучасна наука про харчування – нутриціологія доводить, що крім білків, жирів та вуглеводів кожній клітині нашого організму для повноцінного функціонування потрібно біля 500 різноманітних поживних речовин – нутрієнтів.

Тому, на сьогоднішній день вчені всього світу розробляють спеціальні комплекси для заповнення дефіцитних нутрієнтів в харчуванні спортсменів [10, с. 75, 11, с. 271].

Метою роботи було вивчення гострої токсичності цукерок, що містять L-карнітин та глюкозамін.

У комплексі майже всіх досліджень, які супроводжують створення нового функціонального харчового продукту (ФХП), біологічні дослідження мають вирішальну роль, адже основна ціль – отримання безпечного та ефективного засобу. Результати біологічних тестів дають підґрунття щодо безпеки та максимальної ефективності здійснених досліджень, а також визначення спектру фармакологічної дії ФХП та, найголовніше, виявлення можливих токсичних наслідків при його застосуванні.

На сьогодні загальноприйнятою методикою тестування є вивчення гострої токсичності та специфічної активності ФХП.

Фармакологічні дослідження розробленого ФХП проводили на базі лабораторії фармакології інституту проблем ендокринної патології ім. В. Я. Данилевського під керівництвом доктора біологічних наук Малої Н.Г.

На сучасному фармацевтичному ринку України багато препаратів та біологічно активних засобів або ФХП для спортсменів, але засобу, який поєднує біологічно активні сполуки, що вельми необхідні для підтримки працездатності при постійних фізичних навантаженнях, які відповідають високій ефективності та мають низький профіль безпеки майже відсутні.

Виходячи з актуальності тематики нами опрацьована склад та технологію

ФХП у вигляді цукерок, що містять L – карнітин та глюкозамін.

L-карнітин – амінокислота, природна речовина, споріднена вітамінам групи B. На відміну від вітамінів, карнітин синтезується в організмі. Він є фактором метаболічних процесів, що забезпечують підтримку активності КоА. L-карнітин у медичній практиці використовується для корекції метаболічних процесів. Чинить анаболічну, антигіпоксичну та антитиреоїдну дію, активує жировий обмін, стимулює регенерацію, підвищує апетит.

В організмі людини і тварин L-карнітин синтезується в печінці та нирках, з яких транспортується в інші тканини і органи. Синтез левокарнітіна вимагає участі вітамінів С, В3, В6, В9, В12, заліза, лізину, метіоніна та ряду ферментів [1, с. 3].

Поряд з білками і вуглеводами основними джерелами енергії є жири. Отримання енергії з жирів залежить від узгодженої роботи безлічі ферментів і переносників. Кінцевою і однією з найважливіших стадій цього процесу є окислення жирних кислот і синтез АТФ в мітохондріях. Рівень синтезу АТФ залежить від надходження жирних кислот всередину мітохондрій. Ключовим учасником цього процесу є L-карнітин, який транспортує довголанцюгові жирні кислоти в мітохондрії через внутрішню мембрану останніх [2, с. 4], в яких відбувається їх β-окислення до ацетил-КоА з наступною його утилізацією. У старих органелах – оксисомах, пероксиосомах, карнітин забезпечує і човниковий механізм з доставки ацетил-КоА в цитоплазму для пластичних цілей. З молодих органел – мітохондрій, мембрана яких у зворотному напрямку непроникна для карнітину, транспорт ацетил-КоА в цитоплазму здійснюється за допомогою цитрату, а надходить у мітохондрії карнітин декарбоксилюється до β-метілхоліна з подальшим видаленням [3, с. 4].

L-Карнітин відіграє також важливу роль у збереженні стабільного рівня коферменту А (CoA, КоА), який необхідний для активування карбоксилсодержачими метаболітів [2, с. 4].

Анаболічний ефект L-карнітину був встановлений експериментально, а також досвідом тривалого застосування в медичній та спортивно-медичній практиці без пояснення механізму дії. Можливо, ана-

болічні функції L-карнітину здійснюються шляхом участі у метаболізмі фосфоліпідів за рахунок підтримки оптимального співвідношення ацил-СоА/СоASH [4, с. 4]. Анаболічну дію L-карнітину обумовлено як підвищенням секреції і ферментативної активності шлункового і кишкового соків, у зв'язку з чим підвищується засвоюваність їжі, зокрема білка, так і збільшенням продуктивності при фізичних навантаженнях.

Важливою перевагою для спортсменів є той факт, що вживання L-карнітину в якості жиросжигаючої добавки, не призводить до руйнування білків і вуглеводів.

На підставі вищезазначеного можна зробити таке узагальнення, що L-карнітин має досить важливу перевагу для включення його до складу цукерок для підтримки повноцінного фізичного потенціалу спортсменів.

Глюкозаміну гідрохлорид – сіль природного аміно-моносахариду глюкозаміну, який присутній в організмі людини.

Екзогенний глюкозамін може компенсувати недостатність ендогенного глюкозаміну, стимулювати біосинтез протеоглікану, живити хрящову тканину суглоба і покращувати S-зв'язку в синтезі хондроїтинсірчаної кислоти. В результаті чого сповільнюється руйнування хрящової тканини людини, що призводить до артозу. Також було виявлено, що глюкозамін інгібує активність ферментів, що руйнують хрящ, таких як колагеназа і фосфоліпаза А2, а також синтез інших речовин, що ушкоджують тканину, таких як радикали супероксиду або активність лізосомальних ферментів. На відміну від нестероїдних протизапальних препаратів, глюкозамін не пригнічує синтез простагландинів, чим пояснюються кращі характеристики безпеки глюкозаміну [4, с. 5].

Точний механізм дії глюкозаміну гідрохлорид при лікуванні артрозу не відомий. Однак глюкозамін є звичайною складовою полісахаридних ланцюжків хрящової основи і глюкозаміногліканов синовіальної рідини. Фармакологічні дослідження показали, що екзогенний глюкозамін є первинним і необхідним субстратом у синтезі глюкозаміногліканів і протеоглікану хряща і може покращувати ці процеси біосинтезу. Глюкозаміну гідрохлорид

може *in vitro* стимулювати культивовані клітини хряща людини, синтезувати протеоглікани з нормальною полімерною структурою і зв'язками гіалуронової кислоти. Ці позитивні анаболічні ефекти глюкозаміну гідрохлориду в хрящі можна спостерігати *in vivo* при морфологічних або функціональних пошкодженнях матриксу, викликаних кортикостероїдами. Крім того, глюкозаміну гідрохлорид сприяє утворенню гіалуронової кислоти в синовіальній рідині, яка змащує суглоб і живить хрящ [5, с. 5].

Глюкозаміну гідрохлорид має інший механізм дії, ніж нестероїдні протизапальні препарати і безпечніше.

Відомо, що в бодібілдингу, пауерліфтингу та інших важких видах спорту тренування проводяться з великими вагами, які викликають перевантаження суглобів і мікротравматизації зв'язок і сухожилів. Дослідження показали, що пошкоджені зв'язки і суглобові поверхні вимагають значно більші кількості глюкозаміну для збереження нормальних властивостей. Крім випробувань препарату, пов'язаних з лікуванням захворювань суглобів, було проведено дослідження, в ході якого вчені виявили позитивні ефекти при використанні у атлетів з болями в колінних суглобах [6, с. 6].

Крім цього, глюкозамін входить до переліку БАДів з встановленою дією згідно Української Академії Медичних Наук.

Звідси можна зробити висновок, що розроблені жувальні цукерки будуть корисні для всіх видів суглобів при активному фізичному навантаженні, для профілактики травм, укріплення зв'язок, прискорення відновлення після отриманої травми, а також в якості жиророзжигачої добавки, яка не призводить до руйнування білків і вуглеводів в комплексній підготовці спортсменів.

Метою даного дослідження стало вивчення гострої токсичності опрацьованих цукерок із вмістом L-карнітину 250 мг та глюкозаміну 200 мг на одну цукерку.

Дослідження виконані згідно до Методичних рекомендацій ДФЦ МОЗ України [7, с. 6].

За даними авторів [8, с. 6] L-карнітин можна віднести до класу відносно нешкідливих. Загибелі тварин не спостерігається при введенні дози 20 г/кг. При

цьому зазначається лише загальне пригнічення, скуйовдженість, зниження рухової активності та відсутність апетиту протягом тривалого часу.

Експериментальними дослідженнями доведено, що глюкозаміну гідрохлорид при дозі 15000 мг/кг добре переноситься без явних токсичних ефектів [9, с. 7].

Таким чином, глюкозаміна гідрохлорид за параметрами гострої токсичності також відноситься до класу відносно нешкідливих.

Гостру токсичність опрацьованих цукерок вивчали на мишах масою 17-22 г і щурах масою 200-240 г при введенні внутрішньошлунково з дотриманням правил доклінічних досліджень. В кожній із досліджуваних груп було по 6 тварин різної статі (всього в кожній групі 12 тварин).

Упродовж усього періоду спостереження (14 діб) у тварин після отримання цукерок не було відмічено будь-яких клінічних симптомів інтоксикації. Зовнішній вигляд, поведінка тварин, споживання ними їжі та води не відрізнялись від таких у тварин контрольної групи.

При проведенні досліджень встановлено, що середньо смертельна доза (LD_{50}) опрацьованих цукерок при одноразовому надходженні до шлунково-кишкового тракту теплокровних тварин – білих щурів та мишей становила > 5000 мг/кг (табл. 1).

Таблиця 1
Показники токсичної дії запропонованих МЛЗ при одноразовому надходженні до шлунку піддослідних тварин

Вид тварин	Доза, мг/кг	ФХП		
		Кількість тварин у групі		Летальність, %
		До введення	Після введення	
Щури / самці	1000,0	12	12	0
	3000,0	12	12	0
	5000,0	12	12	0
Щури / самиці	1000,0	12	12	0
	3000,0	12	12	0
	5000,0	12	12	0
Миші / самці	1000,0	12	12	0
	3000,0	12	12	0
	5000,0	12	12	0
Миші / самиці	1000,0	12	12	0
	3000,0	12	12	0
	5000,0	12	12	0

Тобто, запропоновані цукерки за показником «середньосмертельна доза при надходженні до шлунку» відносяться до класу відносно нешкідливих.

При дослідженні морфологічного стану периферійної крові (табл. 2.) не встановлено суттєвого впливу на систему крові, що свідчить про абсолютну небезпечність обраних доз активних фармацевтичних інгредієнтів (L-карнітин, глюкозамін), що входять до складу цукерок.

Таблиця 2

Показники морфологічного стану крові тварин після одноразового введення цукерок

Назва показника	Контроль	Дослід
Гемоглобін, ммоль/л	16,4 ± 0,55	18,6 ± 0,44
Еритроцити, 10 ¹² /л	7,9 ± 0,46	7,8 ± 0,15
Лейкоцити 10 ⁹ /л	28,8 ± 2,40	30,2 ± 2,70
Сегментоядерні нейтрофіли, 10 ⁹ /л	20,2 ± 1,41	22,3 ± 0,88
Лімфоцити	74,2 ± 2,78	77,8 ± 3,45
Моноцити	7,66 ± 1,40	6,3 ± 1,05
Еозинофіли	3,0 ± 0,70	3,5 ± 0,50

Примітка. Кількість вимірів n = 5; P = 95 %.

Також не відмічалось змін функціонального стану нирок (табл. 3) та абсолютної маси внутрішніх органів тварин (табл. 4).

Проведені фармакологічні дослідження дають підставу стверджувати про безпечність застосування цукерок, адже за по-

казником «середньосмертельна доза при надходженні до шлунку» вони відносяться до класу відносно нешкідливих. Перспективою створення цукерок із вмістом L – карнітину та глюкозаміну є вирішення проблеми недостатності у харчуванні для людей, які активно займаються спортом.

Таблиця 3

Показники функціонального стану нирок

Доза, мг/кг	Діурез, мл	Питома густина	pH
Контроль	3,8 ± 0,7	1,038 ± 0,003	6,5 ± 0,7
Дослід	4,0 ± 0,5	1,032 ± 0,003	6,4 ± 0,6

Примітка. Кількість вимірів n = 5; P = 95 %.

Таблиця 4

Абсолютна маса внутрішніх органів (г/кг) піддослідних тварин

Назва органу	Контроль	Дослід
Печінка	9,7 ± 0,02	9,63 ± 0,63
Легені	1,50 ± 0,07	1,44 ± 0,07
Селезінка	1,20 ± 0,10	1,10 ± 0,10
Серце	0,81 ± 0,01	0,91 ± 0,04
Мозок	1,69 ± 0,05	1,65 ± 0,07
Гонади	3,22 ± 0,03	2,95 ± 0,20
Наднирки	0,04 ± 0,004	0,028 ± 0,004
Нирки	1,65 ± 0,02	1,67 ± 0,06
Тимус	0,35 ± 0,02	0,32 ± 0,03

Примітка. Кількість вимірів n = 5; P = 95 %.

Список літератури:

- Seim H, Eichler K, Kleber H. Carnitine and its precursor, gamma-butyrobetaine / Nutraceuticals in Health and Disease Prevention. – New York: Marcel Dekker. – 2001. – P. 217 – 256
- Кузин В. М. Карнітина хлорид (25 лет в клинической практике) / РМЖ. – 2003. – № 10. – С. 4 – 6
- Николаева Е. А. Общие принципы коррекции энергетической недостаточности и дефицита карнитина у детей / «Современные технологии в педиатрии и детской хирургии»: Тез. докл. I Всероссийск. конгр. – М. – 2002. – С. 129.
- Яковлева Л. В., Шаповал О. Н., Зупанец И. А. Механизмы фармакологического действия ненаркотических анальгетиков и нестероидных противовоспалительных препаратов. Современные аспекты рационального обезболивания в медицинской практике: Практическое руководство / Под ред. А. И. Трещинского, Л. В. Усенко, И. А. Зупанца – К.: МОРИОН. – 2000. – С. 6 – 12.
- Anderson, J. W. Glucosamine effects in humans: a review of effects on glucose metabolism, side effects, safety considerations and efficacy / Food Chem Toxicol. – 2005. – Vol. 43. – P. 187 – 201.
- Herrero-Beaumont G, Ivorra J. A, Del Carmen Trabado M / «Glucosamine sulfate in the treatment of knee osteoarthritis symptoms: a randomized, double-blind, placebo-controlled study using acetaminophen as a side comparator». Arthritis Rheum. – 2007. – Vol. 56. – P. 555 – 567.
- Доклінічні дослідження лікарських засобів (методичні рекомендації) / За ред. О.В. Стефанова. – К.: Авіцена. – 2001. – 528 с.
- Залялютдинова Л.Н., Насыбуллина Н.М. Изучение токсичности и противовоспалительной активности невитаминных кофакторов // Актуальные проблемы биологии, медицины и экологии Сибирский гос. мед. Ун-т, Сборник научных работ. Томск – 2004. – 145 с
- Anderson, J.W. Glucosamine effects in humans: a review of effects on glucose metabolism, side effects, safety considerations and efficacy / Food Chem Toxicol. – 2005. – Vol. 43. – P. 187-201.

10. McAlindon T, et al Glucosamine and Chondroitin for Treatment of Osteoarthritis / Food Chem Toxicol. – 2000. – Vol. 283. – P. 1469.
11. Reginster JY, et al Long-term effects of glucosamine sulfate on osteoarthritis progression: a randomized, placebo-controlled clinical trial / Food Chem Toxicol. – 2001. – Vol. 27. – P. 357.

Нездолий А.О.

Киевский национальный торгово-экономический университет

Малецька З.В.

Национальная медицинская академия последипломного образования
имени П.Л. Шупика

ИЗУЧЕНИЕ ОСТРОЙ ТОКСИЧНОСТИ КОНФЕТ С СОДЕРЖАНИЕМ L-КАРНИТИНА И ГЛЮКОЗАМИНА

Резюме

Разработаны конфеты, содержащие L-карнитин и глюкозамин и изучена их острая токсичность на крысах и мышях. Установлена, что среднесмертельная доза (ЛД50) разработанных конфет при однократном поступлении в желудочно-кишечный тракт теплокровных животных – белых крыс и мышях составила > 5000 мг/кг. Следовательно, предложенные конфеты по показателю «среднесмертельная доза при поступлении в желудок» относятся к классу относительно безвредных.

Ключевые слова: конфеты, L-карнитин, глюкозамин, среднесмертельная доза, крысы, мыши.

Nezdolii A.O.

Kyiv National Universiti of Trade and Economics

Maletska Z.V.

Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

STUDY OF SHARP TOXICITY OF CANDIES CONTAINING L-CARNITINE AND GLUCOSAMINE

Summary

Worked out candy to the content of L-carnitine and glucosamine and study of acute toxicity in rats and mice. Found that, the medium lethal dose (LD 50) of processed chocolates in a single receipt to the gastrointestinal tract arm-blooded animals – rats and mice was > 5000 mg / kg. That offered candy in terms of "average lethal dose on admission to the stomach" refers to a class of relatively innocuous.

Key words: candy, L-carnitine, glucosamine, medium lethal dose, rats, mice.

НАШІ АВТОРИ

1. **Александренко Олена Віталіївна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-процесуальної діяльності Національної академії внутрішніх справ
2. **Боднар Іван Олегович** – студент Буковинського державного медичного університету
3. **Букреев Ігорь Александрович** – аспірант Кримського інженерно-педагогічного університета
4. **Василишина Наталія Дмитрівна** – аспірант кафедри германських мов та зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
5. **Васильєва Вікторія Владиславівна** – студентка Донецького державного університету управління
6. **Веселовська Наталія Олександрівна** – студентка магістратури Національної академії управління
7. **Глушко Юлія Владимировна** – аспірант кафедри менеджмента и права Южного филиала Национального университета биоресурсов и природопользования Украины «Крымский агротехнологический университет»
8. **Голубенко Татяна Олександрівна** – аспірант, старший викладач кафедри теорії та технології соціальної роботи Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
9. **Грущинська Наталія Миколаївна** – доктор економічних наук, доцент Інституту світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України
10. **Дзевульська Ірина Вікторівна** – кандидат медичних наук, доцент Національного медичного університету імені О.О. Богомольця
11. **Дудчик Оксана Юріївна** – старший викладач кафедри фінансів підприємств та банківської справи Дніпропетровської державної фінансової академії
12. **Єрохова Альона Анатоліївна** – викладач кафедри внутрішньої медицини, фізичної реабілітації та спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
13. **Ібрагимов Еміль Юсирович** – преподаватель кафедры внутренней медицины, физической реабилитации и спортивной медицины Буковинского государственного медицинского университета
14. **Ібрагімова Севіль Юсировна** – преподаватель кафедры внутренней медицины, физической реабилитации и спортивной медицины Буковинского государственного медицинского университета
15. **Кудлай Юлія Станіславівна** – студентка Дніпропетровської державної фінансової академії
16. **Кудріна Ольга Юріївна** – кандидат економічних наук, доцент Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
17. **Ліпіна Наталія Миколаївна** – учитель української мови та літератури Прилуцької гімназії №1 імені Георгія Вороного
18. **Максим Ольга Василівна** – науковий співробітник лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України
19. **Малецька Зоряна Володимирівна** – аспірант Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика
20. **Маліков Олександр В'ячеславович** – асистент кафедри анатомії людини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця
21. **Нездолий Андрій Олексійович** – аспірант Київського національного торговельно-економічного університету
22. **Павлова Наталія Анатоліївна** – викладач кафедри фізичного виховання для природничих факультетів факультета фізичного виховання та здоров'я Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

23. **Панасенко Юлія Михайлівна** – студентка Дніпропетровської державної фінансової академії
24. **Расевич Любовь Петрівна** – аспірант Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
25. **Руснак Илона Тарасовна** – кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини, фізическої реабілітації і спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
26. **Рябовол Тетяна Анатоліївна** – старший науковий співробітник лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України
27. **Семенов Павел Валерьевич** – преподаватель кафедри внутрішньої медицини, фізическої реабілітації і спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
28. **Скоропадский Василий Владимирович** – преподаватель кафедри внутрішньої медицини, фізическої реабілітації і спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
29. **Суров Дмитро Володимирович** – студент Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
30. **Тащук Виктор Корнеевич** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини, фізическої реабілітації і спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
31. **Тіманюк Ірина Володимирівна** – кандидат фармацевтичних наук, доцент Національного фармацевтичного університету
32. **Турчак Вікторія В'ячеславівна** – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки підприємства та міжнародної економіки Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
33. **Фоміна Олена Олександрівна** – кандидат економічних наук, доцент Донецького державного університету управління
34. **Халемендик Юлія Євгенівна** – старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету
35. **Чайковская Людмила Анатольевна** – учитель вищої категорії образотворчого мистецтва, черчення і мирової художественної культури ГБОУ гімназії №441 г. Санкт-Петербург
36. **Черкасов Віктор Гаврилович** – доктор медичних наук, професор Національного медичного університету імені О.О. Богомольця
37. **Ярмош Виктория Витальевна** – кандидат економічних наук, викладач Запорізького національного університету

ДЛЯ НОТАТОК